

ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน ปี 2549

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเรื่อง
รูปแบบของความสำเร็จของผลิตภัณฑ์ OTOP
ของการผลิตข้าวเพื่อการรับมือกับการเปิดการค้าเสรี

โดย

ดร. ศิริเชษฐ์ สังขะมาน

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย.....	3
1.3 กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย.....	4
1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย และการเก็บข้อมูล.....	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5

บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมเรื่องข้าว และโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

2.1 ข้าว : ประวัติศาสตร์ ที่มา และความสำคัญ.....	6
2.2 การผลิต การบริโภคข้าว และการค้าข้าวของโลก.....	7
2.3 สถานการณ์ข้าวไทย.....	12
2.4 สภาพปัญหาข้าวไทย.....	22
2.5 โอกาสของการค้าข้าวในรูปแบบของโอทอป - โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์.....	25
2.6 ข้าวอินทรีย์ : ทางเลือกของชาวนาและผู้บริโภค.....	31
2.7 ผลิตภัณฑ์จากข้าว.....	36

บทที่ 3 ทบทวนวรรณกรรม เรื่อง เขตการค้าเสรี : FTA

3.1 ที่มา แนวคิดและความหมายเรื่อง เขตการค้าเสรี (Free Trade Area) หรือ FTA.....	39
3.2 กรอบยุทธศาสตร์ หลักเกณฑ์ในการทำ FTA และการเจรจา FTA ของรัฐไทย.....	41
3.3 ความจำเป็นของไทยต่อการทำเขตการค้าเสรี : FTA.....	46
3.4 ผลดีและผลเสียของเขตการค้าเสรี.....	47
3.5 มาตรการอื่นที่กีดกันการค้าหลังเขตการค้าเสรี : FTA คืออะไร.....	50
3.6 ทิศทางแนวทางของการเกษตรไทย.....	51
3.7 "ข้าว" ภายใต้ข้อตกลงเขตการค้าเสรี.....	52
3.8 การวิพากษ์นโยบาย FTA ของไทย.....	54
3.9 ข้าวไทย : มุมมองที่แตกต่างระหว่างรัฐไทย และกลุ่มวิพากษ์เขตการค้าเสรี.....	58

สารบัญ

หน้า

บทที่ 4 บริบทพื้นที่ศึกษา การพัฒนากลุ่ม

การจัดการการตลาด และความเข้าใจของชุมชนในพื้นที่ กลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิทุ่งรวงทอง จังหวัดพะเยา และสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

4.1 บริบทจังหวัดพะเยา.....	62
4.2 บริบทจังหวัดสุรินทร์.....	71
4.3 การพัฒนากลุ่ม การจัดการการตลาด และความเข้าใจของชุมชน.....	78
4.4 ความเข้าใจต่อระบบการค้าเสรี (FTA).....	97

บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอเบื้องต้น

รูปแบบความสำเร็จของผลิตภัณฑ์ OTOP ในการผลิตข้าว และผลิตภัณฑ์ต่อเนื่องเพื่อการรับมือกับการเปิดการค้าเสรี

5.1 รูปแบบความสำเร็จของผลิตภัณฑ์ OTOP ในการผลิตข้าวและผลิตภัณฑ์ต่อเนื่อง.....	99
5.2 ความเข้าใจต่อระบบการค้าเสรี (FTA).....	101
5.3 ข้อเสนอเบื้องต้น.....	102

บรรณานุกรม

สารบัญรูปภาพ และตาราง

รูปภาพที่ 2.1 แสดงกระบวนการการค้าข้าว.....	21
รูปภาพที่ 4.1 แผนที่จังหวัดพะเยา.....	63
รูปภาพที่ 4.2 แผนที่จังหวัดสุรินทร์.....	72
ตารางที่ 2.1 การผลิตข้าวของประเทศผู้ผลิตที่สำคัญของโลก.....	8
ตารางที่ 2.2 การบริโภคข้าวของประเทศผู้บริโภคที่สำคัญของโลก.....	9
ตารางที่ 2.3 การส่งออกข้าวของประเทศผู้ส่งออกหลักของโลก.....	10
ตารางที่ 2.4 การนำเข้าข้าวของประเทศผู้นำเข้าที่สำคัญของโลก.....	10
ตารางที่ 2.5 สต็อกข้าวของโลก.....	11

สารบัญ

หน้า

สารบัญรูปภาพ และตาราง

ตารางที่ 2.6 เนื้อที่ ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของข้าวที่ปลูกในประเทศไทย ปีเพาะปลูก พ.ศ. 2540 – 2548.....	12
ตารางที่ 2.7 พื้นที่ปลูกข้าวของประเทศไทย ปีเพาะปลูก พ.ศ. 2548.....	13
ตารางที่ 4.1 แสดงการแบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาค และการปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพะเยา.....	64
ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนประชากร จังหวัดพะเยา.....	65
ตารางที่ 4.3 แสดงแผนยุทธศาสตร์จังหวัดพะเยา.....	71
ตารางที่ 4.4. แสดงการถือครองพื้นที่ทำการเกษตร จังหวัดสุรินทร์.....	73
ตารางที่ 4.5 แสดงสถิติการผลิตข้าว จังหวัดสุรินทร์ ฤดูการผลิต 2530/41-2543/44.....	74
ตารางที่ 4.6 แสดงข้อมูลโดยสรุปปัญหาด้านการผลิตข้าว จังหวัดสุรินทร์.....	74
ตารางที่ 4.7 สถิติราคาข้าวเปลือกเจ้า ปี 2544-2545.....	75
ตารางที่ 4.8 แสดงปัญหาด้านการตลาดข้าว จังหวัดสุรินทร์.....	76
ตารางที่ 4.9 แสดงเนื้อหาที่การปลูกและผลผลิตข้าว จังหวัดสุรินทร์.....	76
ตารางที่ 4.10 แสดงข้อมูลยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสุรินทร์.....	77
ตารางที่ 4.11 แสดงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังได้ OTOPTOP.....	86
ตารางที่ 4.12 แสดงขั้นตอนการปรับปรุงการเกษตรอินทรีย์ สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์.....	90
ตารางที่ 4.13.1 แผนการผลิต สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ล่วงหน้า 3 ปี ปี พ.ศ. 2549.....	93
ตารางที่ 4.13.2 แผนการผลิต สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ล่วงหน้า 3 ปี ปี พ.ศ. 2550.....	93
ตารางที่ 4.13.3 แผนการผลิต สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ล่วงหน้า 3 ปี ปี พ.ศ. 2551.....	94
ตารางที่ 4.14. แผนการรูป สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ล่วงหน้า 3 ปี.....	95
ตารางที่ 4.15 แผนการตลาด สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ล่วงหน้า 3 ปี.....	96

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ข้าวเป็นอาหารหลักของประชากรกว่าครึ่งโลก รวมทั้งมีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงด้านอาหารและการขาดความยากจนอดอยากทั่วโลก ดังนั้น ข้าวจึงมีความสำคัญในฐานะอาหารเลี้ยงมนุษยชาติ อาชีพหลักที่มีความสำคัญต่อโลก

สำหรับประเทศไทยนั้น กล่าวได้ว่าเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญต่อข้าว ทั้งในฐานะผู้บริโภคและผู้ผลิต คนไทยจึงให้ความสำคัญต่อข้าวมาตั้งแต่โบราณโดยความสำคัญของการผลิตข้าวในยุคก่อนคือการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลักเพียงอย่างเดียวหากเหลือจากการบริโภคแล้วจึงเป็นไว้ในยุ้งฉางเพื่อการบริโภคในอนาคตหรือนำไปแลกเปลี่ยนกับปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ข้าวจึงถูกเพิ่มความสำคัญให้เป็นทั้งอาหารหลักและพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ การปลูกข้าวในปัจจุบันจึงมิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อบริโภคในครัวเรือนเพียงอย่างเดียว แต่ยังปลูกเพื่อการค้าอีกด้วย

รัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวจึงมีนโยบายส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวในฐานะพืชเศรษฐกิจสำคัญของประเทศนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งรวมถึงโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product, OTOP) เพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าให้เศรษฐกิจในชนบทมีภาวะที่ดีขึ้น และเกิดการรวมตัวของกลุ่มต่างๆ โดยมีหน่วยงานของราชการให้ความช่วยเหลือดูแล ทั้งทางด้านกระบวนการผลิต การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการวางแผนการตลาด ด้วยการสนับสนุนเรื่องความรู้สมัยใหม่ การบริหารจัดการและเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนเพื่อจัดจำหน่ายทั้งภายในและต่างประเทศ

สำหรับการรวมตัวของกลุ่มข้างต้นนี้ พบว่า มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจตามนโยบายของรัฐบาล เนื่องจากประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพด้วยการพึ่งพาตัวเองจากการรวมตัวกันของคนในชุมชน โดยที่ผลิตภัณฑ์จากข้าวนั้นเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการยอมรับว่ามีคุณภาพดีเยี่ยมระดับ 4 ดาว และ 5 ดาว ซึ่งเป็นสินค้าที่ใช้บริโภคภายในและเพื่อการส่งออกป้อนนานาชาติ

ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาในระดับสากล พบว่าภาวะการเกิดของประชากรโลกมีแนวโน้มสูงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการคาดการณ์ว่าโลกจะเกิดภาวะการขาดแคลนอาหารในอนาคตอันใกล้ จึงเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้การเกิดเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตไปสู่การเพิ่มผลผลิตและการผลิตเพื่อการส่งออก การค้าจึงเป็นเครื่องมือในการกระจายอาหารไปสู่พื้นที่

ต่าง ๆ ของโลก โดยเฉพาะหลังสงครามเย็นได้ยุติลง ระบบการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ประเด็นทางด้านเศรษฐกิจได้ถูกให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก ดังนั้นรายได้จากการส่งออกสินค้าเกษตรจึงยังเป็นตัวเลขที่น่าสนใจในการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับประเทศต่างๆ โดยเฉพาะกับประเทศที่มีรายได้จากภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ประเทศไทย ซึ่งใน ปี พ.ศ. 2543 มูลค่าการส่งออกผลิตภัณฑ์อาหารของประเทศไทยมีมูลค่าถึง 10,480 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยติดอันดับที่ 14 ของโลก เช่นเดียวกับประเทศมหาอำนาจอย่าง สหรัฐอเมริกาที่มีมูลค่าส่งออกผลิตภัณฑ์อาหารเป็นอันดับหนึ่งของโลก มีมูลค่า 53,920 ล้านดอลลาร์ ซึ่งเหตุผลประการหลังได้ก่อให้เกิดการกระตุ้นให้เกิดการเจรจาเพื่อเปิดการค้าเสรี (สุพาวณี ธนวิวุฒิ.2547: <http://www.ftawatch.org>)

ประเทศไทยได้เข้าสู่ยุคการค้าเสรี นับตั้งแต่เมื่อได้ลงนามสนธิสัญญาเบาว์ริง อันเป็น “ระเบียบใหม่” ของโลกในยุคลัทธิจักรวรรดินิยม สนธิสัญญาเบาว์ริงตะวันตกลงนามกันระหว่างอังกฤษ และไทยเมื่อ 18 เมษายน พ.ศ. 2398 (ค.ศ.1855) ในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยมีสาระสำคัญอยู่ที่การ กำหนดให้มี “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” ให้มี “การค้าเสรี” และให้มีภาษีขาเข้าและขาออกใน อัตราที่แน่นอน (3%) แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น ก็คือ ข้อกำหนดต่างๆ ได้รับการเคารพและเป็น แนวทางในการปฏิบัติสำหรับการค้าระหว่างประเทศตลอดเรื่อยมา

ประเทศไทยจึงเป็นประเทศหนึ่งในหลายๆ ประเทศที่พยายามผลักดันให้เกิดการเปิดเสรี สินค้าเกษตรตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันภายใต้การเจรจาขององค์การการค้าโลก ซึ่งผลของการ เจรจาย่างต่อเนื่องยาวนาน ทำให้ข้อตกลงทางการเกษตร (Agreement on Agriculture: AOA) ขององค์การการค้าโลกมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2538 หรือ การนำสินค้าเกษตรเป็น หนึ่งในรายการสินค้าที่ต้องลดภาษีหรือเปิดเสรีภายใต้เขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area: AFTA) และการผลักดันให้เกิดการเจรจาเขตการค้าเสรีแบบทวีภาคีกับประเทศต่างๆ โดยที่ผ่านมา ได้ดำเนินการสำเร็จไปแล้วหลายประเทศ เช่น เขตการค้าเสรีไทย-จีน ซึ่งมีผลให้ภาษี ในการส่งออกผักและผลไม้เป็นศูนย์ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2546 เป็นต้น

แต่ถึงอย่างไรความพยายามผลักดันให้เกิดการเปิดเสรีสินค้าเกษตรของไทยนั้นย่อมที่จะ ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรภายในประเทศอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยง เนื่องจากภาวะการแข่งขันของ ตลาดโลกที่มีความรุนแรงในปัจจุบัน และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นต่อไปในอนาคต ซึ่งอยู่ในรูปแบบของ การบิดเบือนในเรื่องราคาสินค้า การอุดหนุนภายในของประเทศร่ำรวย รวมทั้งมาตรการกีดกันทาง การค้าในรูปแบบต่างๆ ดังนั้นในอนาคตรัฐบาลจึงจำเป็นต้องหามาตรการป้องกันผลกระทบและ เตรียมตัวรับมือกับสิ่งที่จะเกิดต่อระบบการผลิต อธิปไตยทางอาหารและความมั่นคงของชาติ

จากสถานการณ์ดังที่กล่าวมานั้น จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจต่อ สภาวะและทิศทางของความอยู่รอดของเกษตรกรไทยภายใต้กระแสการค้าของโลกที่มีแนวโน้มจะ

มีการแข่งขันกันรุนแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะเมื่อกระแสหลักของเศรษฐกิจโลกนั้น ถูกกำหนดด้วยปัจจัยสำคัญอย่างทุน เทคโนโลยี และความสามารถในการทำการตลาด ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนี้ผูกพันและตัดสินแพ้ชนะกันโดยมีนัยยะว่าด้วยเรื่องของขนาด (Scale) ในแต่ละปัจจัยเป็นตัวแปรสำคัญ

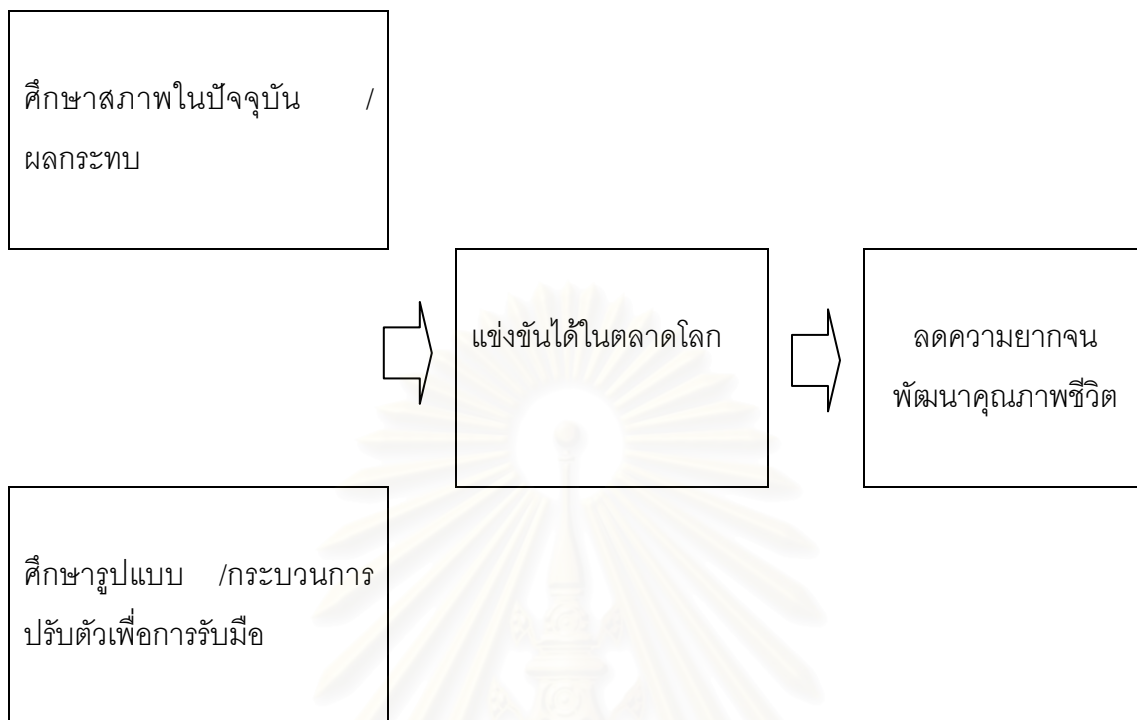
แต่ในขณะที่ตลาดของการค้าโลกยังไม่สามารถยกระดับการจัดการ การเจรจา และการสร้างข้อตกลงร่วมกันทางการค้าขึ้นสู่ความสมบูรณ์แบบได้ในรูปแบบของการทำข้อตกลงที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันในองค์กรที่เป็นที่ยอมรับเช่นเดียวกัน ดังกรณีองค์การการค้าโลก หรือ World Trade Organization (WTO) ซึ่งยังไม่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป สหามการค้าระหว่างประเทศจึงจำเป็นต้องลดขนาดมาเป็นเพียงในระดับการกำหนดเขตการค้าระหว่างรัฐต่อรัฐด้วยกันซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในชื่อของ เขตการค้าเสรี (Free Trade Area) หรือ FTA ซึ่งหมายถึง การที่สองประเทศขึ้นไปตกลงจะขยายการค้าและการลงทุนระหว่างกัน โดยลดอุปสรรคทางการค้าด้านภาษีและที่ไม่ใช่ภาษีให้เหลือน้อยที่สุด ครอบคลุมการเปิดเสรีทั้งด้านการค้าสินค้า บริการ การลงทุน และความร่วมมือทางเศรษฐกิจ

ภายใต้เงื่อนไขทางการค้าระดับรัฐต่อรัฐนั้น เกษตรกรไทย โดยเฉพาะชาวนาไทยที่ปลูกข้าวนั้น จะได้รับผลกระทบอย่างไร หนทางการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรในรูปแบบที่ขึ้นอยู่กับกลไกตลาดข้าวทั้งภายในและภายนอกประเทศโดยที่เป็นอิสระจากชาวนาโดยสิ้นเชิงนั้นจะสามารถแก้ไขป้องกันได้โดยหนทางของการหันมาร่วมมือกันกำหนดเป้าหมายการเพาะปลูก กระบวนการที่ตกลงร่วมกันในชุมชน ตลอดจนถึงการเข้าสู่กระแสการค้าด้วยการเข้ามาเป็นผู้ทำตลาดเองในระดับผู้ค้ารายย่อยดังที่ดำเนินการในรูปแบบของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product, OTOP) ว่าจะสามารถเป็นหนทางที่ก่อให้เกิดผลอย่างไรในการอยู่รอดให้กับเกษตรกรไทยได้หรือไม่ ขณะเดียวกันการรับรู้ของเกษตรกรไทยที่มีต่อเขตการค้าเสรีนั้นมีอยู่อย่างไร จึงเป็นที่มาและเหตุผลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการผลิตสินค้าข้าวสารที่ได้รับรางวัล 4-5 ดาว เพื่อเข้าใจองค์ประกอบและกระบวนการแปรรูปมีปัญญาท้องถิ่นเป็นสินค้าเพื่อการส่งออก
2. ศึกษาผลกระทบที่ได้จากการเปิดเสรีเกี่ยวกับสินค้าข้าวสาร
3. ศึกษากระบวนการปรับตัวการผลิตสินค้าข้าวสาร จากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนสู่การผลิตในการรับมือกับการเปิดการค้าเสรี

1.3 กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย และการเก็บข้อมูล

ในการวิจัยได้แบ่งวิธีการดำเนินการวิจัยออกเป็นระยะเวลาการศึกษา 2 ช่วง (ปี) คือ

1. ช่วงปีที่หนึ่ง เป็นศึกษาจังหวัดต้นแบบ 2 พื้นที่ตัวแทนเพื่อศึกษาสภาพในปัจจุบันและผลกระทบของแต่ละพื้นที่ โดยเลือกพื้นที่และศึกษากรณี สํารวจพื้นที่ทั้งจังหวัดต้นแบบ โดยเลือกผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นที่ตัวอย่าง เพื่อการสำรวจรูปแบบและกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดเป็นสินค้า รวมทั้งหาองค์ประกอบของผลกระทบที่เกิดกับสินค้านี้
2. ช่วงปีที่สอง เป็นการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบหารูปแบบและกระบวนการรับมือของผลิตภัณฑ์ข้าว ศึกษากระบวนการปรับตัวและการรับมือต่อการค้าเสรี ศึกษาเพื่อหาศักยภาพของชุมชนในการลดผลกระทบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากการค้าเสรี โดยการศึกษาตัวแทนเพื่อศึกษาเชิงลึก

เน้นการมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลและร่วมเรียนรู้ร่วมกับชุมชน อันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผลิตภัณฑ์และตราสินค้าซึ่งท้องถิ่นจะร่วมเรียนรู้กระบวนการปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาพื้นบ้านไปสู่การเป็นสินค้าพร้อมกับกระบวนการศึกษาครั้งนี้ เพื่อหากระบวนการปรับตัวที่เหมาะสมกับการรับมือในด้านต่างๆ มาปรับใช้เพื่อให้แข่งขันที่สามารถคงอยู่และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร
2. การศึกษาภาคสนาม (การสำรวจและการศึกษากรณีศึกษาเฉพาะ) โดยการใช้เทคนิค
 - สัมภาษณ์
 - การสังเกต
 - การสัมภาษณ์
 - การสนทนากลุ่ม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เลือกศึกษาเฉพาะชุมชนที่มีศักยภาพในการผลิตที่อยู่ในระดับ 4-5 ดาวในพื้นที่ปลูกข้าว และแปรรูปข้าว 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพะเยา และจังหวัดสุรินทร์ เป็นตัวแทนการศึกษา

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นองค์ความรู้ในการวิจัย รวมทั้งได้ฐานข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นจากชุมชนต้นแบบที่ได้รับรางวัลในผลิตภัณฑ์ส่งออก
2. เป็นประโยชน์ต่อชุมชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่จังหวัดแบบที่ได้รับรางวัล ให้ชุมชนมีความเข้าใจและสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ให้แก่ตนเองและชุมชนอย่างเต็มประสิทธิภาพ
3. ให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอันเกิดจากความสามารถรับมือกับการเปิดการค้าเสรีในการสร้างฐานเศรษฐกิจอันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน
4. รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้มองเห็นทิศทางและรูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทพื้นที่โดยเฉพาะทำให้สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาสังคมที่สอดคล้องเหมาะสมกับสังคมไทยในอนาคต

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมเรื่องข้าว และโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

2.1 ข้าว: ประวัติศาสตร์ ที่มา และความสำคัญ

จากการค้นคว้าของนักวิชาการด้านโบราณคดี และมานุษยวิทยานั้น ให้ความเห็นว่าแหล่งเกิดของข้าวตามธรรมชาติ อยู่ในแถบชายเทือกเขาหิมาลัยทางตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน และตอนเหนือของประเทศเวียดนาม ต่อมาเมื่อมนุษย์ได้เริ่มปลูกข้าว และแพร่กระจายพื้นที่ปลูกทั่วไป รวมทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัยของประชาชนชาวไทยในปัจจุบัน (ศรีจักร, 2531 อ้างถึงใน อรอนงค์ นัยวิกุล, 2547: 3)

ตามหลักฐานจากรอยเปลือกเมล็ดข้าวที่ขุดพบในหลุมฝังศพ หรือจากแถบที่อยู่ในอิฐก่อสร้างโบราณสถานในประเทศไทย พิสูจน์ว่า บริเวณพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของประเทศไทยนี้เป็นแปลงปลูกข้าวมานานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยการขุดพบรอยแถบในเศษภาชนะดินเผาจากโนนนกทา ตำบลบ้านโคก อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น การขุดพบเมล็ดข้าวในถ้ำปุงสูง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และขุดพบรอยของแถบในภาชนะดินเผาที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี คาดว่ามีอายุประมาณ 5,500 ปี ส่วนหลักฐานในสมัยประวัติศาสตร์ได้ค้นพบว่ามีแถบในแผ่นอิฐตามโบราณสถาน จึงเชื่อได้ว่าการปลูกข้าวในพื้นที่ประเทศไทยตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 6 หรือพุทธศตวรรษที่ 13 – 16 ในสมัยทวารวดี โดยข้าวที่ปลูกเป็นข้าวเหนียวเมล็ดป้อม และเมล็ดใหญ่ ต่อมาถึงสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 13 – 18) มีการปลูกข้าวเหนียวเมล็ดป้อม และข้าวเจ้าในภาคใต้ ปลูกข้าวเหนียวเมล็ดป้อม และเมล็ดใหญ่กับข้าวเจ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในระยะเวลาใกล้เคียงกับสมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ 16 – 19) ที่มีการปลูกข้าวเหนียวเมล็ดป้อมกับข้าวเจ้าในภาคกลาง ต่อมาสมัยเชียงแสน (พุทธศตวรรษที่ 17 – 18) ก็มีการปลูกข้าวทั้ง 3 ลักษณะคือ ข้าวเหนียวเมล็ดป้อม และเมล็ดใหญ่กับข้าวเจ้า สำหรับสมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 19 – 20) เริ่มปลูกข้าวเจ้ามากขึ้น ทำให้ข้าวเหนียวเมล็ดใหญ่เริ่มสูญพันธุ์ในสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 20 – 23) เพิ่มการปลูกข้าวเจ้ามากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 ตลาดข้าวต่างประเทศต้องการข้าวเจ้ามากกว่า ทำให้การปลูกข้าวเจ้าเพิ่มขึ้นมาก จึงทำให้ข้าวเหนียวเมล็ดใหญ่สูญพันธุ์ไป (ชิน, 2531 ; สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2538 ; สงกรานต์ และ บริบูรณ์, 2544 อ้างถึงใน อรอนงค์ นัยวิกุล, 2547 : 3)

ข้าวเป็นพืชอาหารที่สำคัญชนิดหนึ่งของโลก โดยเฉพาะประเทศในภูมิภาคเอเชียที่นิยมรับประทานข้าวเป็นอาหารประจำวันมากกว่าในภูมิภาคอื่นๆของโลก การผลิต บริโภคและการค้าข้าวส่วนใหญ่จึงกระจุกตัวอยู่ในทวีปเอเชีย แต่ข้าวที่ผลิตได้ส่วนใหญ่จะใช้ในการบริโภค

ภายในประเทศ ทำให้มีข้าวเพียงร้อยละ 6 เท่านั้นที่เข้าสู่ตลาดการค้าข้าวระหว่างประเทศ โดยประเทศที่มีบทบาทมากที่สุดในการส่งออกข้าว คือประเทศไทย รองลงมาคือ อินเดีย เวียดนาม จีน และพม่า ตามลำดับ โดยไทยส่งออกข้าวปีละประมาณ 7 ล้านตัน เป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 30 ของการส่งออกข้าวทั้งหมดทั่วโลก (คลังความรู้เรื่องข้าว.2548 : <http://kubag.lib.ku.ac.th>)

ประชากรของโลกมากกว่าครึ่งบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก โดยเฉพาะชาวเอเชียบริโภคมากถึง 90% ข้าวที่ปลูกสำหรับบริโภคทั่วโลกมี 2 ชนิด คือ ข้าวปลูกเอเชีย (*Oryza sativa* Linn.) และข้าวปลูกแอฟริกา (*Oryza glaberrima* Steud.) มีจำนวนพันธุ์มากกว่า 120,000 พันธุ์ที่มีชื่อและลักษณะแตกต่างกัน จากความหลากหลายของชนิดข้าวต่างๆที่แพร่กระจายทั่วโลก ซึ่งมีอย่างน้อย 23 ชนิด(เป็นข้าวปลูก 2 ชนิด ข้าวป่า 21 ชนิด)ข้าวเป็นธัญชาติ(เมล็ด)ของพืชใบเลี้ยงเดี่ยววงศ์หญ้า (Family: Grammineae หรือ Poaceae) เรียกว่าธัญพืชสกุลออริซา (Genus: *Oryza*) เจริญเติบโตได้ดีในเขตร้อนและอบอุ่น ตั้งแต่เส้นรุ้งที่ 50 องศาเหนือถึง 40 องศาใต้ และสามารถขึ้นได้ตั้งแต่ระดับน้ำทะเล จนถึงระดับสูงประมาณ 3,000 เมตร นอกจากนี้ยังทนต่อสภาพดินหลากหลาย ตั้งแต่พื้นที่ดินที่น้ำท่วมสูง จนถึงพื้นที่สูงตามไหล่เขา ทนดินที่มีแร่ธาตุเหล็ก อะลูมิเนียม ดินเค็ม เป็นต้น

ดังนั้นจึงมีประเทศต่างๆทั่วโลกมากกว่า 100 ประเทศในทุกทวีป ยกเว้นแอนตาร์กติกา (Antarctica) ที่ปลูกข้าวเพื่อการบริโภคได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525; สงกรานต์, 2544; Juliano, 1993 อ้างถึงใน อรอนงค์ นัยวิกุล. 2547: 30)

2.2 การผลิต การบริโภคข้าว และการค้าข้าวของโลก

การผลิต

จากสถิติของกระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกาว่าในปี 2544 มีการผลิตข้าวสารทั่วโลกทั้งสิ้นประมาณ 397 ล้านตัน โดยการผลิตส่วนใหญ่อยู่ในเอเชียประมาณ 360 ล้านตัน มากกว่าร้อยละ 90 ของการผลิตทั้งหมด รองลงมาคือ ทวีปอเมริกา แอฟริกาและยุโรป ประเทศที่ผลิตข้าวได้มากที่สุดในโลก คือ จีน ประมาณร้อยละ 30 ของผลผลิตข้าวทั้งหมด รองลงมา คือ อินเดีย อินโดนีเซีย บังคลาเทศ เวียดนาม และไทย คิดเป็น ร้อยละ 22, 8, 6, 5 และ 4 ตามลำดับ แต่ผลผลิตส่วนใหญ่ที่ได้ถูกใช้ในการบริโภคในประเทศ และสำหรับอินโดนีเซียและบังคลาเทศแม้ว่าจะผลิตข้าวได้มาก แต่ก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการในประเทศ ส่วนประเทศอื่นๆ เช่น จีน อินเดียและเวียดนามนั้นมีข้าวเหลือสำหรับส่งออกได้บ้าง โดยไทยเป็นประเทศที่มีสัดส่วนการส่งออกต่อปริมาณผลผลิตที่ผลิตได้มากที่สุด คือ ร้อยละ 40

การผลิตข้าวของโลกมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2543 มีการผลิตข้าวลดลงร้อยละ 2.80 ต่อปี จากปี 2542 และมีการคาดว่า การผลิตข้าวของโลกจะลดลงอีก ร้อยละ 0.5 ต่อปี ในปี 2544 โดยจะได้รับอิทธิพลจากการลดลงของการผลิตข้าวในจีนมากที่สุด จากการประมาณว่า จีนจะผลิตข้าวในปี 2545 ลดลงถึง 5.5 ล้านตันข้าวสาร ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 4.20 ของการผลิตข้าวสารทั้งหมดของจีน (คลังความรู้เรื่องข้าว.2548 : <http://kubag.lib.ku.ac.th>)

ตารางที่ 2.1 การผลิตข้าวของประเทศผู้ผลิตที่สำคัญของโลก

หน่วย : พันตันข้าวสาร

ประเทศ	2541/42	2542/43	2543/44 (10 พ.ค.)	2544/45 (10พ.ค.)
จีน	139,100	138,936	131,536	126,000
อินเดีย	86,000	89,700	84,871	90,000
อินโดนีเซีย	32,853	33,445	32,548	32,422
บังคลาเทศ	19,854	23,066	25,086	25,500
เวียดนาม	20,108	20,926	20,473	20,633
ไทย	15,589	16,500	16,901	16,500
รวมทั้งโลก	394,129	408,693	397,334	395,528

(ที่มา : USDA อ้างถึงใน คลังความรู้เรื่องข้าว.2548: <http://kubag.lib.ku.ac.th>)

การบริโภคข้าวของโลก

การบริโภคข้าวของโลกมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องแต่เป็นการเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่น้อยมาก โดยในปี 2544 มีการบริโภคข้าวประมาณ 404 ล้านตันข้าวสาร เพิ่มขึ้นจากปี 2543 ร้อยละ 1.5 ส่วนในปี 2545 คาดว่าจะมีการบริโภคข้าวจำนวนเกือบ 407 ล้านตันข้าวสาร เพิ่มขึ้นจากปีก่อนเพียง 2.7 ล้านตัน คิดเป็นการเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.7 จากการบริโภคข้าวปี 2544

ประเทศผู้บริโภครายใหญ่อยู่ในทวีปเอเชียเช่นเดียวกับการผลิต ประเทศที่มีการบริโภคข้าวสารมากที่สุด คือ จีน มีการบริโภคข้าวปีละประมาณ 134 ล้านตันข้าวสาร รองลงมา คือ อินเดีย 85 ล้านตัน อินโดนีเซีย 36 ล้านตัน บังคลาเทศ 26 ล้านตัน เวียดนาม 17 ล้านตัน และพม่า 9 ล้านตัน ตามลำดับ โดยแต่ละประเทศผู้บริโภครายสำคัญมีการบริโภคข้าวในแต่ละปีเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย ประเทศที่มีการบริโภคข้าวเพิ่มขึ้นในสัดส่วนมากที่สุด คือ บังคลาเทศมีการบริโภคข้าวในปี 2544 เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 8.5 ส่วนจีนซึ่งเป็นประเทศผู้บริโภครายมากที่สุดในโลกมีการบริโภคข้าวในปี 2544 เพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 0.4 ประเทศผู้บริโภครายสำคัญอื่นๆ ก็มีการ

บริโภคข้าวเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่น้อยมาก(ไม่ถึงร้อยละ 4 ต่อปี) เช่นกัน ดังนั้นจึงทำให้การบริโภคข้าวของโลกเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และในปี 2545 ก็มีการคาดการณ์ว่าการบริโภคข้าวจะเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่น้อยมากเช่นเดียวกับปีที่ผ่านมา (คลังความรู้เรื่องข้าว.2548: <http://kubag.lib.ku.ac.th>)

ตารางที่ 2.2 การบริโภคข้าวของประเทศผู้บริโภคที่สำคัญของโลก

หน่วย : พันตัน

ประเทศ	2541/42	2542/43	2543/44 (10 พ.ค.)	2544/45 (10 พ.ค.)
จีน	133,570	133,763	134,319	134,610
อินเดีย	81,154	82,450	83,500	85,000
อินโดนีเซีย	35,033	35,400	35,877	36,358
บังคลาเทศ	21,854	23,766	25,790	26,027
เวียดนาม	15,763	16,771	17,275	17,400
ไทย	8,900	9,300	9,400	9,500
รวมทั้งโลก	387,335	398,110	404,227	406,907

(ที่มา: USDA อ้างถึงใน คลังความรู้เรื่องข้าว.2548: <http://kubag.lib.ku.ac.th>)

การค้าข้าวของโลก

การค้าข้าวของโลกในปัจจุบันมีประเทศผู้ส่งออกที่สำคัญ คือ ไทย เวียดนาม สหรัฐอเมริกา จีน พม่า ปากีสถาน และอินเดียที่น่าจะมีการส่งออกข้าวเพิ่มอย่างมหาศาลในปี 2545 โดยเฉพาะประเทศอินเดียที่มีสต็อกข้าวประมาณ 19 ล้านตันข้าวสาร ถึงแม้ว่าจะมีผู้ส่งออกข้าวหลายประเทศ แต่ประเทศผู้ส่งออกแต่ละประเทศมีสินค้าข้าวที่แตกต่างกัน คือ ไทยและสหรัฐแข่งขันกันในการส่งออกข้าวคุณภาพสูงไปยังสหภาพยุโรป ตะวันออกกลาง และแอฟริกาใต้ ส่วนเวียดนาม อินเดีย และปากีสถาน เป็นคู่แข่งที่สำคัญของการส่งออกข้าวคุณภาพกลางและคุณภาพต่ำ แต่ไทยก็สามารถส่งออกข้าวมากเป็นอันดับหนึ่งของโลกได้เป็นเวลานานถึง 20 ปีติดต่อกัน

ในปี 2545 มีการประมาณการว่าประเทศที่มีการส่งออกข้าวมากที่สุดในโลก คือ ประเทศไทย ประมาณ 7 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 30 ของปริมาณการส่งออกข้าวทั้งหมด รองลงมา คือ อินเดียคิดเป็นร้อยละ 16 เวียดนาม 13 สหรัฐอเมริกา 11 จีน 6 และพม่า 4 ขณะที่ในปี 2544 อินเดียมีการส่งออกข้าวเพียง 1.799 ล้านตันข้าวสาร น้อยกว่าเวียดนาม สหรัฐอเมริกา จีน และปากีสถาน แต่ในปี 2545 อินเดียจะมีการส่งออกข้าวมากขึ้น เนื่องจากมีข้าวเหลืออยู่ในสต็อกเป็น

จำนวนมหาศาล ซึ่งจะทำให้ในปี 2545 อินเดียสามารถส่งออกข้าวได้เป็นอันดับสองของโลก รองลงมา คือ เวียดนาม จีน และพม่า โดยอินเดียจะมีการส่งออกข้าวเพิ่มขึ้นจากปี 2544 ถึง 1.22 เท่าตัว ในขณะที่ไทยและเวียดนามจะมีการส่งออกเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ส่วนปากีสถาน จีนและสหรัฐอเมริกาจะมีการส่งออกข้าวลดลงจากปี 2544 คิดเป็นร้อยละ 50 19 และ 6 ตามลำดับ การที่ปากีสถานจะมีการส่งออกข้าวลดลงมาก เนื่องจากสงครามที่เกิดขึ้นอัฟกานิสถานทำให้ค่าขนส่งสูงขึ้นมาก ผู้นำเข้าจึงน่าจะหันมานำเข้าจากอินเดียและไทยมากขึ้น

ตารางที่ 2.3 การส่งออกข้าวของประเทศผู้ส่งออกหลักของโลก

หน่วย : พันตัน

ประเทศ	2542	2543	2544 (10 เม.ย.)	2545 (10 พ.ค.)
ไทย	6,679	6,549	7,521	7,250
อินเดีย	2,753	1,449	1,799	4,000
เวียดนาม	4,555	3,370	3,528	3,250
สหรัฐอเมริกา	2,644	2,847	2,626	2,800
จีน	2,708	2,951	1,859	1,500
พม่า	57	159	668	1,000
รวมทั้งโลก	24,941	22,846	24,786	24,474

(ที่มา: USDA อ้างถึงใน คลังความรู้เรื่องข้าว.2548: <http://kubag.lib.ku.ac.th>)

ในด้านการนำเข้าข้าวนั้น ประเทศผู้นำเข้าข้าวที่สำคัญของโลก คือ อินโดนีเซีย ไนจีเรีย อิหร่าน อิรัก และซาอุดีอาระเบีย ตามลำดับ โดยมีการคาดการณ์ว่าสัดส่วนการนำเข้าเป็นร้อยละ 11 6 5 4 และ 4 ตามลำดับ จากการนำเข้าข้าวทั้งหมดของโลกจำนวน 24.47 ล้านตันข้าวสารในปี 2545 ในขณะที่ปี 2544 นั้นไนจีเรียมีการนำเข้าข้าวมากที่สุด รองลงมา คืออินโดนีเซีย

ตารางที่ 2.4 การนำเข้าข้าวของประเทศผู้นำเข้าที่สำคัญของโลก

หน่วย : พันตันข้าวสาร

ประเทศ	2542	2543	2544 (10 เม.ย.)	2545 (10 พ.ค.)
อินโดนีเซีย	3,729	1,500	1,500	2,750
ไนจีเรีย	950	1,250	1,800	1,500
อิหร่าน	1,313	1,100	1,000	1,250
อิรัก	779	1,274	1,000	1,000

ชาวดิอาระเบีย	750	992	970	1,000
รวมทั้งโลก	24,941	22,846	24,786	24,474

(ที่มา: USDA อ้างถึงใน คลังความรู้เรื่องข้าว.2548: <http://kubag.lib.ku.ac.th>)

ในปี 2544 นั้นราคาข้าวที่ขายกันในตลาดโลกลดลงอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีรายงานว่า มีข้าวเหลืออยู่ในสต็อกของสหรัฐอเมริกาและอินเดียเป็นจำนวนมาก และในขณะเดียวกันปริมาณ ข้าวที่ผลิตได้ในเวียดนามและปากีสถานมีจำนวนน้อย ส่งผลทำให้ประเทศที่มีข้าวในสต็อกจำนวนมากแข่งขันกันตัดราคา ทำให้ราคาข้าวในตลาดโลกลดลง

จากการลดลงของราคาข้าวในตลาดโลกในปี 2544 ทำให้ประเทศผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ คือ ไทยได้ริเริ่มหารือกับคู่แข่งในการส่งออกข้าว ได้แก่ จีน อินเดีย ปากีสถาน เวียดนาม และพม่า ในการจัดตั้งคาร์เทลข้าวเพื่อป้องกันการตัดราคาซึ่งกันและกันและทำให้ราคาข้าวมีเสถียรภาพมากขึ้น (“Rice: A Review of the news in 2001.” www.foodmarketexchange.com อ้างถึงใน (คลังความรู้เรื่องข้าว.2548: <http://kubag.lib.ku.ac.th>)

ตารางที่ 2.5 สต็อกข้าวของโลก

หน่วย : พันตัน

ประเทศ	2541/42	2542/43	2543/44 (10 พ.ค.)	2544/45 (10 พ.ค.)
จีน	96,000	98,500	94,125	84,325
อินเดีย	12,000	17,936	17,508	18,508
อินโดนีเซีย	6,828	6,373	4,544	3,358
ฟิลิปปินส์	1,965	2,002	2,797	3,069
เกาหลีใต้	980	1,355	1,476	1,936
บราซิล	1,157	1,513	1,327	1,449
ไทย	1,060	1,711	1,691	1,441
สหรัฐอเมริกา	694	867	887	1,297
รวมทั้งโลก	133,296	143,879	136,986	126,607

(ที่มา: USDA อ้างถึงใน คลังความรู้เรื่องข้าว.2548: <http://kubag.lib.ku.ac.th>)

2.3 สถานการณ์ข้าวไทย

2.3.1 วิธีการผลิต

ข้าวผูกพันกับคนไทยอย่างใกล้ชิด เนื่องจากเป็นอาหารหลักของคนไทยและเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุด ข้าวและสิ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยข้าวจึงเป็นเหตุปัจจัยพื้นฐาน กำหนดลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของคนไทย (เยี่ยม ทองดี, 2538 อ้างถึงใน บริบูรณ์ สมฤทธิ์ และ ปัทมา ศิริธัญญา. 2550: 6)

นอกจากใช้บริโภคภายในประเทศแล้ว ส่วนที่เหลือยังเป็นสินค้าส่งออกในอันดับต้น ๆ ของประเทศ โดยในปีเพาะปลูก 2548 ประเทศไทยมีเนื้อที่ปลูกข้าวราว 67 ล้านไร่ ผลิตข้าวเปลือกได้ 30 ล้านตัน คิดเป็นผลผลิตเฉลี่ย 474 กิโลกรัมต่อไร่ (ตารางที่ 1.2) เก็บไว้ใช้บริโภคและเป็นเมล็ดพันธุ์ประมาณ 14 ล้านตัน ส่วนที่เหลือส่งออกไปขายยังต่างประเทศคิดเป็นปริมาณข้าวสารได้ราว 8 ล้านตัน (บริบูรณ์ สมฤทธิ์ และ ปัทมา ศิริธัญญา. 2550: 6)

ตารางที่ 2.6 เนื้อที่ ผลิต และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของข้าวที่ปลูกในประเทศ ปีเพาะปลูก พ.ศ. 2540 – 2548

ปีเพาะปลูก (พ.ศ.)	เนื้อที่ปลูก (1,000 ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (1,000 ไร่)	ผลผลิต (1,000 ตัน)	ผลผลิตเฉลี่ย (กิโลกรัม/ไร่)
2540	64,189	61,955	23,580	381
2541	62,698	59,446	22,998	387
2542	64,444	62,312	24,171	388
2543	66,492	61,819	25,844	418
2544	66,272	63,284	28,034	443
2545	66,440	60,335	27,992	464
2546	66,404	63,524	29,474	464
2547	66,565	62,455	28,538	457
2548	67,677	63,906	30,290	474

(ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร 2549 อ้างถึงใน บริบูรณ์ สมฤทธิ์ และ ปัทมา ศิริธัญญา. 2550: 6)

การทำนาปลูกข้าวเป็นอาชีพที่อยู่คู่กับคนไทยมาช้านาน โดยปลูกกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ ในปีเพาะปลูก พ.ศ. 2548 ประเทศไทยมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปี 57,774 ล้านไร่ พื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปรัง 8.914 ล้านไร่ รวม 67.777 ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่ประเทศ

โดยมีสภาพการกระจายตัวของการปลูกข้าวในประเทศไทย แสดงข้อมูลรายงานพื้นที่การปลูกข้าวตามลักษณะช่วงเวลาการปลูกที่เหมาะสมในแต่ละภูมิภาค ได้แก่ ข้าวนาปีและข้าวนาปรัง โดยในประเทศไทยส่วนใหญ่มีการปลูกข้าวแบบข้าวนาปี กระจายทั่วทุกพื้นที่ที่มีการเพาะปลูกข้าวนาปีมากตามลำดับ คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ปลูกข้าวนาปีมากที่สุด รองมาคือ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ โดยส่วนใหญ่ในพื้นที่ภาคกลางจะมีการปลูกข้าวนาปรังควบคู่ไปด้วย รายละเอียด แสดงตารางที่ 2.7

ตารางที่ 2.7 พื้นที่ปลูกข้าวของประเทศไทย ปีเพาะปลูก พ.ศ. 2548

พื้นที่	พื้นที่เพาะปลูก (ล้านไร่)	ร้อยละ
นาปี		
ภาคเหนือ	12.76	22
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	33	57
ภาคกลาง	9.91	17
ภาคใต้	2.1	4
รวม	57.77	100
นาปรัง		
ภาคเหนือ	2.97	33
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	0.72	8
ภาคกลาง	5.03	57
ภาคใต้	0.19	2
รวม	8.91	100

(ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร .2549 อ้างถึงใน บริบูรณ์ สมฤทธิ์ และ ปัทมา ศิริบุญญา. 2550 : 6)

2.3.2 การทำนาในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ด้วยความเป็นแหล่งปลูกข้าวมาเป็นเวลานาน ประเทศไทยจึงมีสายพันธุ์ข้าวมากมาย จัดเป็นแหล่งพันธุกรรมข้าวที่มีความหลากหลายมากแห่งหนึ่งของโลก เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาและปรับปรุงพันธุ์ให้ได้พันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศอย่างแพร่หลาย โดยที่ลักษณะของวิธีการเพาะปลูกข้าวของเกษตรกรไทยนั้น จะมีการปลูกและเก็บเมล็ดบางส่วนใช้เป็นเมล็ดพันธุ์สำหรับเพาะปลูกในฤดูปลูกต่อไป เนื่องจากข้าวที่ปลูก

กันนั้นเป็นข้าวสายพันธุ์แท้ (pure line) ที่มีพันธุกรรมคงที่ (homozygous) จึงทำให้เมล็ดที่ใช้ในการเพาะปลูกต่อไปนั้น ไม่มีการกระจายตัวทางพันธุกรรม ทำให้สามารถให้เมล็ดพันธุ์จากแปลงปลูกในฤดูก่อนมาทำเป็นเมล็ดพันธุ์ต่อไปได้ แต่ข้าวลูกผสมคือเมล็ดพันธุ์ที่ปลูกเพื่อผลิตเป็นการค้าหรือจำหน่าย โดยพันธุ์นี้จะพัฒนาปรับปรุงพันธุ์จากองค์ความรู้ทางพันธุกรรมที่รวมลักษณะแลผลผลิตที่ดีกว่าพันธุ์พ่อ/แม่ ทำให้ข้าวลูกผสมในผลผลิตสูงกว่าข้าวสายพันธุ์แท้ทั่วไป ประมาณร้อยละ 15 – 20 (บริบูรณ์ สมฤทธิ์ และ ปัทมา ศิริรัญญา. 2550 : 6-7)

โดยวิธีการทำนาของคนไทยมีพัฒนาการมาตามลำดับ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่ามีการทำนาหลากหลายวิธี และบางวิธีก็ยังคงใช้กันอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ (มูลนิธิข้าวไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ 2547:57-62)

1. การทำนาไร่ เป็นวิธีการปลูกข้าวแบบดั้งเดิมบนเขาหรือตามป่าดงโดยอาศัยน้ำฝน มีขั้นตอนเหมือนการปลูกข้าวไร่ในปัจจุบัน ตั้งแต่การเลือกพื้นที่ตามที่ลาดเชิงเขาหรือในป่าดง ซึ่งพื้นดินมีอินทรีย์วัตถุที่เกิดจากการทับถมของใบไม้และซากพืช เมื่อตัดโค่นต้นไม้ ถางป่า และเผาไร่แล้ว จึงทำหลุมและหยอดเมล็ดข้าวลงในดินก่อนที่ฤดูฝนมาถึง ใช้พันธุ์ข้าวที่มีอายุเก็บเกี่ยวได้พอดีกับสิ้นฤดูฝน ชาวไร่จะเก็บรักษาข้าวที่ได้ไว้บริโภคในครัวเรือน เมื่อปลูกต่อเนื้อจะทำให้ดินจืด ชาวไร่ส่วนมากจึงใช้พื้นที่ปลูกข้าวเพียง 2 – 3 ปี แล้วหาพื้นที่ปลูกใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการทำไร่เลื่อนลอยในปัจจุบัน

2. การทำน่าน้ำฝน เป็นวิธีการทำนาในที่ดอนและที่ราบโดยอาศัยน้ำฝน เช่นเดียวกับการทำนาไร่ เริ่มจากการตัดโค่นต้นไม้และขุดรากไม้ออก จากนั้นจึงทำคันนาโดยแบ่งพื้นที่เป็นแปลง ๆ สำหรับกักเก็บน้ำฝนไว้หล่อเลี้ยงต้นข้าว เตรียมดินโดยการไถและคราด หากพื้นที่นั้นอยู่ใกล้แหล่งน้ำ ลำห้วย หรือลำธาร ชาวนาจะทำลำรางเพื่อระบายน้ำเข้ามา ถ้าพื้นที่อยู่ใกล้ลำน้ำใหญ่มีน้ำไหลตลอดปี เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวนาปีแล้ว ชาวนาจะปลูกข้าวอีกครั้งหนึ่งโดยทดน้ำเข้ามา การทำนาครั้งที่สองเรียกว่า การทำนาปรัง

3. การทำนาทุ่งหรือนาเมือง เป็นการทำนาอาศัยน้ำฝนในที่ราบลุ่มที่อาจจะประสบสภาพน้ำท่วมได้ การปลูกจะใช้การหว่านข้าวและมีขั้นตอนคล้ายคลึงกับวิธีการปลูกข้าวนาน้ำลึกและข้าวขึ้นน้ำในปัจจุบัน โดยเตรียมดินเมื่อเข้าฤดูฝน เมื่อนาได้รับน้ำฝนพอดินอ่อนตัว จึงไถและหว่านเมล็ดข้าวแห้งลงในนา พันธุ์ข้าวที่ใช้ทำนาเมืองเป็นพันธุ์ข้าวที่เจริญเติบโตเร็ว ยึดตัวได้เร็วทันน้ำ มีทั้งพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมสำหรับปลูกในพื้นที่ที่มีน้ำลึกประมาณ 1 – 1.5 เมตร และพันธุ์ข้าวที่สามารถเจริญเติบโตได้ในพื้นที่ที่น้ำลึกถึง 4 – 5 เมตร นอกจากพันธุ์ข้าวเวลาน้ำลึกจะมีระบบรากเหมือนพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกทั่วไปแล้ว ยังมีรากออกตามข้อและปล้องตลอดขึ้นไปจนถึงผิวน้ำ

4. ทำนาเชิงเลนหรือนาน้ำลาด เป็นนาที่ทำกันตามชายฝั่งแม่น้ำหรือริมคลอง ซึ่งเป็นที่ลาดลุ่ม มีกระแส น้ำขึ้นลง ชาวนาจะยกเป็นแปลง มีคันนาสูงพ่น้ำเพื่อกันน้ำท่วม นาเชิงเลน

จัดเป็นนาขั้นต้นที่สามารถควบคุมน้ำได้ และทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง ดินมีความอุดมสมบูรณ์สูง เพราะได้รับตะกอนที่ไหลปนมากับน้ำ

5. การทำนาสวน นาดำ หรือนาปัก เป็นการทำนาในร่องสวนหรือในไร่ที่ปลูกไม้ล้มลุกหรือพืชผัก วิธีปลูกจะใช้วิธีปักดำจากต้นกล้าที่เตรียมไว้ ข้าวที่ได้จากการทำนาสวนจัดเป็นข้าวขั้นต้นดี เพราะมีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่เสมอ และเนื่องจากมีพื้นที่ปลูกไม่มากนักจึงได้รับการดูแลรักษาอย่างดี เมื่อข้าวสุกสามารถเก็บเกี่ยวได้ตามเวลา คุณภาพข้าวดีมากจึงซื้อขายกันในราคาสูง

6. การทำน่าน้ำตมหรือเพาะเลย เป็นการทำนาหว่านแบบข้าวนาเมือง โดยใช้วิธีแช่ข้าวในน้ำก่อนเหมือนที่ใช้หว่านกล้า เพราะใช้วิธีหว่านข้าวแห้งหรือหว่านสำรวยไม่ทันเนื่องจากพื้นที่มีฝนตกชุก ดินเปียกแฉะเกินไป หลังจากเตรียมดินโดยไถครั้งหนึ่งหรือ 2 ครั้งแล้ว จึงหว่านเมล็ดข้าวทิ้งออกลงไป ในอดีตวิธีนี้มักไม่ได้ผลผลิตที่ดี เพราะถ้าดินแห้งหลังจากหว่านข้าว จะทำให้ข้าวทิ้งออกตายได้ง่าย และถ้าน้ำมาเร็วและลมแรง ต้นข้าวก็จะหลุดลอยได้เนื่องจากรากข้าวยังไม่เกาะดิน

7. การทำน่าน้ำใส เป็นการปลูกข้าวโดยวิธีหว่านอีกวิธีหนึ่ง เมื่อน้ำเข้านาเร็วระดับน้ำสูงประมาณ 0.5 เมตร หรือสูงกว่านี้ จะไม่สามารถทำนาหว่านข้าวแห้งได้ วิธีการที่จะให้เมล็ดข้าวที่หว่านในน้ำลึกลงกดี จะต้องปล่อยให้ น้ำใสเสียก่อน ถ้าน้ำขุ่นเมล็ดข้าวที่จมอยู่ใต้น้ำไม่ได้รับแสงแดดจะไม่แตกใบ หรือเมื่อแตกใบแล้วอาจมีโคลนตมจับทำให้ข้าวเน่าตาย การทำน่าน้ำใสจะแบ่งแปลงนาเป็นแปลงขนาดเล็กโดยใช้คันดินกั้น เพื่อไม่ให้ต้นข้าวอ่อนหลุดลอยไปเมื่อมีลมพัด ชาวนาบางรายใช้วิธีหว่านแบบน้ำขุ่น เพื่อให้โคลนตมจับเมล็ดข้าวทำให้รากข้าวหยั่งลึกเกาะดินได้ดี วิธีการหว่านข้าวทั้งในน้ำใสและในน้ำขุ่นนี้ชาวนาจะทำต่อเมื่อจำเป็นและไม่ได้หวังผลมากนัก

ในปัจจุบันชาวนาไทยมีวิธีการปลูกข้าวหลายแบบตามสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต วิธีการปลูกได้แก่ แบบหว่านข้าวแห้ง แบบปักดำ แบบหว่านน้ำตมแผนใหม่ และแบบล้มตอซัง

1. การปลูกข้าวแบบหว่านข้าวแห้ง เป็นวิธีการปลูกข้าวแบบดั้งเดิม ต้นข้าวที่ปลูกด้วยวิธีนี้มีระบบรากลึกและแข็งแรง สามารถทนต่อสภาพแล้งและน้ำท่วมฉับพลันได้ดี แต่ก็มีปัญหาคือมีวัชพืชมาก และได้ผลผลิตต่ำ ชาวนานิยมใช้วิธีการปลูกแบบนี้มากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่นาอาศัยน้ำฝน เช่น นาข้าวขั้นน้ำ นาข้าวทนน้ำลึก และน่าน้ำฝน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. การปลูกข้าวแบบปักดำ เป็นวิธีการปลูกข้าวที่นิยมทำกันทั่วไปเหมาะกับพื้นที่นาชลประทานที่สามารถควบคุมน้ำได้ มีคันนาเพื่อกักน้ำและเป็นพื้นที่นาที่ได้ปรับระดับให้ราบเสมอกันแล้ว ไม่เหมาะกับพื้นที่น่าน้ำฝน ชาวนาต้องเตรียมต้นกล้าก่อนที่จะย้ายไปปลูกในแปลงที่มีคันนาด้วยวิธีปักดำ ซึ่งเป็นวิธีปลูกข้าวที่ประณีต เพราะต้องคัดเลือกต้นกล้าที่แข็งแรงไม่

เป็นโรคไปปักดำ แต่เป็นวิธีที่ทำให้มีวัชพืชในนาบ่อยและให้ผลผลิตดี เนื่องจากเป็นวิธีที่ต้องใช้แรงงานในการถอนกล้าและปักดำมาก ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง

3. การปลูกข้าวแบบหว่านน้ำตามแผนใหม่ ปัจจุบันได้มีการพัฒนาวิธีการปลูกข้าวแบบหว่านน้ำตามแผนใหม่ขึ้น โดยดัดแปลงจากการทำนาหว่านน้ำตามในอดีต การปลูกข้าวแบบใหม่นี้เป็นการปลูกข้าวจากเมล็ดโดยตรงเช่นเดียวกับการปลูกแบบหว่านข้าวแห้ง แต่มีวิธีการปฏิบัติที่ประณีตกว่า คือหว่านเมล็ดข้าวที่เพราะในหิ้งอกแล้วลงในแปลงที่มีการเตรียมดิน ทำเทือก และปรับระดับผิวดินเป็นอย่างดีแล้ว การปลูกข้าวแบบหว่านน้ำตามแผนใหม่มีข้อดีหลายประการ คือ ได้ผลผลิตสูง ใช้ต้นทุนการผลิตต่ำ แต่มีข้อเสียที่มีปัญหาวัชพืช

4. การปลูกข้าวแบบล้มตอซัง เป็นวิธีการปลูกข้าวที่ใช้ประโยชน์จากตอซังข้าวที่เหลืออยู่ในนาหลังการเก็บเกี่ยว โดยการจัดการให้ตอซังที่ซอบนตอซังที่ยังมีชีวิตอยู่พัฒนาเป็นต้นข้าวตอซัง เจริญเติบโต ออกรวง และสร้างเมล็ด จนสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ การปลูกข้าวแบบล้มตอซังมีข้อดีหลายประการ คือ ไม่ต้องเผาฟางและตอซังก่อนปลูกข้าว ไม่ต้องเตรียมดิน ไม่ต้องใช้เมล็ดพันธุ์ ใช้น้ำ เวลาและปัจจัยการผลิตน้อย ทำให้ลดต้นทุนการผลิต ประหยัดทรัพยากร และช่วยรักษาสภาพแวดล้อม แต่มีข้อเสีย คือ ตายอดบนตอซังมีระยะการพัฒนาที่แตกต่างกัน ทำให้ต้นข้าวในนาเกิดไม่พร้อมกัน มีระยะการเจริญเติบโตแตกต่างกัน จึงมักให้ผลผลิตต่ำและคุณภาพเมล็ดข้าวไม่สม่ำเสมอ

2.3.3 พันธุ์ข้าว

ข้าวที่นำมาปลูกเป็นอาหารนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด คือ ข้าว *Oryza sativa* ปลูกในทวีปเอเชียและ *Oryza glaberrima* ปลูกในทวีปแอฟริกา แต่ข้าวที่ค้าขายกันในตลาดโลกเกือบทั้งหมดเป็นข้าวที่ปลูกจากแถบเอเชีย ซึ่งข้าวชนิดดังกล่าวยังสามารถแบ่งได้ตามแหล่งปลูกอีก คือ

ข้าวอินดิกา (Indica) มีลักษณะเมล็ดยาวรี ต้นสูง เป็นข้าวที่ปลูกในเอเชียเขตร้อนตั้งแต่ จีน เวียดนาม ฟิลิปปินส์ ไทย อินโดนีเซีย อินเดีย และศรีลังกา ข้าวพันธุ์นี้ค้นพบครั้งแรกในอินเดียและต่อมาได้พัฒนาไปปลูกที่ทวีปอเมริกา

ข้าวจาปอนิกา (Japonica) เป็นข้าวที่ปลูกในเขตอบอุ่น เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลี มีลักษณะเมล็ดป้อมกลมรี ต้นเตี้ย

ข้าวจาวานิกา (Javanica) ปลูกในอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ มีเมล็ดป้อมใหญ่ แต่ไม่ได้รับความนิยมเพราะให้ผลผลิตต่ำ

สำหรับข้าวที่ปลูกในไทยเป็นพันธุ์ข้าวเมล็ดยาว คือ ข้าวอินดิกา แต่ประกอบด้วยหลายพันธุ์ทั้งที่มีการพัฒนาขึ้นใหม่ และข้าวพันธุ์พื้นเมืองซึ่งมีอยู่ประมาณ 3,500 พันธุ์ ซึ่งมีข้าวป่า ข้าว

พื้นเมือง และข้าวที่ผสมโดยมนุษย์ขึ้นมาใหม่ แต่ข้าวพันธุ์ที่สร้างชื่อเสียงให้กับไทยมากที่สุด คือ ข้าวหอมมะลิ

ลักษณะของข้าวหอมมะลิ

ข้าวหอมมะลิหรือข้าวดอกมะลิ เป็นข้าวที่มีความไวต่อช่วงแสง หมายถึง พันธุ์ข้าวจะออกดอกในวันที่กลางคืนยาวกว่ากลางวันเท่านั้น คือ ช่วงฤดูหนาวทำให้สามารถปลูกได้เฉพาะนาปีเท่านั้น ส่วนชื่อเรียกว่าข้าวหอมมะลินั้นมีที่มาจากสีของข้าวที่ขาวเหมือนดอกมะลิ แต่มีกลิ่นหอมเหมือนใบเตย ไม่ได้หมายความว่าข้าวนั้นหอมเหมือนมะลิ ลักษณะที่สำคัญของข้าวหอมมะลิ คือ เมื่อบริโภคหรือหนึ่งสุกแล้วเมล็ดข้าวสุกจะอ่อนนิ่มมากกว่าข้าวเจ้าทั่วไป แต่ร่วนน้อยกว่าและมีกลิ่นหอม

ข้าวที่ปลูกเพื่อใช้เป็นข้าวหอมมะลิมียุค 2 พันธุ์ ได้แก่ ข้าวขาวดอกมะลิ 105 และ กข.15 ซึ่งข้าว กข. 15 ก็คือข้าวขาวดอกมะลิ 105 ที่นำไปอาบรังสีแกมมาทำให้ผลผลิตสูงกว่าพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ประมาณ 4-6 % ซึ่งข้าวทั้งสองพันธุ์นี้มีลักษณะ คือ เมล็ดข้าวจะพุกตัวในเวลาประมาณ 8 สัปดาห์ เมล็ดมีเปลือกสีน้ำตาล ยาว 7.4 มม.รูปร่างเรียวยาว เมื่อข้าวสุกจะหอมนุ่ม ปลูกได้ในที่นาดอนทั่วไป ทนแล้ง ดินเปรี้ยว ดินเค็ม ต้านทานไส้เดือนฝอยรากปม ไม่ต้านทานโรคไหม้ โรคขอบใบแห้ง เพี้ยกระโดดสีน้ำตาล และหนอนกอ (การผลิตและการตลาดข้าวหอมมะลิ เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 23/2542 สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อ้างถึงใน คลังความรู้เรื่องข้าว.2548 : <http://kubag.lib.ku.ac.th>)

การพัฒนาพันธุ์กรรมข้าว

เนื่องจากภูมิประเทศของประเทศไทยนั้นมีความเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของทั้งข้าวป่า และข้าวปลูก โดยมีข้าวป่าแพร่กระจายทั่วประเทศถึง 5 ชนิด ข้าวป่าข้ามปี (*O. rufipogon* Griff.) และข้าวป่าปีเดียว (*O. nivara* Sharma et Shastri) เป็นบรรพบุรุษของข้าวปลูกในเอเชีย ตลอดจนความหลากหลายของพันธุ์กรรมข้าวปลูก ซึ่งในปัจจุบันสถาบันวิจัยข้าวได้รวบรวมพันธุ์ข้าวป่า และข้าวปลูกของไทยไว้มากกว่า 19,000 ตัวอย่าง จึงเป็นที่ยอมรับว่าประเทศไทยเป็นศูนย์กำเนิดและแพร่กระจายของข้าวเอเชีย ดังนั้น จึงควรที่ประเทศไทยจะอนุรักษ์พันธุ์ข้าวป่าอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติของชาติ ตามที่ Mr. Mitsuaki TANABE ศิลปินชาวญี่ปุ่นได้สร้างงาน MOMI ซึ่งหมายถึง ต้นกำเนิดของข้าว มอบให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อครั้งเสด็จเข้าร่วมประชุมเรื่องข้าว เนื่องในวัน Japan-IRRI Day ปี พ.ศ. 2537 (IRRI หมายถึง International Rice Research Institute หรือสถาบันวิจัยข้าวนานาชาติ) แสดงว่า ข้าวมีความสำคัญต่อประเทศไทย และหวังว่าประเทศไทยจะรุ่งเรืองและรักษาพันธุ์ข้าวป่าไว้ได้ตลอด (อรอนงค์ นัยวิกุล. 2547: 11)

ในปัจจุบันมีการนำความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีชีวภาพมาพัฒนาการปรับปรุงพันธุ์ข้าว โดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ร่วมกับศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ ได้สนับสนุนงานวิจัยเพื่อพัฒนาพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ให้มีความต้านทานโรคและแมลง ทนทานต่อสภาพเครียดจากสภาพแวดล้อม ไม่ไวต่อช่วงแสง และให้ผลผลิตสูง แต่ยังคงมีคุณภาพของความหอม และลักษณะการหุงต้มที่ผู้บริโภคต้องการด้วย นอกจากนี้ยังใช้เทคนิคเอกลักษณ์พันธุกรรม (DNA fingerprint) วิเคราะห์พันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ที่แท้จริง และที่เบี่ยงเบนไปจากเดิมได้ซึ่งมีประโยชน์ในการลดความซ้ำซ้อนของข้าวที่มีชื่อต่าง ๆ มากมาย แต่ไม่มีความแตกต่างด้านรูปร่างลักษณะ ทำให้การจัดเก็บเชื้อพันธุ์ลดลง (อภิชาติ, 2544 อ้างถึงใน อรอนงค์ นัยวิกุล. 2547:10)

การพัฒนาพันธุ์ข้าวเป็นงานที่ต้องทำการวิจัยอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ต้องมีหลายพันธุ์เพื่อสำรองไว้ใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม ได้แก่ โรคและแมลง ฝนแล้ง น้ำท่วม ดินเค็ม หรือดินเป็นกรด เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงระบบนิเวศของการปลูก เช่น นาไร่ หรือนาในที่ราบ โดยการศึกษาวิจัยเพื่อการปรับปรุงพันธุ์กรรมข้าวของไทยนั้น อยู่ในความรับผิดชอบของศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ร่วมกับหน่วยงานอื่นหลายแห่ง โครงการจีโนมข้าวเพื่อสนองพระราชดำริ การค้นหายีน (ลักษณะทางพันธุกรรม) ทั้งหมดในข้าวไทย ซึ่งจะทำให้ไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปสู่การจดสิทธิบัตรทางปัญญาได้ในอนาคต (อรอนงค์ นัยวิกุล. 2547: 11)

นอกจากนี้ยังมีสถาบันทางวิชาการที่สำคัญคือ สถาบันวิจัยข้าวนานาชาติ (IRRI) ที่มีจุดประสงค์ในการพัฒนาพันธุ์ข้าวให้เหมาะสมต่อการเพาะปลูกมากที่สุด เป็นพันธุ์ข้าวในอุดมคติที่ว่าต้นแข็งแรง ต้นสูงระดับปานกลาง หรือเตี้ย แตกกอน้อย ใบชัน ตั้งตรง และยาวกว่ารวงข้าว มีรวงและเมล็ดสมบูรณ์ ลักษณะต้านทานโรคและแมลงได้เป็นอย่างดี สามารถใช้แร่ธาตุและน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการพัฒนาพันธุ์ในขณะนี้ สำหรับประเทศไทยมีข้าวพันธุ์ดีระดับโลกอยู่มาก โครงการวิจัยจีโนมข้าว จะช่วยให้สามารถพันธุ์ข้าวไทยได้เหมือนหรือดีกว่าพันธุ์ข้าวในอุดมคติของ IRRI เพราะการวิจัยจีโนมเปรียบเทียบเสมือนการเปิดให้ดูภาพตัดของเมล็ดข้าว แต่ลึกลงไปถึงระดับโมเลกุล เพื่อค้นคว้าหาจีนที่มีประโยชน์ซึ่งซ่อนอยู่ในพันธุ์ข้าวพื้นเมือง พันธุ์ข้าวปลูกและพันธุ์ข้าวป่าของไทย ทำให้ได้ข้าวพันธุ์ดีที่มีลักษณะให้ผลผลิตสูง ต้านทานโรคและแมลง ทนทานต่อสภาวะแวดล้อมที่แปรปรวน ตลอดจนมีคุณภาพการหุงต้มดี มีคุณค่าทางอาหารสูง เหมาะสมต่อการนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหาร หรืออุตสาหกรรมอื่นที่มีมูลค่าสูงกว่าการซื้อขายในลักษณะวัตถุดิบ นอกจากนี้ยังมีแนวคิดในการวิจัยและพัฒนาข้าวให้มีการขยายพันธุ์แบบไม่มีเพศ เรียกว่า “อโปมิคซิส” (apomixes) หมายถึง ปรัชญาการณของพืชบางชนิดที่สามารถสร้างเมล็ดและเกิดคัพภะได้โดยไม่ต้องผสมพันธุ์ระหว่างเพศผู้และเพศเมีย และ

เมล็ดที่สร้างได้นี้จะเจริญเป็นต้นที่มีลักษณะทางพันธุกรรมเหมือนต้นแม่ทุกประการ ประโยชน์ของการพัฒนาพันธุ์ข้าวลูกผสมแบบนี้ จะเป็นผลดีต่อเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรที่ยากจน เพราะสามารถซื้อเมล็ดพันธุ์เพียงครั้งเดียวก็สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกในปีต่อไปได้ลักษณะเมล็ดที่ดีเหมือนเดิม ซึ่งขณะนี้มีสถาบันวิจัยในประเทศสหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย กำลังทำงานวิจัยเพื่อการพัฒนาพันธุ์ข้าวนี้ (สุทัศน์, 2544 อ้างถึงใน อรอนงค์ นัยวิกุล. 2547:11)

2.3.4 การค้าข้าวในปัจจุบันของไทย

ข้อมูลจากมูลนิธิข้าวไทยฯ ระบุว่า ในแถบภาคเหนือตอนบนและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อชาวนาผลิตข้าวเปลือกได้ ส่วนหนึ่งจะใช้บริโภคภายในครัวเรือน โดยทยอยแบ่งสีที่โรงสีขนาดเล็ก (กำลังสี 1 – 12 ตัน ต่อ 24 ชั่วโมง) ส่วนที่เหลือจะขายให้แก่โรงสีขนาดกลาง (กำลังสี 30 – 60 ตัน ต่อ 24 ชั่วโมง) หรือพ่อค้าข้าวเปลือก หรือขายผ่านตลาดกลางข้าวเปลือก (สถานที่ที่ชาวนาพ่อค้าข้าวเปลือก และโรงสีเจรจาตกลงซื้อขายข้าวกัน)

ในภาคเหนือตอนล่างและภาคกลางที่เป็นแหล่งชลประทาน เมื่อชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวเปลือกสดจะมีพ่อค้าข้าวเปลือกหรือตัวแทนโรงสีมารับซื้อถึงที่ บางรายจะนำข้าวเปลือกไปขายให้แก่โรงสีใกล้เคียง โดยผลกำไรจากการลดความชื้นให้โรงสีหรือขายผ่านตลาดกลาง

ดังนั้น การประเมินคุณภาพจึงต้องมีการตรวจสอบระดับความชื้น เมื่อพ่อค้าข้าวเปลือกหรือพ่อค้าคนกลางต้องการขายข้าวเปลือกให้กับโรงสี จะนำตัวอย่างข้าวเปลือกไปให้โรงสีตรวจสอบคุณภาพและตราค่าล่วงหน้า หากราคาเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย พ่อค้าคนกลางก็จะบรรทุกข้าวเปลือกมาส่งให้กับโรงสีในท้องถิ่น เมื่อโรงสีท้องถิ่นเป็นข้าวสารแล้ว ข้าวส่วนหนึ่งจะกระจายสู่ผู้บริโภคในท้องถิ่นใกล้เคียง ส่วนที่เหลือจะส่งผ่าน หยง (นายหน้าหรือตัวแทนการติดต่อ) ไปยังกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์รวมและกระจายข้าวไปยังผู้บริโภคในจังหวัดต่าง ๆ ที่ผลิตข้าวไม่พอบริโภค เช่น ภาคใต้ โรงสีขนาดกลางแถบชานเมืองกรุงเทพฯ จะขายข้าวสารให้กับพ่อค้าขายส่ง พ่อค้าขายปลีก หรือขายตรงให้กับผู้บริโภครายใหญ่ เช่น ร้านอาหาร ภัตตาคาร ส่วนการขายข้าวให้กับผู้ส่งออกในปริมาณมากและการซื้อขายระหว่างโรงสีขนาดใหญ่ (กำลังสี 100 ตัน ต่อ 24 ชั่วโมง) กับพ่อค้าส่งออกที่กรุงเทพฯ จะผ่านหยง

ถ้าเป็นข้าวคุณภาพพิเศษที่ผู้บริโภคนิยมมากกว่าข้าวชนิดอื่น เช่น ข้าวหอมมะลิ ข้าวเจ้าเกษ (เส้าไห้) ข้าวขาวตาแห้ง ข้าวขาวกอเดียว โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิ (พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 และ กข. 15 เป็นข้าวที่มีความโดดเด่นที่สุด นิยมในกลุ่มผู้บริโภคทั้งภายในและต่างประเทศ) กระบวนการรับซื้อข้าวเปลือกจะพิถีพิถันกว่าข้าวทั่วไป โดยที่โรงสีที่ตั้งอยู่ในแหล่งปลูกข้าวพันธุ์เหล่านั้นจะรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาโดยตรง หรือจากพ่อค้าคนกลางที่ติดต่อซื้อขายกันมานาน

จนเกิดความเชื่อใจในคุณภาพ การซื้อขายระหว่างโรงสีกับผู้ส่งออกหรือร้านค้าส่งภายในประเทศ จะผ่านหยงขาประจำ

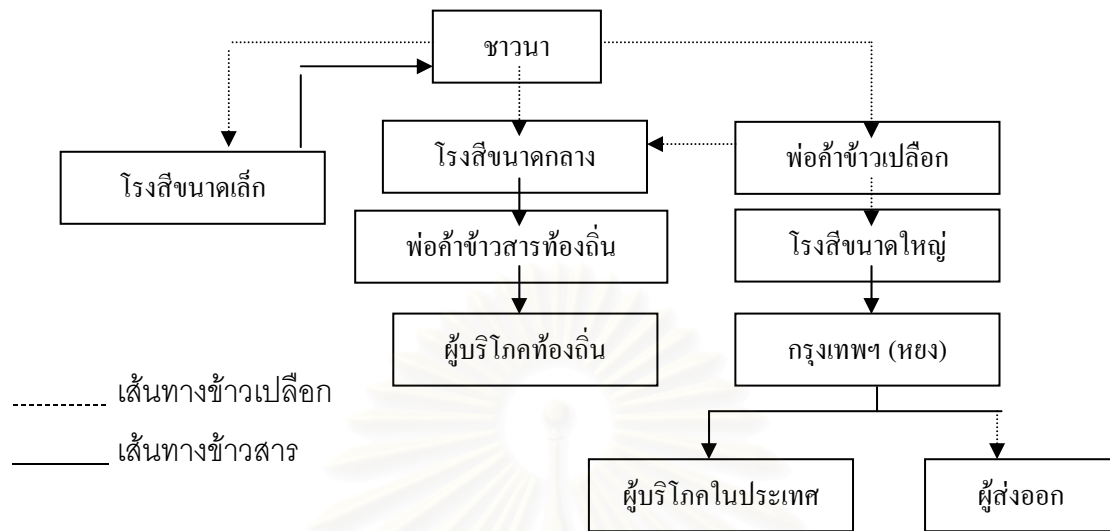
สำหรับพันธุ์ข้าวต่างประเทศที่นำมาปลูกในประเทศไทยเพื่อการส่งออก อันได้แก่ ข้าวบา สมาติ ข้าวจาปอนิก และข้าวญี่ปุ่น ผู้ส่งออกจะดำเนินการเกือบทั้งหมด โดยทำสัญญากับชาวนา ให้ผลิตข้าวและรับซื้อผลิตผลทั้งหมด รวมทั้งว่าจ้างโรงสีให้สีข้าวให้ด้วย

ชาวนาในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยมปลูกข้าวเหนียวเพื่อการบริโภคในครัวเรือนมากกว่าขาย จึงมักเก็บข้าวเปลือกไว้รอจนต้นฤดูฝนในปีถัดไป เมื่อแน่ใจว่ามีฝนมากพอ สำหรับการปลูกข้าวจึงจะขายให้โรงสีขนาดเล็กในท้องถิ่น การซื้อขายข้าวเหนียวระหว่างโรงสีในแหล่งผลิตกับพ่อค้าขายส่งในจังหวัดอื่น มักดำเนินการผ่านร้านหยงในจังหวัดนั้น ทั้งนี้แทบจะไม่ ต้องซื้อขายกันที่กรุงเทพฯ ยกเว้นจังหวัดภาคใต้และเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ การส่งซื้อข้าวเหนียวระหว่างโรงสีกับพ่อค้าส่งออกมักติดต่อผ่านหยงที่กรุงเทพฯ เช่นเดียวกับข้าวเจ้า ยกเว้นการส่งออกไปประเทศลาว มักส่งซื้อที่กรุงเทพฯ หรือโรงสีในแหล่งผลิต และส่งมอบที่จังหวัดหนองคาย

จากกระบวนการค้าข้าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้ที่มีบทบาทสำคัญ คือ พ่อค้าข้าวเปลือกซึ่งทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อ และรวบรวมข้าวจากชาวนาในปริมาณมากไปขายต่อยังโรงสีขนาดกลางและขนาดใหญ่ พ่อค้าข้าวเปลือกมี 2 ประเภท คือ พ่อค้าข้าวเปลือกในหมู่บ้าน และพ่อค้าข้าวเปลือกนอกหมู่บ้าน พ่อค้าข้าวเปลือกในหมู่บ้านเป็นพ่อค้ารายย่อยในหมู่บ้านที่มีเงินทุนหรือชาวนาที่มีฐานะดี ขับรถบรรทุกออกเรือไปตามหมู่บ้านหรือท้องถิ่นใกล้เคียงเพื่อรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนา และนำข้าวเปลือกที่ได้ไปขายโดยตรงให้กับโรงสีขนาดกลางที่สีข้าวขายให้กับผู้บริโภคในท้องถิ่น หรือนำไปขายที่ตลาดกลางข้าวเปลือกโดยได้รับผลประโยชน์จากกำไรค่าขนส่งหรือการเก็งกำไรข้าวที่เก็บไว้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูป 2.1 กระบวนการค้าข้าวดังที่กล่าวมานั้นสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

(ที่มา : จากหนังสือ ประมวลความรู้เรื่องข้าว, 2533(อ้างถึงใน มูลนิธิข้าวไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. 2547)

ดังนั้น พ่อค้ากลุ่มนี้จึงมักมีศูนย์กลางของตนเอง ส่วนพ่อค้าข้าวเปลือกนอกหมู่บ้านอาจเป็นพ่อค้ารับซื้อพืชผลทางเกษตรทั่วไปที่มีกิจการอยู่ใกล้แหล่งผลิตหรือจังหวัดใกล้เคียง มักตระเวนรับซื้อข้าวเปลือกจากจังหวัดทางภาคกลางและภาคตอนเหนือล่างที่มีผลผลิตข้าวเปลือกเหลือจากการขายในปริมาณมาก เช่น นครสวรรค์ พิจิตร กำแพงเพชร พิษณุโลก สุโขทัย ในช่วงเก็บเกี่ยวข้าวนาปี (มกราคม – เมษายน) และข้าวนาปรัง (มิถุนายน – กันยายน) บางครั้งอาจรับซื้อนอกช่วงเวลาดังกล่าว หากไปรับซื้อยังพื้นที่ไกล ๆ จะจ้างนายหน้าซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั้นซึ่งเป็นที่รู้จักและไว้วางใจของคนในท้องถิ่นให้ทำหน้าที่ติดต่อซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาเพื่อนำมารวบรวมเก็บไว้ยุ่งฉางหรือโกดังเพื่อเก็บกำไรข้าว จึงมีคำเฉพาะเรียกพ่อค้าข้าวเปลือกประเภทนี้ว่า ชาวยุ่ง

นอกจากขายข้าวเปลือกให้แก่โรงสีขนาดกลางและขนาดใหญ่ที่อยู่ในแถบเดียวกันหรือใกล้กรุงเทพฯ เช่น สุพรรณบุรี นครปฐม อโยธยา ปทุมธานี หรือนำไปขายที่ตลาดกลางแล้ว พ่อค้ากลุ่มนี้บางคนอาจปล่อยสินเชื่อให้แก่เกษตรกร หรือให้เกษตรกรกู้ปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืช ในช่วงต้นฤดูการผลิต โดยให้ชาวนาให้หนี้คืนโดยขายข้าวเปลือกจากการผลิตให้แก่พ่อค้าตามราคาที่ตกลงไว้ (มูลนิธิข้าวไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. 2547:104-107)

2.3.5 การส่งออกข้าวของไทย

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 เป็นต้นมา ปริมาณการส่งออกข้าวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงระดับ 2 ล้านตันในปี พ.ศ. 2520 (ช่วง 50 ปี) หรือมีอัตราเพิ่มเฉลี่ย 1 ล้านตันต่อ 25 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2521 – 2545 การส่งออกข้าวเพิ่มขึ้นเป็น 5 ล้านตัน หรือเฉลี่ย 1 ล้านตันทุก ๆ 5 ปี (ดังภาพที่ 1) การส่งออกข้าวของไทยที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะนี้ดำเนินไปพร้อมกับการเพิ่มขึ้นของประชากรจาก 11 ล้านคนในปี พ.ศ. 2470 มาเป็น 63 ล้านคนในปี พ.ศ. 2547 และพื้นที่ปลูกข้าวของไทยก็เพิ่มขึ้นจาก 16 ล้านไร่ในปี พ.ศ. 2470 มาเป็น 61 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2547

การส่งออกข้าวของไทยในปัจจุบัน เป็นการค้าแบบเสรีในลักษณะที่ผู้ส่งออกตกลงกับผู้ซื้อในต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีลักษณะการส่งออกข้าวแบบรัฐบาลต่อรัฐบาล แต่ก็ไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับเอกชน โดยในปี พ.ศ. 2544 เอกชนส่งออกถึง 7,237,708 ตัน คิดเป็น 96.24 เปอร์เซ็นต์ของการส่งออกข้าวทั้งหมด ขณะที่รัฐบาลส่งออกเพียง 282,970 ตัน คิดเป็น 3.76 เปอร์เซ็นต์ของการส่งออก และในปี พ.ศ. 2546 ปริมาณการส่งออกข้าวของไทยทำสถิติสูงที่สุดถึง 7,597 ล้านตัน ทำรายได้ให้แก่ประเทศ 76,368 ล้านบาท โดยส่งไปขายใน 173 ประเทศทั่วโลก ตลาดหลักของข้าวไทยอยู่ในทวีปเอเชีย แอฟริกา ตะวันออกกลาง อเมริกา ยุโรป และโอเชียเนีย ตามลำดับ สัดส่วนของชนิดข้าวที่ส่งออกมากที่สุด คือ ข้าวขาวธรรมดา 3.5 ล้านตัน รองลงมาคือ ข้าวหอมมะลิ 2.3 ล้านตัน ข้าวเหนียว 1.5 ล้านตัน ซึ่งเป็นข้าวที่ผลิตโดยนำข้าวเปลือกมาแช่น้ำร้อนแล้วนึ่งสุก หลังจากนั้นจึงลดความชื้นก่อนที่จะสีเป็นข้าวสาร คนไทยไม่นิยมบริโภคข้าวเหนียว จึงใช้สำหรับส่งออกอย่างเดียว และข้าวเหนียว 0.3 ล้านตัน (มูลนิธิข้าวไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. 2547: 109-110)

2.4 สภาพปัญหาข้าวไทย

ขณะที่สภาพปัจจุบันถือได้ว่าไทยมีคุณภาพการผลิตข้าวในระดับที่ต่ำกว่าหลายประเทศที่ผลิตข้าวด้วยกัน เมื่อเทียบกับปริมาณผลผลิตที่ได้กับพื้นที่การผลิต ดังนั้นความคาดหวังในอนาคตของการผลิตข้าวของไทยจึงขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง แต่ที่สำคัญคือ เนื้อที่ปลูกข้าวและผลผลิตต่อไร่ เป็นที่คาดหมายกันว่า ในอนาคตพื้นที่เพาะปลูกอาจลดลงจากปัจจุบัน 60 – 65 ล้านไร่ เหลือประมาณ 45 ล้านไร่ (หรือลดลง 25 – 30 เปอร์เซ็นต์) ทั้งนี้เนื่องจากประชากรที่เพิ่มขึ้นและโอกาสของการใช้พื้นที่นาเพื่อกิจกรรมที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่าการปลูกข้าวมีมากขึ้น ในปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่เลิกทำนาเพราะทนแบกรับภาระหนี้สินไม่ไหว พื้นที่นาอาจเปลี่ยนสภาพไปเป็นไร่ สวน ที่อยู่อาศัย และโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ทำให้การปลูกข้าวอาจลดลงได้ดังนั้น ภาพอนาคตของข้าว

ไทยอาจขาดได้เป็นสองลักษณะ ขึ้นอยู่กับว่า ผลผลิตต่อไร่จะเพิ่มขึ้น หรือลดลง ภาพสองภาพนั้นคือ

ภาพที่พึงประสงค์ คือผลผลิตรวมไม่ลดลง ภาพนี้จะเป็นได้ต่อเมื่อผลผลิตต่อไร่ของข้าวเพิ่มขึ้นจากประมาณ 380 กิโลกรัมต่อไร่ ในปัจจุบัน เป็น 475 – 500 กิโลกรัมต่อไร่ หรือมากกว่านั้น ซึ่งสามารถทำได้ หากมีการปรับปรุงโครงสร้างการทำนา ทั้งโครงสร้างที่ดินให้มีการพัฒนาที่ดินให้เหมาะสมกับการผลิต โครงสร้างงานวิจัยทั้งเรื่องพันธุ์ข้าว การเพาะปลูก และการเก็บเกี่ยว โครงสร้างการแปรรูปอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ และโครงสร้างการค้าข้าว เป็นต้น

ภาพที่ไม่พึงประสงค์ คือ ผลผลิตรวมลดลง เนื่องจากไม่สามารถเพิ่มผลผลิตต่อไร่ของข้าวได้มากพอที่จะทดแทนกับการลดลงของพื้นที่ปลูกข้าว

ดังนั้นปัญหาการผลิตข้าวในประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ เมื่อนำมาประมวลเข้าด้วยกันจะพบปัญหาต่าง ๆ โยงใยเป็นลูกโซ่ การแก้ปัญหาจึงต้องพิจารณาทั้งระบบ ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาด้านนโยบายและยุทธศาสตร์ข้าวของชาติ

ปัจจุบันประเทศไทยยังขาดนโยบายและยุทธศาสตร์ข้าวของชาติ ทั้งทางด้านการวิจัยและการพัฒนา ทำให้การดำเนินงานด้านข้าวของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนขาดการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีลักษณะต่างคนต่างทำ บางโครงการมีงานซ้ำซ้อนกันโดยไม่จำเป็น และบางครั้งดำเนินงานสวนทางกัน เป็นต้น

2. ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานของการผลิตข้าว

ก. สภาพพื้นที่เพาะปลูก

เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีพื้นที่ทำกินเฉลี่ยประมาณ 30 – 40 ไร่ ต่อครอบครัว การทำนาอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีพื้นที่ทำนามากที่สุดของประเทศ ในภาคกลางและภาคเหนือแม้จะมีน้ำชลประทานบ้างแต่ยังไม่มากพอ ส่วนทางภาคใต้การทำนาก็อาศัยน้ำฝนเป็นหลักเช่นกัน

ในพื้นที่น่าน้ำฝน ลักษณะพื้นที่มักเป็นกระตังน้ำฝนเล็กผืนน้อย เนื่องจากพื้นที่สูงต่ำต่างระดับ ทำให้ใช้เครื่องมือทุ่นแรงยาก สมัยก่อนใช้แรงงานควายไถนากันเป็นส่วนใหญ่ แต่ปัจจุบันเกษตรกรใช้แรงงานความน้อยลงโดยหันมาใช้เครื่องจักรกลการเกษตรมากขึ้น แม้แต่ในพื้นที่ชลประทานเอง สภาพพื้นที่นาก็ยังไม่ได้รับการปรับปรุงสภาพให้เหมาะสม ทำให้การใช้น้ำสิ้นเปลือง จึงสมควรจัดรูปที่ดินใหม่ให้สามารถใช้เครื่องจักรกลการเกษตรได้ดีขึ้น

ความอุดมสมบูรณ์ของดินในพื้นที่ปลูกข้าวทั่วไป อยู่ในสภาพเสื่อมโทรม มีธาตุอาหารพืชไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงดินโดยใช้ทั้งปุ๋ยเคมี และปุ๋ยอินทรีย์ (เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยพืชสด) เพื่อช่วยเสริมธาตุอาหารพืชในดิน

ข. ข้อจำกัดด้านพื้นที่ชลประทาน

ข้าวเป็นพืชที่ต้องการน้ำมากประมาณ 1,400 – 1,800 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ ปัจจุบันพื้นที่น้ำยังขาดน้ำชลประทานอยู่มาก การใช้น้ำชลประทานในนาอย่างมีประสิทธิภาพมีประมาณร้อยละ 15 – 30 ของพื้นที่เท่านั้น และส่วนใหญ่อยู่ในภาคกลางและภาคเหนือ ที่เหลือจะอาศัยน้ำฝนอย่างเดียวในการเพาะปลูก ภาคที่แล้งมากและมีการชลประทานน้อยคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งที่จริงมีปริมาณฝนพอ ๆ กับภาคอื่น แต่เนื่องจากนาส่วนมากเป็นดินทราย จึงกักเก็บน้ำไม่ค่อยอยู่และสามารถกักเก็บน้ำฝนไว้ในอ่างเก็บน้ำต่าง ๆ ได้เพียงร้อยละ 5 เท่านั้น

ค. สภาพความยากจนของชาวไทย

ในปัจจุบัน ชาวนาไทยส่วนมากยังคงมีฐานะยากจน มีสภาพความเป็นอยู่ที่ลำบาก ต้องซื้อเชื้อเพลิงและเครื่องนุ่งห่มในราคาแพงและกู้เงินโดยเสียดอกเบี้ยแพง หนี้ใหม่ทับถมหนี้เก่าเพิ่มมากขึ้น เมื่อถึงฤดูทำนาในปีหน้าก็ต้องเป็นหนี้ต่อไป หากปีไหนฝนดี น้ำดี ข้าวดี พ่อค้าก็มักกดราคาข้าว หากปีไหนฝนแล้งหรือน้ำท่วมจนผลผลิตเสียหาย ก็กู้หนี้ยืมสินมาทำนากัน วิธีชีวิตของชาวนาจึงเต็มไปด้วยการต่อสู้ดิ้นรนให้อยู่รอด

ในระยะเวลา 10 กว่าปีที่ผ่านมา การขาดแคลนแรงงานนับว่าเป็นปัญหาสำคัญในกระบวนการผลิต เพราะแรงงานหนุ่มสาวส่วนมากเข้าไปหางานทำในเมือง ชาวนาที่ยังประกอบอาชีพอยู่จึงต้องหันมาใช้เครื่องจักรกลการเกษตรมากขึ้น ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น จึงเริ่มมีการรณรงค์ให้ชาวนากลับไปใช้ควายไถนาเหมือนก่อนเพื่อลดต้นทุนการผลิต ดังตัวอย่างเช่นในปี พ.ศ. 2534 – 2535 ชาวนาในจังหวัดสุรินทร์เริ่มใช้รถไถแทนควาย และใช้ปุ๋ยเคมี โดยมีสินเชื่อจาก ธ.ก.ส. ให้กู้ซื้อ ชาวนาต้องเสียเงินค่าปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงปีละประมาณ 10,000 บาทต่อไร่ รวมทั้งต้องเสียเงินค่าน้ำมันและค่าซ่อมรถไถ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดดินดานและดินเสื่อม กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด และไส้เดือนลดน้อยลง สุขภาพของชาวนาทรุดโทรม เกิดอาการปวดเมื่อยตัวนอนไม่หลับ เพราะแรงสั่นสะเทือนจากรถไถ แต่หลังจากกลับมาใช้แรงงานควายโดยอาศัยการสนับสนุนของโครงการธนาคารโคกระบือ ตามแนวพระราชดำริ สภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมกลับดีขึ้น

นอกจากนี้ การที่ชาวนามีพื้นฐานการศึกษาต่ำ ทำให้ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลทางวิชาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ มีจำกัดขาดโอกาสที่จะเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่ต้องการได้

อนึ่ง ต้องยอมรับว่าความยากจนของชาวนาบางส่วนมาจากอุปนิสัยที่ชอบกู้หนี้ยืมสินโดยไม่พึงพาตนเองก่อน ทั้งนี้เพราะในช่วงทศวรรษ 2540 เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมในสังคมไทยกลายเป็นสังคมบริโภคนิยมที่เน้นให้คุณค่ากับวัตถุ ชาวนารุ่นใหม่ขาดจิตวิญญาณของความเป็นผู้ปลูกข้าว และขาดความภูมิใจในการเป็นชาวนา

3. ปัญหาด้านการตลาด

ระบบตลาดข้าวเปลือกในระยะที่ผ่านมามีการพัฒนาไปมาก มีการพัฒนาระบบขนส่งโดยสร้างถนนระดับต่าง ๆ ทำให้เกิดช่องทางการกระจายข้าวเปลือกที่ผลิตใหม่ได้ดีและรวดเร็วขึ้น เป็นผลให้พ่อค้าคนกลางที่เคยมีอยู่ลดน้อยลงไป และในขณะเดียวกันได้เกิดการพัฒนาระบบตลาดกลางข้าวเปลือกหรือท่าข้าวขึ้นในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ซื้อและผู้ขาย ระบบตลาดกลางข้าวเปลือกนี้ได้รับความนิยมจากเกษตรกรอย่างมาก โดยเฉพาะเกษตรกรในภาคกลางและภาคเหนือตอนล่าง ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมีระบบตลาดกลางข้าวเปลือกน้อยอยู่ และในภาคใต้พบว่ายังไม่มีระบบนี้เลย

แม้ว่ารัฐได้พัฒนาตลาดข้าวไทยให้มีระบบตลาดกลางข้าวเปลือกแล้ว แต่ก็ยังคงมีปัญหาที่ติดตามมา ได้แก่ ปัญหาการกระจายข้าวเปลือกของเกษตรกรที่อยู่กระจัดกระจายห่างไกลจากแหล่งซื้อขาย และไม่สามารถแบกรับค่าขนส่งได้ จึงยังต้องพึ่งพาผู้รวบรวมข้าวเปลือกในท้องถิ่นอยู่ ส่วนเกษตรกรที่อยู่ใกล้ตลาดกลางข้าวเปลือก สามารถนำผลิตผลสู่ตลาดได้โดยตรง ดังนั้น ในตลาดกลางข้าวเปลือกจึงมีทั้งข้าวของเกษตรกร ของพ่อค้าที่รวบรวมข้าวในท้องถิ่น และของตัวแทนโรงสีที่คอยรับซื้อข้าวเปลือกเพื่อทยอยส่งให้โรงสี นอกจากนี้ก็ยังมีปัญหาการแปรรูปข้าวเปลือกในโรงสีสหกรณ์ที่มีอยู่เพียง 134 แห่งทั่วประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มีกำลังการผลิตน้อย อย่างไรก็ตาม รัฐได้เริ่มจัดการเพิ่มบทบาทของสหกรณ์ในการให้บริการตลาดกลาง และบริการสีข้าวในรูปของโรงสีสหกรณ์อันนับเป็นทางเลือกที่สำคัญในการกระจายข้าวเปลือกของเกษตรกร

นอกจากนี้ยังมีปัญหาราคาข้าวในตลาดโลกที่มักมีการผันผวนมาก บางครั้งผู้ส่งออกต้องซื้อข้าวในราคาสูง แต่ตอนขายราคากลับตกต่ำมาก จำต้องขายขาดทุน ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อราคารับซื้อข้าวจากชาวนา

2.5 โอกาสของการค้าข้าวในรูปแบบของโอท็อป - โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ONE TAMBON ONE PRODUCT (OTOP)

ความเป็นมาโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

โครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือที่เรียกว่า “โอท็อป” (OTOP) นั้นมีที่มาจากในช่วงเวลาที่ประเทศกำลังเผชิญปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ และประชาชน ทุกระดับ ประสบปัญหาต่าง ๆ ปัญหาหนึ่งที่ประชาชนระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศถูก รุมเร้าคือปัญหาความยากจน รัฐบาลในขณะนั้น จึงได้ประกาศสงครามกับความยากจน โดยได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาว่า จะจัดให้มีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อให้แต่ละชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

มาใช้ในการพัฒนาสินค้าโดยรัฐพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่ และการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศด้วยระบบร้านค้า เครือข่ายและอินเทอร์เน็ตเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ด้วยการนำทรัพยากร ภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่ม เป็นที่ต้องการของตลาด ทั้งในประเทศและต่างประเทศและได้กำหนดระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย คณะกรรมการ อำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 ประกาศ ณ วันที่ 7 กันยายน 2544 ขึ้น โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการ อำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ หรือเรียกโดยย่อว่า กอ.นตผ ซึ่งพ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ในขณะนั้น ได้มอบหมายให้รองนายกรัฐมนตรี (นายปองพล อดิเรกสาร) เป็นประธานกรรมการ และให้คณะกรรมการ กอ.นตผ มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนแม่บทการดำเนินงาน “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” กำหนดมาตรฐานและหลักเกณฑ์การคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบลรวมทั้งสนับสนุนให้การดำเนินงานเป็นไปตามนโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนแม่บท อย่างมีประสิทธิภาพ

ปรัชญาของ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวทางประการหนึ่ง ที่จะสร้างความเจริญแก่ชุมชนให้สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่ สอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น สามารถจำหน่ายในตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ โดยมีหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ

- 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global)
- 2) พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self-Reliance-Creativity)
- 3) การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development)

โดยที่ “ผลิตภัณฑ์” นั้นไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียวแต่เป็นกระบวนการทางความคิด รวมถึงการบริการ การดูแลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก

วัตถุประสงค์ของหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

จากนโยบายของรัฐบาล ที่แถลงต่อรัฐสภา และตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ. 2544 การดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) สร้างงาน สร้างรายได้ แก่ชุมชน
- 2) สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ให้สามารถคิดเอง ทำเอง ในการพัฒนาท้องถิ่น
- 3) ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

และทั้งหมดนั้นก็เพื่อส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น (ไทยตำบลดอตคอม.2548: www.thaitambon.com)

FTA กับโอกาสการเปิดตลาด OTO ในต่างประเทศ

ความเชื่อมโยงระหว่างเขตการค้าเสรีหรือ FTA กับ OTO นั้น (วิฑูรย์ รุ่งเรืองผล . 2548 : <http://www.dtn.moc.go.th>)มีความเชื่อมโยงถึงกันอยู่แม้เป็นตลาดการค้าที่มีความแตกต่างกันในเรื่องของขนาดของสนามการค้าและผู้ประกอบการ เนื่องจากเมื่อกล่าวถึง FTA คนส่วนใหญ่จะนึกถึงการค้าขายระหว่างประเทศของบริษัทใหญ่ๆ แต่เมื่อกล่าวถึง OTO หลายคนจะนึกถึงผู้ประกอบการรายเล็กๆ สินค้าพื้นบ้านระดับรากหญ้าและมองไม่ค่อยเห็นความเกี่ยวโยงกันระหว่าง FTA และ OTO ที่จริงแล้ว FTA เองไม่ได้สร้างโอกาสให้เฉพาะบริษัทขนาดใหญ่เท่านั้น แต่ยังช่วยเพิ่มโอกาสในการค้าขายระหว่างประเทศให้กับสินค้า OTO อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง OTO ระดับ 4-5 ดาวที่มีคุณภาพและมาตรฐานพอที่จะส่งออกได้ เพราะเมื่อข้อตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างไทยกับประเทศคู่ค้าต่างๆ ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ภาชนะนำเข้า-ส่งออกและการกีดกันทางการค้าในรูปแบบต่างๆ ระหว่างกันก็จะยิ่งลดต่ำลงเรื่อยๆ ทำให้โอกาสการซื้อขายสินค้าระหว่างประเทศคู่ตกลง FTA กับไทยจะลดลงจากภาชนะนำเข้าที่ลดลงจึงมีความเป็นไปได้สูงที่สินค้า OTO ของไทยจะถูกสั่งซื้อเข้ามามากขึ้น

แต่ผู้ประกอบการ OTO เองไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิตหรือผู้แทนจำหน่าย จะต้องอาศัยโอกาสที่มากับ FTA นี้ทำการตลาดเชิงรุกเพื่อเข้าถึงลูกค้าในต่างประเทศด้วย โดยการจะทำการตลาดด้วยการบุกเข้าไปหาลูกค้านั้น จะเริ่มต้นจากการผลิตสินค้ามาเก็บไว้ในโกดังแล้วหาทางขายออกไปด้วยการไปเปิดตัวตามงานแสดงสินค้าอย่างเดียวไม่ได้ แต่ต้องเริ่มต้นจากการเลือกก่อนว่าสนใจจะเข้าไปยังตลาดในประเทศไหน โดยอาจจะเริ่มจากประเทศคู่ค้าเจรจา FTA ของไทย ก่อนเพราะจะได้เปรียบคู่แข่งในประเทศอื่นๆ ด้านต้นทุนจากภาชนะนำเข้าปลายทางที่ลดลง

ตัวอย่างเช่น ออสเตรเลียเองก็เป็นตลาดหนึ่งที่น่าสนใจเพราะเขาทำการลดภาษีให้สินค้าไทยจากข้อตกลง FTA ขณะที่ทางญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาที่น่าจะเป็นตลาดของสินค้า OTOP ที่มีศักยภาพ กำลังอยู่ระหว่างกระบวนการจัดทำข้อตกลง FTA ซึ่งจะมีผลทำให้สินค้าไทยที่ส่งไปขายเสียภาษีนำเข้าลดลงและประเทศจีนเองที่เศรษฐกิจกำลังเติบโต มีสัดส่วนคนรวยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและการเจรจา FTA ระหว่างไทยกับจีนมีความคืบหน้าไปมาก ก็เป็นอีกตลาดหนึ่งที่น่าสนใจของสินค้า OTOP

โดยการเลือกประเทศปลายทางที่จะส่งสินค้าไปขายนั้น เมื่อตัดสินใจว่าสนใจประเทศใดผู้ประกอบการ OTOP ของไทยก็ต้องศึกษาความต้องการของตลาดนั้นๆ ทั้งในด้านการออกแบบ ลดลาย สีล้นและการนำไปใช้งานเพื่อพัฒนาสินค้าให้ตรงกับความต้องการของตลาด ซึ่งไม่ใช่ผลิตสินค้าในแบบที่ผู้ผลิตเห็นว่าดี เพราะรสนิยมของลูกค้าแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน การเข้าใจความต้องการของลูกค้าแต่ละประเทศที่จะทำการค้าด้วยจึงเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งปัจจุบันการหาข้อมูลรสนิยมของลูกค้าในประเทศต่างๆ สามารถค้นหาจากเว็บไซต์หรือนิตยสารชั้นนำของประเทศ

และนอกจากจะเข้าใจความต้องการของลูกค้าแล้วผู้ประกอบการที่คิดจะส่งออกต้องเข้าใจกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าสินค้าของประเทศปลายทางด้วย เช่น การจะได้รับสิทธิพิเศษทางภาษีจากข้อตกลง FTA ก็ต้องมีหลักฐานแสดงแหล่งกำเนิดสินค้า ระเบียบเรื่องการควบคุมมาตรฐานเกี่ยวกับสุขอนามัย โรคติดต่อหรือแมลงของประเทศปลายทางก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้ส่งออกสินค้า OTOP ต้องหาข้อมูลและทำให้ได้ตามมาตรฐานของคู่ค้า มิฉะนั้น สินค้าอาจโดนตีกลับได้ เช่นกรณีหมอนอิงที่เป็นสินค้า OTOP ของไทยก็โดนตีกลับจากญี่ปุ่นเพราะใส่กลายพันธุ์ยัดฟางข้าว ซึ่งเป็นวัตถุต้องห้ามตามมาตรฐานป้องกันโรคแมลงของญี่ปุ่น ซึ่งเมื่อเข้าใจความต้องการของลูกค้า และข้อจำกัดต่างๆ ในการส่งสินค้าออกไปขายยังประเทศปลายทางแล้วก็ต้องหาช่องทางที่จะเข้าไปยังตลาดนั้นๆ โดยทำได้หลายวิธีตั้งแต่การติดต่อบริษัทที่ทำธุรกิจจัดจำหน่ายหรือผู้ค้าปลีกในประเทศนั้นๆ เพื่อเสนอขายสินค้าหรือให้เขาเป็นตัวแทนจำหน่ายให้หรือการหาตัวแทนจำหน่ายในประเทศไทยที่ชำนาญในการเข้าถึงตลาดในประเทศนั้นๆ เป็นผู้จัดจำหน่ายหรืออาจไปออกงานแสดงสินค้าในประเทศที่เราต้องการไปค้าขายด้วยเพื่อเพิ่มโอกาสในการจะได้พบผู้แทนจำหน่ายหรือลูกค้าในประเทศ

โอกาสที่ผู้ประกอบการ OTOP จะขยายตลาดต่างประเทศไปยังกลุ่มประเทศที่มีข้อตกลง FTA กับไทยนั้น ไม่ใช่แค่เพื่อความได้เปรียบทางภาษีเท่านั้น แต่ผู้ประกอบการจะยังได้ข้อมูลทางการค้าที่เกี่ยวข้องกับประเทศนั้นๆ ที่ทางกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เจรจาและดูแลเรื่อง FTA ทำการศึกษาวิจัยรวบรวมไว้ และยังมีคณะทำงานที่ดูแลความคืบหน้าของข้อตกลง ทำให้มีข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ส่งออกถูกรวบรวมไว้ที่แหล่งเดียว

การค้นหาข้อมูลจะทำได้สะดวกขึ้นกว่าการไปเริ่มต้นกับประเทศอื่นที่ยังไม่อยู่ในแผนการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีของไทย

ปัญหา OTOP ปัญหาวิถีคิด

ปัจจุบันสภาพการผลิตของโอท็อปนั้นอาจกล่าวได้ว่า มีลักษณะของผลผลิตที่ออกมาล้นตลาดภายในประเทศ เนื่องจากไม่มีความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างผลิตภัณฑ์ที่ใกล้เคียงกัน เช่น ผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป ไม่มีนวัตกรรมใหม่ๆ ที่มากพอในการพัฒนาและผลิตผลิตภัณฑ์ออกมา และที่สำคัญที่สุดคือ เป็นการผลิตโดยขาดฐานข้อมูลและการวางแผนที่เชื่อมโยงและอ้างอิงอยู่กับการพัฒนาตัวชุมชนเอง หากแต่เน้นไปในทางการค้าเป็นสำคัญ ซึ่งในระยะยาวแล้วผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จะไม่ใช้ชาวบ้านในชุมชน หากแต่เป็นนายทุนและผู้ประกอบการบางกลุ่มเท่านั้น

เสรี พงษ์พิศ (2550: <http://www.phongphit.com>) นำเสนอว่า ปัญหาของโอท็อปที่สำคัญนั้น คือ ปัญหาของวิถีคิด เพราะในขณะที่โอท็อปต้นตำรับที่ไทยรับมาอย่างโอหิตะ จากประเทศญี่ปุ่นนั้น มีวิถีคิดที่เพียงมะนาวลูกเดียวสามารถพัฒนาต่อเนื้อเป็นผลิตภัณฑ์ได้ 500 ชนิด โอท็อปของไทยกับอยู่ในลักษณะของการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาดั้งเดิมเท่านั้น ไม่ได้มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ต่อตัวผลิตภัณฑ์ และวัตถุดิบที่ใช้ให้มีความต่อเนื่องไปมากกว่านั้นแต่อย่างใด และเป็นการใช้ทรัพยากรที่ขาดมุมมองการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบและเป็นองค์รวมร่วมกันระหว่างคนในชุมชน หากแต่เป็นการจัดการทรัพยากรแยกส่วนเพื่อผลิตขายเท่านั้น

ดังนั้นสภาพที่ปรากฏในการผลิตโอท็อปจึงกลายเป็นมีสินค้าเป็นจำนวนมาก แต่ไม่มีความหลากหลายอย่างแท้จริง เพียงผลผลิตสิ่งใดออกมาจากชุมชน ก็สามารถเรียกกันว่าเป็นโอท็อปได้ทั้งนั้น เป็นการผลิตที่เสรีเรียกว่า "ตั้งใจทยอยคิด" คือ จะทำอะไรก็ตั้งคำถามว่า "ทำอย่างไร" มีเทคนิควิธีการอะไรดี? มีสูตรสำเร็จอะไรบ้าง ทำอย่างไรจึงจะทำได้เยอะๆ เพื่อจะได้ขายมากๆ ไม่ได้ถามว่า "ทำไปทำไม" และที่ตั้งใจทยอยกันคิดก็เพราะหน่วยงานที่ส่งเสริมคิดแบบแยกส่วน คิดเป็นเรื่องๆ ตามหน้าที่ของหน่วยงานของตนเอง ซึ่งความจริงมีอยู่หลายหน่วย ทับซ้อนและแข่งขันกัน อ้าความเป็น "เจ้าของ" กลุ่มโน้นกลุ่มนี้ที่มีโอท็อป ดีๆ ทั้งๆ ที่ก็เป็นหมู่บ้านเดียวกัน และชาวบ้านก็คนเดียวกัน เพียงแต่ใส่เสื้อวันละสีเพื่อให้เข้ากับหน่วยงานที่ไปส่งเสริมเท่านั้น นอกจากคิดแบบแยกส่วนแล้ว ยังไม่มีแผนอะไรมากไปกว่าการผลิต ส่วนการตลาดนั้นให้ "ไปตายเอาดาบหน้า"

โอท็อปในวันนี้จึงมี "ล้านชิ้น" แต่ที่เป็น "นวัตกรรม" จริงๆ นั้นน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นการเลียนแบบกัน เช่น แซลมูนดอกอัญชัน มะคำดีควายที่มีเป็นจำนวนมาก แต่ไม่มีสูตรอะไรพิเศษไปกว่ากัน ต่างกันแต่ขวดและข้อความข้างขวดเท่านั้น ที่พอจะเรียกโอท็อป จริงๆ ก็เป็น "มรดก" เก่าแก่ดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เอามาปรับประยุกต์บ้างเล็กน้อยเท่านั้น เรียกว่าเอาของเก่ามาขายกิน

ยังหาโอทอป นวัตกรรมจริงๆ น้อยเกินไป เพราะจะเกิดนวัตกรรมได้ก็ต่อเมื่อมี "การเรียนรู้" ไม่ใช่ "การเลียนแบบ" อย่างที่ทำกันวันนี้

เสรีเสนอว่า ถ้าจะส่งเสริมโอทอป ให้เป็น "วิสาหกิจชุมชน" ไม่ใช่ "ธุรกิจชุมชน" ก็ต้องส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ต้องใช้เวลา ไม่ใช่เรียนรู้เทคนิคอย่างเดียว แต่เรียนรู้วิถีคิด วิถีวางแผน วิธีทำแผนพัฒนาชุมชนทั้งหมด ทำกันทั้งกระบวนการ อย่างมีแบบมีแผน อย่างมีข้อมูล ใช้ความรู้ ไม่ใช่ความเห็นหรือความอยาก เห็นใครทำอะไรแล้วรวยก็จะเอาอย่างเขาบ้าง

ถ้าโอทอป เป็นผลของวิสาหกิจชุมชน โอทอป ต้องมาจากกระบวนการเรียนรู้ เพราะถ้าไม่มีกระบวนการเรียนรู้ที่ดี ไม่มีแผนแม่บทชุมชนเป็นฐาน ไม่มีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา ไม่เอาการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมาย โอทอป ก็ไม่ต่างจากผลิตภัณฑ์ธุรกิจชุมชนทั่วไป เป็น SME ที่คนในชุมชนบางคนหรือนักธุรกิจจากนอกชุมชนเข้าไปจัดการและดำเนินการแบบธุรกิจ ซึ่งคนที่ได้กำไรได้ประโยชน์จากโอทอป จริงๆ กลายเป็นพ่อค้าที่มีความรู้ ทุน ตลาด ส่วนชาวบ้านก็ยังคงเป็นแรงงานถูกๆ อยู่เหมือนเดิม ไม่ได้อะไรที่ควรได้จากความรู้ภูมิปัญญาและทรัพยากรท้องถิ่น

ดังนั้นการที่จะเป็น "วิสาหกิจชุมชน" ที่มีการประกอบการที่ดำเนินการโดยกลุ่มชาวบ้านในชุมชนได้โดยไม่ได้ปฏิเสธตลาด ไม่ได้ปฏิเสธการส่งออกไปขายในตลาดใหญ่ รวมทั้งต่างประเทศนั้น วิสาหกิจชุมชนจะต้องมีฐานคิดที่หนักแน่น มีเป้าหมายชัดเจนว่าต้องการพึ่งตนเองเป็นอันดับแรก เมื่อมีฐานแน่น จะทำ "ธุรกิจ" ต่อไปก็ไม่มีปัญหา ไม่เสี่ยงจนเกินไป และถ้าหากพลาดพลั้งขายไม่ได้ก็ไม่ได้รับผลกระทบมากนัก ไม่ใช่เป็นหนี้เป็นสินแทบจะล้มละลายอย่างที่หลายกลุ่มกำลังเผชิญวันนี้

นอกจากนั้น กระบวนการเรียนรู้ การทำแผนแม่บทชุมชน ทำให้ชุมชนแยกแยะได้ว่า พวกเขาจะผลิตอะไรเพื่อการบริโภคภายในชุมชน ในตำบล ในเครือข่ายท้องถิ่น จะผลิตอะไรออกไปขายตลาดภายนอก อย่างชมพู น้ายาล้างจาน สมุนไพร บัญชีสุขภาพ น้ำปลา และอื่นๆ ที่ต้องกินต้องใช้ทุกวัน พวกเขาทำกินเองใช้เองเพื่อลดรายจ่าย ซึ่งเท่ากับเพิ่มรายได้

การทำงานอย่างมีแบบมีแผนเช่นนี้เสรีมองว่า จะไม่มีการตลาดแบบ "ไปตายเอาดาบหน้า" อย่างแน่นอน เพราะการทำแผนแม่บทชุมชนเป็นการจัดระเบียบชีวิตของชุมชนใหม่ จัดระเบียบการผลิต การบริโภค การตลาด การลงทุน ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชน ระบบสวัสดิการ ระบบสุขภาพ และระบบย่อยอื่นๆ ที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ ออกจากวัฒนธรรมอุปถัมภ์เข้าสู่วัฒนธรรมข้อมูลและความรู้

ขณะเดียวกันแรงผลักดันจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องก็ยังคงเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งที่หน่วยงานต่างๆ ที่ส่งเสริมโอทอป จะต้องทำคือ ไม่ใช่ไปบอกชาวบ้านให้ผลิตเยอะๆ แต่ไปช่วยให้พวกเขาได้เรียนรู้การจัดการชีวิตของตนเองก่อน เรียนรู้จักคิดก่อนจะรู้จักทำ ถามตัวเองก่อนว่า "ทำไปทำไม" ก่อนจะถามว่า "ทำอย่างไร" ถ้าคิดถูกก็จะทำถูก

ดังนั้นหากตำบลต่างๆ สามารถจัดทำแผนแม่บทชุมชนได้ดีมีประสิทธิภาพ ชาวบ้านก็จะได้เรียนรู้และอยู่อย่างมีแบบมีแผน ตำบลจะเป็นพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนา โดยชุมชนเป็นผู้วางแผนและเป็นผู้ดำเนินการหลักในทุกขั้นตอน มีหน่วยงานราชการ เอกชน วิชาการ และอื่นๆ จากภายนอกไปช่วยให้การส่งเสริมสนับสนุน (เสรี พงษ์พิศ. 2550: <http://www.phongphit.com>)

2.6 ข้าวอินทรีย์: ทางเลือกของชาวนาและผู้บริโภค

ในปัจจุบัน ความต้องการข้าวอินทรีย์ในตลาดโลกเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีผู้บริโภคต้องการข้าวที่ปลอดภัยจากอันตรายของสารพิษตกค้างจากการใช้สารเคมีมากขึ้น ประเทศไทยเริ่มผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อจำหน่ายในตลาดต่างประเทศในปี พ.ศ. 2536 จากความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนกับเกษตรกร โดยมีองค์การของรัฐให้คำแนะนำทางวิชาการและการตรวจสอบตามขั้นตอนของการผลิตให้ได้มาตรฐานตามที่หน่วยตรวจสอบในต่างประเทศขอความร่วมมือมา

การผลิตข้าวอินทรีย์เป็นการผลิตข้าวที่ผลิตตามกระบวนการเกษตรอินทรีย์ คือ ไม่มีการใช้สารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูข้าวหรือปุ๋ยเคมีแต่อย่างใด จะใช้แต่ปุ๋ยอินทรีย์และสารอินทรีย์เท่านั้น เพื่อไม่ให้เกิดมลภาวะและมลพิษในสภาพแวดล้อมและสามารถรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติได้ การผลิตข้าวอินทรีย์จึงต้องเลือกใช้พื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ของดินค่อนข้างสูง และไม่มีปัญหาการระบาดของโรคและแมลงศัตรูข้าว นอกจากนี้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ใช้จะต้องไม่เป็นเมล็ดพันธุ์ที่มาจากการตัดต่อพันธุกรรม (มูลนิธิข้าวไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. 2547 : 73) ซึ่งรวมถึงขั้นตอนการเก็บเกี่ยว แปรรูป และการบรรจุจะไม่มีการใช้สารเคมีสังเคราะห์ใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งในการเพาะปลูกนั้นเกษตรกรจะต้องอนุรักษ์พื้นดินและสภาพแวดล้อม จากการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ไม่มีการใช้สารเคมีการเกษตรทุกชนิด ดังนั้นเกษตรกรที่ทำนาอินทรีย์จึงมีความเสี่ยงในการได้รับสารพิษจากสารกำจัดศัตรูพืชน้อยลงหรือไม่ได้รับเลย อีกทั้งพืชผักและปลาที่อาศัยอยู่ในแปลงนาเกษตรอินทรีย์ก็เพิ่มปริมาณมากขึ้น เป็นแหล่งอาหารที่ปลอดภัยและดีต่อสุขภาพของเกษตรกรอีกด้วย ที่สำคัญอีกประการคือ การผลิตแบบเกษตรอินทรีย์นั้น เป็นวิถีแห่งการเคารพและพึงพิงธรรมชาติซึ่งสอดคล้องกับวิถีชุมชนการเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทย ซึ่งจะสร้างความมั่นคงในการทำการเกษตร ตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม (หยาดฝน รัชชิติกานต์ .2546: 34-35)

ระบบการผลิตข้าวอินทรีย์ เป็นแนวทางเกษตรที่อนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้นิเวศการเกษตรดีขึ้น โดยเฉพาะดินจะร่วนซุย และการเพิ่มอินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสดจะช่วยปรับปรุงดิน ทำให้ดินดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งการเลิกใช้สารเคมีการเกษตรทุกชนิด ทำให้แปลงนามีสารพิษน้อยลง ส่งผลดีต่อสมดุลของระบบนิเวศ นับเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟู

ทรัพยากรธรรมชาติ ขณะที่ผลผลิตข้าวอินทรีย์โดยส่วนใหญ่จะใกล้เคียงกับการทำนาเคมี แต่ก็มีเกษตรกรหลายคนที่มีผลผลิตสูงกว่าการทำนาเคมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ทำการปรับปรุงดินด้วยปุ๋ยหมักและอินทรีย์วัตถุอย่างจริงจัง รวมถึงการปลูกพืชหมุนเวียน (พืชตระกูลถั่ว) เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ และตัดวงจรชีวิตของศัตรูพืชในไร่นา และการควบคุมศัตรูพืชโดยการพยายามรักษาความหลากหลายและสมดุลธรรมชาติไว้ ด้วยการไม่ใช้สารเคมีใด ๆ ทำให้มีสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในระบบนิเวศการเกษตรของแปลงนาข้าวเพิ่มขึ้น จะสังเกตเห็นสิ่งมีชีวิตที่เป็นศัตรูตามธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชเพิ่มจำนวนขึ้นโดยเฉพาะแมลงปอ แมงมุม นกและปลาตามธรรมชาติ

การที่ชาวนาหันมาปลูกข้าวอินทรีย์ นอกเหนือจากสุขภาพของตนที่ไม่ต้องเผชิญกับผลกระทบจากสารเคมี ไม่ให้ร่างกายกลายเป็นแหล่งสะสมพิษ ทუნาก็ไม่มีสารอันตรายตกค้างในผืนดิน ผลในทางที่ดีทั้งหลายจากชนบทยังหลงไหลสู่เมือง ทั้งที่ก่อผลโดยตรงต่อสุขภาพของผู้บริโภค การได้กินข้าวที่ไม่มีสารเคมีตกค้าง ย่อมช่วยให้ร่างกายแข็งแรง มีความต้านทานต่อโรคภัยไข้เจ็บ

โดยที่นอกเหนือจากเป้าหมายเพื่อสุขภาพและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การผลิตเกษตรอินทรีย์ ยังต้องคำนึงถึงการค้าขายที่เป็นธรรม (Fair Trade) กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการกำหนดราคาผลผลิต ซึ่งราคาผลผลิตเกษตรอินทรีย์จะสะท้อนต้นทุนจริงในการผลิตของเกษตรกรกลุ่มนี้ซึ่งสูงกว่าการผลิตทั่วไป เนื่องจากต้องใช้แรงงานอย่างอุตสาหะและต่อเนื่อง เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ ทั้งยังเป็นการผลิตที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม จึงมีต้นทุนการจัดการสูง

โดยสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้บริโภคเห็นว่า ผลผลิตเกษตรอินทรีย์มีราคาแพงนั้น เนื่องมาจากราคาของผลผลิตเกษตรที่ใช้สารเคมีนั้นต่ำมากจากการถูกกดราคา จนเกษตรกรต้องเป็นหนี้เป็นสิน ในขณะที่ระบบเกษตรอินทรีย์มีหลักประกันเรื่องราคาผลผลิตที่ยุติธรรมให้กับเกษตรกรเพื่อให้มีรายได้ที่พอเพียงแก่การดำรงชีพ นับเป็นระบบการค้าที่เป็นธรรมที่จะช่วยให้อาชีพเกษตรกรรมและสิ่งแวดล้อมของไทยยั่งยืนต่อไป อีกทั้งในส่วนผู้บริโภค แม้ราคาข้าวอินทรีย์จะสูงกว่าข้าวทั่วไปอยู่บ้าง แต่ผลผลิตเกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานโดยหน่วยงานที่เชื่อถือได้ เป็นการสร้างหลักประกันและความมั่นใจให้กับผู้บริโภคในการเลือกซื้อและบริโภคผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ (หยาดฝน รัชโชติกานต์ .2546: 38-40)

กรณีตัวอย่าง-โครงการข้าวอินทรีย์-แฟร์เทรด

นโยบายสำคัญของโครงการข้าวอินทรีย์-แฟร์เทรดคือ นโยบายการค้าที่เป็นธรรม ผลผลิตข้าวอินทรีย์จะได้รับการประกันราคาที่เหมาะสม โดยการกำหนดระดับราคาจะพิจารณาจากต้นทุนการผลิตในปีที่ผ่านมา และในปัจจุบันข้าวเปลือกหอมมะลินทรีย์ (ข้าวขาวดอกมะลิ) ที่ได้รับการ

รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จะมีราคาข้าวเปลือกที่ 10,000 บาท/ตัน ซึ่งสูงกว่าราคาข้าวเปลือกหอมมะลิเคมี

โครงการข้าวอินทรีย์-แฟร์เทรด ในระยะแรกเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนไทยกับองค์กรแฟร์เทรดในสวีเดนแลนด์ ในปี 2539 จึงได้มีการริเริ่มส่งเสริมการปลูกข้าวด้วยระบบเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง ซึ่งในปัจจุบันโครงการข้าวอินทรีย์นี้เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนและกลุ่มผู้ผลิตร่วมกับมูลนิธิสายใยแผ่นดินและสหกรณ์กรีนเนท จำกัด โดยผลผลิตจะต้องมีการตรวจสอบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งทางโครงการได้เลือกสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ให้ทำหน้าที่ในการตรวจสอบรับรอง เนื่องจากผลการตรวจรับรองโดย มกท. ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานตรวจสอบรับรองจากหลายประเทศทั่วโลก (หยาดฝน รัชโชติกานต์ .2546: 40-41)

2.6.1 สถานการณ์การผลิตข้าวอินทรีย์ในประเทศไทย

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา กรมวิชาการเกษตร ได้ให้การสนับสนุนบริษัทในเครือสยามไฮโซวิวัฒน์และบริษัทในเครือนครหลวงค้าข้าว จำกัด ดำเนินการผลิตข้าวอินทรีย์ โดยให้คำปรึกษาแนะนำ และประสานงานกับทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จากการดำเนินงานตั้งแต่ฤดูกาลผลิตปี 2535 เป็นต้นมา มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการประมาณปีละ 100 รายในพื้นที่ประมาณ 4,000 ไร่ ได้ผลผลิตเฉลี่ยประมาณ 400-500 กิโลกรัมต่อไร่ คิดเป็นผลผลิตรวมประมาณปีละ 2,000 ตัน

ตลาดและราคาข้าวอินทรีย์ ข้าวอินทรีย์ที่ผลิตได้ส่วนใหญ่จะส่งไปจำหน่ายยังตลาดต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศแถบยุโรป ราคาข้าวเปลือกอินทรีย์ที่เกษตรกรได้รับจะสูงกว่าราคาข้าวเปลือกโดยทั่วไปประมาณร้อยละ 10 แต่ในส่วนที่เป็นข้าวสารบรรจุถุงวางจำหน่ายในประเทศไทยมีราคาสูงกว่าข้าวสารทั่วไปประมาณร้อยละ 20 (คลังความรู้เรื่องข้าว.2548:

<http://kubag.lib.ku.ac.th>)

2.6.2 หลักการผลิตข้าวอินทรีย์

เทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ มีขั้นตอนการปฏิบัติเช่นเดียวกับการผลิตข้าวโดยทั่วไป จะแตกต่างกันตรงที่ต้องหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ในทุกขั้นตอนการผลิต โดยมีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

ระบบการปลูกพืช ปลูกข้าวอินทรีย์เพียงปีละครั้ง โดยเลือกช่วงเวลาปลูกที่เหมาะสมกับข้าวแต่ละพันธุ์และปลูก พืชหมุนเวียนโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วก่อนและหลังการปลูกข้าว

การควบคุมวัชพืช แนะนำให้ควบคุมวัชพืชโดยวิธีกล เช่น การเตรียมดินที่เหมาะสม วิธีการทำนาที่ลดปัญหา วัชพืช การใช้ระดับน้ำควบคุมวัชพืช การใช้วัสดุคลุมดิน การถอนด้วยมือ วิธีเขตกรรมต่าง ๆ การใช้เครื่องมือ รวมทั้งการปลูกพืชหมุนเวียน เป็นต้น

การป้องกันกำจัดโรค แมลงและสัตว์ศัตรูพืช ไม่ใช้สารสังเคราะห์ในการป้องกันกำจัดโรคแมลง และสัตว์ศัตรูข้าวทุกชนิด ใช้ข้าวพันธุ์ต้านทาน การปฏิบัติด้านเขตกรรม เช่น การเตรียมแปลง กำหนดช่วงเวลาปลูกที่เหมาะสม ใช้อัตราเมล็ดและระยะปลูกที่เหมาะสม การปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อตัดวงจรระบาดของโรค แมลงและสัตว์ศัตรูข้าว การรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินและสมดุลของธาตุอาหารพืช การจัดการน้ำ เพื่อให้ต้นข้าวเจริญเติบโตดี สมบูรณ์ และแข็งแรง การจัดการสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมกับการระบาดของโรค แมลงและสัตว์ศัตรูข้าว การรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ โดยส่งเสริมการแพร่ขยายปริมาณของแมลงที่มีประโยชน์ เช่น ตัวห้ำ ตัวเบียน การปลูกพืชขับไล่แมลงบ้านคันทนา เช่น ตะไคร้ หอม หากมีความจำเป็น อนุญาตให้ใช้สารสกัดจากพืช เช่น สะเดา ข่า ตะไคร้หอม ใบแคฝรั่ง ใช้วิธีกล เช่น ใช้แสงไฟล่อ ใช้กับดัก ใช้กาบเหนียว ในกรณีที่ใช้สารเคมีกำจัดควรกระทำโดยทางอ้อม เช่น นำไปผสมกับเชื้อล่อในกับดักแมลง

การจัดการน้ำ ระดับน้ำที่เหมาะสมต่อการปลูกข้าวอินทรีย์ ตลอดฤดูปลูกควรเก็บรักษาไว้ที่ประมาณ 5-15 เซนติเมตร จนถึงระยะก่อนเก็บเกี่ยวประมาณ 7-10 วัน จึงระบายน้ำออกเพื่อให้ข้าวสุกแก่พร้อมกัน และพืชนาแห้งพอเหมาะต่อการเก็บเกี่ยว

การจัดการก่อนและหลังการเก็บเกี่ยว เก็บเกี่ยวหลังจากข้าวออกดอกประมาณ 30 วัน สังเกตจากเมล็ดในรวงข้าวส่วนใหญ่เปลี่ยน เป็นสีฟาง เรียกว่าระยะข้าวปลับปลิง การตาก จำเป็นต้องลดความชื้นลงให้เหลือ 14 เปอร์เซ็นต์ หรือต่ำกว่า ตากเมล็ดข้าวเปลือกที่นวดจากเครื่องเกี่ยวนวด โดยเกลี่ยให้มีความหนาประมาณ 5 เซนติเมตร ในสภาพที่แดดจัดเป็นเวลา 1-2 วัน หมั่นพลิกกลับเมล็ดข้าวประมาณวันละ 3-4 ครั้ง การตากฟ่อนข้าวแบบสู่มซึ่งในนาหรือเขavn ประมาณ 2-3 แดด อย่าให้เมล็ดข้าวเปียกน้ำ หรือเปื้อนโคลน

การเก็บรักษาผลผลิต เก็บในท้องที่ควบคุมอุณหภูมิ การใช้ภาชนะเก็บที่มีมิดชิด หรืออาจใช้เทคนิคการใช้ก๊าซ คาร์บอนไดออกไซด์ในการเก็บรักษา การเก็บในท้องที่มีอุณหภูมิต่ำ จะป้องกันการเจริญเติบโตของโรคและแมลงได้

การบรรจุหีบห่อ ควรบรรจุในถุงขนาดเล็กตั้งแต่ 1 กิโลกรัมถึง 5 กิโลกรัม โดยใช้วิธีอัดก๊าซ คาร์บอนไดออกไซด์หรือก๊าซเฉื่อยหรือเก็บในสภาพสุญญากาศ

ปัจจุบันข้าวอินทรีย์ที่ผลิตโดยบริษัทในเครือสยามไทยวิวัฒน์ และบริษัทในเครือนครหลวงค้าข้าว จำกัด โดยความร่วมมือของกรมวิชาการเกษตร จะมีการตรวจสอบระบบการผลิตในไร่นาโดยนักวิชาการและตรวจสอบรับรองคุณภาพผลผลิตในห้องปฏิบัติการโดยกรมวิชาการเกษตร แล้วส่งผลผลิตไปยังประเทศอิตาลี เพื่อจำหน่ายโดยมีองค์กร Riseria Monferrato s.r.l.Vercelli ประเทศอิตาลี เป็นผู้ประสานงานกับ IFOAM ในการรับรองคุณภาพมาตรฐานของการผลิต (คลังความรู้เรื่องข้าว.2548: <http://kubag.lib.ku.ac.th>)

2.6.3 ประเภทของข้าวอินทรีย์

1. **ข้าวอินทรีย์รับรองมาตรฐาน (Certified Organic)** ข้าวที่มีระบบการผลิตที่ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช มีการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากหน่วยงานอิสระ โดยประมาณหนึ่งในสามของฟาร์มเกษตรอินทรีย์ได้รับการตรวจสอบและรับรองมาตรฐานโดยสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) นอกนั้นเป็นการรับรองโดยหน่วยงานอื่นและหน่วยงานจากต่างประเทศ

2. **ข้าวอินทรีย์ระยะปรับเปลี่ยน (In-conversion)** เป็นข้าวที่อยู่ในช่วงระยะเวลาที่เริ่มต้นทำเกษตรอินทรีย์ในปีแรกก่อนที่จะได้รับการรับรองผลผลิตว่าเป็นเกษตรอินทรีย์ โดยระยะปรับเปลี่ยนถือเป็นช่วงระยะการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและความอุดมสมบูรณ์ของดิน

3. **ข้าวอินทรีย์ยังไม่รับรอง (Non certified)** เป็นการปลูกข้าวอินทรีย์แบบพึ่งตนเองส่วนใหญ่เป็นการเกษตรแบบพื้นบ้านที่ไม่ได้มีการรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานอิสระ เกษตรกรกลุ่มนี้ทำการผลิตเพื่อการบริโภคในครอบครัวเป็นหลัก และอาจมีผลผลิตส่วนเกินส่งจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น (หยาดฝน รัชโชติกานต์ .2546: 40-41)

2.6.4 มาตรฐานเกษตรอินทรีย์

โดยทั่วไปการจำหน่ายผลผลิตเกษตรอินทรีย์ในตลาดใกล้บ้าน ท้องถิ่นใกล้เคียง ซึ่งเป็นที่รู้จักและเชื่อถือกันอยู่แล้ว การขอรับรองมาตรฐานอาจไม่มีความจำเป็น แต่ในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์เข้าสู่ตลาดทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งออกไปจำหน่ายในต่างประเทศ ผู้ผลิตจำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบและรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานที่เชื่อถือได้

ประโยชน์ของการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

การตรวจสอบรับรองมาตรฐานนั้นไม่ได้มีประโยชน์เฉพาะแต่ในด้านการตลาด สิ่งที่เป็นผลดีของการตรวจสอบรับรองก็คือ

- ช่วยให้ผู้บริโภคเกิดความมั่นใจในการเลือกซื้อและบริโภคผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์
- ช่วยปกป้องผู้ผลิตที่ทำการผลิตด้วยกระบวนการเกษตรอินทรีย์จริง จากการแอบอ้างโดยผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการที่ไม่ได้ทำเกษตรอินทรีย์
- การส่งออกผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ไปต่างประเทศ มีหลายประเทศที่มีระเบียบกฎหมาย หรือข้อกำหนดของการตลาดที่ให้มีการตรวจสอบรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานที่ได้รับการยอมรับ ในกรณีเช่นนี้การรับรองมาตรฐานช่วยเปิดตลาดที่กว้างออกไปให้กับผู้ผลิตได้มากขึ้น (หยาดฝน ธิฎไชติกานต์ .2546: 42)

2.7 ผลิตภัณฑ์จากข้าว

คนไทยช่างคิดประดิษฐ์ และมีฝีมือในการปรุงแต่งอาหารมาแต่โบราณ โดยมีข้าวเป็นอาหารหลัก ข้าวจึงเปรียบเสมือนอัญมณีอาหารไทย ที่ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์อาหารจากข้าวมากมาย นอกจากนี้ แป้งข้าวยังถือเป็นหนึ่งในสามแห่งรัตนตรัยของขนมไทย ที่ประกอบด้วย แป้ง น้ำตาล และมะพร้าว ดังตัวอย่างอาหารไทยทั้งที่ทำจากข้าวทั้งเมล็ด และจากแป้ง เป็นอาหารหลัก อาหารว่าง และอาหารหวาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525; อรอนงค์, 2542 อ้างถึงใน อรอนงค์ นัยวิกุล. 2547)

แต่ในปัจจุบัน การวิจัยเพื่อปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวไทยนั้น ไม่มีหน่วยงานใดที่ถือได้ว่าเป็นหน่วยงานหลักในการกำหนดทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมให้กับประเทศอย่างจริงจัง จึงยังไม่มีประสานงานของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับข้าวอย่างครบวงจร ขณะเดียวกันมีกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์ได้ทำการวิจัยแนวโน้มผลิตภัณฑ์ข้าวไทยที่ต้องการการวิจัยเพื่อพัฒนาและปรับปรุง ได้แก่ ขนมอบกรอบ, อาหารเส้น, แผ่นแป้ง, อาหารกึ่งสำเร็จรูป และอาหารสำเร็จรูป โดยเฉพาะอาหารแช่เยือกแข็ง เช่น ข้าวผัดแช่เยือกแข็ง, เส้นก๋วยเตี๋ยวปรุงสำเร็จรูปในถ้วยเพื่อสุขภาพ, ขนมอบกรอบประเภทอะราละ และแฮมเบ้ เป็นต้น เพื่อเป็นผลิตภัณฑ์อาหารส่งออกได้มากขึ้นกว่าเดิม โดยการพัฒนาระบบการแปรรูป พัฒนาลักษณะผลิตภัณฑ์เดิม หรือพัฒนาให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยคำนึงถึงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ คุณค่าทางอาหารของผลิตภัณฑ์ และต้องเป็นการผลิตที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม เป็นเทคโนโลยีสะอาดอย่างครบวงจร ตั้งแต่การจัดการเกี่ยวกับวัตถุดิบข้าว การเก็บรักษาหลังการเก็บเกี่ยว การแปรรูป และลักษณะผลิตภัณฑ์ข้าวไทยที่ได้ ต้องมีคุณภาพปลอดภัย และราคาเหมาะสม จนได้ชื่อว่าเป็นผลิตภัณฑ์ข้าวไทยมีเอกลักษณ์การผลิตที่ผู้บริโภคเชื่อถือและยอมรับได้ในตลาดโลก (หน่วยวิจัยธุรกิจเกษตร, 2540 อ้างถึงใน อรอนงค์ นัยวิกุล. 2547)

ขณะที่ในปัจจุบันนั้นภาพรวมสามารถแบ่งกลุ่มผลิตภัณฑ์ข้าวไทยได้เป็น 4 กลุ่มหลัก (อรอนงค์, 2542 อ้างถึงใน อรอนงค์ นัยวิกุล, 2547) คือ

1. ผลิตภัณฑ์จากเมล็ดข้าว เริ่มจากข้าวกล้อง หรือข้าวสาร ซึ่งบรรจุถุงแบบธรรมดา หรือแบบสุญญากาศ เมื่อนำข้าวกล้อง หรือข้าวสารมาแปรรูปอีกชั้น เป็นข้าวกล้องสำเร็จรูปคือ ข้าว 7 นาที, ข้าวผสมหุง 5 นาที และข้าวสำเร็จรูป คือ ข้าวบรรจุกระป๋อง หรือบรรจุภัณฑ์ชนิดอ่อนตัว (แทนกระป๋อง) และข้าวแช่เยือกแข็ง เป็นต้น

2. ผลิตภัณฑ์จากแป้งข้าว ทำเป็นอาหารเส้น เช่น ก๋วยเตี๋ยว, ขนมจีน, เส้นหมี่ อาหารว่าง เช่น ขนมอบกรอบ อาหารวาน เช่น ขนมถ้วย และขนมชั้น เป็นต้น

3. ผลิตภัณฑ์หมักดอง เช่น ข้าวหมาก, อุ, สาโท, เหล้าขาว และน้ำส้มสายชู เป็นต้น

4. ผลิตภัณฑ์จากผลพลอยได้ของข้าว เช่น รำข้าวทำเป็นน้ำมันรำข้าว แล้วนำส่วนของรำที่สกัดไขมันออกไปใช้เป็นส่วนผสมของผลิตภัณฑ์อาหารอื่น เพื่อเป็นแหล่งเส้นใยอาหารได้อีกมากมายหลายชนิด ส่วนเกลบนำไปทำเชื้อเพลิงเป็นส่วนใหญ่

ผลิตภัณฑ์ข้าวของไทยที่กล่าวข้างต้นนี้ เป็นผลิตภัณฑ์อาหารที่ยังต้องพัฒนาให้สามารถผลิตในปริมาณมาก มีคุณภาพสม่ำเสมอ และส่งออกไปขายยังต่างประเทศได้อีกมากมายหลายชนิด ดังนั้น จึงควรที่จะพัฒนางานวิจัย เพื่อเพิ่มมูลค่าข้าวให้เป็นผลิตภัณฑ์ข้าวต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

และเนื่องจากแนวโน้มการบริโภคในอนาคตผู้บริโภคจะห่วงใยสุขภาพร่างกายของตนเองมากขึ้น จะเรียนรู้เรื่องคุณค่าทางโภชนาการของอาหารมากขึ้น จะอ่านฉลากอาหาร และฉลากโภชนาการก่อนตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์อาหารมากขึ้น ดังนั้น แนวโน้มของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวไทยจึงเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมจากอดีต ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ให้มีรูปแบบและลักษณะส่วนผสมที่สามารถแสดงคุณค่าทางโภชนาการซึ่งมีผลดีต่อสุขภาพ เป็นผลิตภัณฑ์ข้าวเพื่อสุขภาพมากขึ้นในอนาคต

ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาล และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต และการแปรรูปข้าวของราชการ และเอกชน ต้องร่วมแรงร่วมใจร่วมกันคิด เพื่อหาแนวทางการเพิ่มมูลค่าของข้าวอย่างมีระบบ ดังเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นผู้ส่งออกข้าวอันดับที่ 4 ของโลก รองจากประเทศไทย อินเดีย และเวียดนาม ได้ดำเนินการจัดตั้ง USA Rice Federation ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ไม่หวังผลกำไรทางการค้า แต่เอื้อประโยชน์ให้กับอุตสาหกรรมข้าว โดยมีหน้าที่ส่งเสริมการใช้ข้าวเป็นส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์อาหาร และไม่ใช่อាកอร์ ตลอดจนเป็นแหล่งข้อมูลของข้าว และการใช้ประโยชน์จากข้าว หน่วยงานนี้ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของบริษัทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอุตสาหกรรมอาหารถึงการใช้อย่างไรจากข้าว ปรากฏว่า 96% ให้ความเห็นว่า ข้าวเหมาะสมในการทำผลิตภัณฑ์อาหารที่ให้คุณค่าทางโภชนาการ, 54% เป็นว่าข้าวเหมาะสมในการใช้พัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารชนิดใหม่ เพื่อให้มีพลังงานต่ำ และเสริมสุขภาพได้ดี, 95% คิดว่าข้าวจะ

ปรับปรุงผลิตภัณฑ์อาหารชนิดเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น โดยเน้นเรื่องพลังงานต่ำ และเสริมสุขภาพมากขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้บริโภคทางด้านโภชนาการมากกว่าเดิมได้เป็นอย่างดี สำหรับปัจจัยที่สำคัญในการเลือกซื้อข้าวในส่วนผสมอาหารก็คือ ลักษณะเนื้อสัมผัสของอาหาร ความนิยมของผู้บริโภค ราคา และปริมาณวัตถุดิบที่มีเพียงพอในการใช้ เนื่องจากข้าวมีคุณสมบัติด้านองค์ประกอบที่เหมาะสมคือ มีโซเดียมน้อย ไขมันต่ำ ไม่มีคอเลสเตอรอล เก็บรักษาได้นาน และไม่มีสารที่ทำให้เกิดภูมิแพ้ สามารถใช้ประโยชน์คล้ายสารอิมัลซิไฟเออร์ และช่วยปรับปรุงเนื้อสัมผัสอาหารให้ดีขึ้นได้ ทำให้ข้าวมีความเหมาะสมในการพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์อาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการให้แก่ผู้บริโภคในอนาคตได้มากมาย (อรอนงค์. 2542 อ้างถึงใน อรอนงค์ นัยวิกุล. 2547: 28-30)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ทบทวนวรรณกรรมเรื่อง เขตการค้าเสรี : FTA

3.1 ที่มา แนวคิดและความหมายเรื่อง เขตการค้าเสรี (Free Trade Area) หรือ FTA

3.1.1 ที่มาและความหมายของเขตการค้าเสรี: FTA

ข้อมูลจากกลุ่มกลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชน หรือ FTA Watch (2549: www.ftawatch.org) ให้ภาพโดยสังเขปของที่มาของการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี: FTA ว่าเกิดขึ้นภายหลังการประชุมรัฐมนตรีองค์การการค้าโลกที่แคนาดาเกิดความล้มเหลว กระแสการเจรจาการค้าของโลกจึงได้มีแนวโน้มมุ่งสู่การเจรจาแบบทวิภาคีและภูมิภาคเพื่อจัดทำเขตการค้าเสรี (Free Trade Area: FTA) มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ความไม่คืบหน้าของการเจรจาในองค์การการค้าโลกได้ถูกอ้างเป็นเหตุผลหลักในการเร่งผลักดันจัดทำเขตการค้าเสรีของประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทย ประเด็นที่ควรตระหนัก คือ สาเหตุสำคัญที่การเจรจาใน WTO ไม่มีความคืบหน้าเป็นเพราะ ท่าทีของประเทศพัฒนาแล้วที่พยายามจะยึดกุมเนื้อหาการเจรจาเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเหมือนเช่นที่ได้เคยทำในอดีต เช่น การเสนอร่างข้อเสนอร่วม (Joint Text) ในเรื่องสินค้าเกษตรของสหรัฐฯและสหภาพยุโรป การที่สหภาพยุโรปผลักดันให้มีการเจรจาในหัวข้อใหม่หรือที่เรียกว่า Singapore Issues เป็นต้น ทำให้ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนาซึ่งมีบทเรียนความเจ็บช้ำผ่านมาจากการเจรจารอบอุรุกวัย ได้รวมกลุ่มกันคัดค้านต่อต้านอย่างมาก ประเทศพัฒนาแล้วที่เห็นว่าการเจรจาแบบพหุภาคีในองค์การการค้าโลกเริ่มมีเนื้อหาที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายตน จึงหันไปใช้ยุทธศาสตร์การเจรจาแบบทวิภาคี

กระแสการเจรจาจัดทำ FTA ที่กำลังโหมสะพัดอย่างรุนแรงในยุคนี้จึงเป็นยุทธศาสตร์ของประเทศพัฒนาแล้ว ที่พยายามจะรักษาผลประโยชน์ทางการค้าระหว่างประเทศของตนเองไว้ อาศัยอำนาจต่อรองที่มีมากกว่ามาเจรจาในลักษณะทวิภาคีเพื่อรักษาความได้เปรียบในการเจรจาเอาไว้

ในกรณีของประเทศสหรัฐฯ ตั้งแต่หลังจบการเจรจาที่แคนาดา นายโรเบิร์ต โซลลิก (Robert Zoellick) ผู้แทนการค้าของสหรัฐฯ ได้กล่าวโทษท่าทีของประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้การประชุมไม่ก้าวหน้า และได้เน้นย้ำว่าทางสหรัฐฯ จะใช้การทำความตกลงการค้าแบบทวิภาคีและระดับภูมิภาคเป็นยุทธศาสตร์เชิงรุกในระหว่างที่การเจรจาพหุภาคีไม่มีความคืบหน้า เป็นที่น่าสังเกตว่า สหรัฐฯ ได้เตรียมช่องทางการเจรจาเชิงรุกแบบทวิภาคีไว้เป็นอย่างดี มีการจัดทำร่างกฎหมายการเจรจาการค้า (Trade Promotion Authority Bill) ซึ่งเริ่มจัดทำตั้งแต่ก่อนปี 2544

(ก่อนการประกาศเจรจาการค้ารอบใหม่ที่โตฮายปลายปี 2544) และมาผ่านสภาองคมนตรีสหรัฐในปี 2545 กฎหมายฉบับนี้ให้อำนาจการทำสนธิสัญญาการค้าแบบ “Fast -Track” แก่ฝ่ายบริหาร เพื่อเร่งกระบวนการเจรจาการค้าแบบทวิภาคี

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าการประชุมเจรจาในหัวข้อต่างๆ ภายใต้อองค์การการค้าโลกภายหลังการประชุมที่แคนคูน ก็ถูกสหรัฐฯ คัดค้านอย่างหนัก เช่น กรณีการเจรจาในเรื่องการทบทวนข้อยกเว้นการให้สิทธิบัตรในความตกลงทริพส์ ฯลฯ ทำให้คาดการณ์ได้ว่าเมื่อถึงเดือนมกราคม 2548 จะไม่สามารถสรุปผลการเจรจาการค้าพหุภาคีรอบโตฮายตามกำหนดที่มีอยู่ได้ ซึ่งจะเป็นเหตุผลที่สร้าง ความชอบธรรมมากยิ่งขึ้นต่อประเทศสหรัฐฯ ในการเร่งผลักดันการเจรจาแบบทวิภาคีต่อไป ซึ่งจะมีผลต่อการสลายจุดยืนและการรวมกลุ่มของประเทศกำลังพัฒนาอีกทางหนึ่งด้วย และในที่สุดเป็นที่คาดการณ์ว่า ภายหลังจากที่สหรัฐฯ สามารถเจรจาทำ FTA กับประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ได้มากเพียงพอ โดยมีเนื้อหาข้อตกลงตามที่สหรัฐฯ ต้องการแล้ว สหรัฐฯ จะหันกลับไปผลักดันการเจรจาในองค์การการค้าโลกอีกครั้ง เพื่อสร้างมาตรฐานของระเบียบการค้าโลกในรูปแบบพหุภาคีตามเนื้อหาที่สหรัฐฯ ต้องการจากฐานเนื้อหาข้อตกลงที่ได้ไปทำ FTA กับประเทศต่างๆ ไว้แล้ว

โลกยุคหลังการประชุมที่แคนคูน จึงเป็นกระแสของผลักดันกระตุ้นให้เกิดการเจรจาจัดทำเขตการค้าเสรีแบบทวิภาคีและภูมิภาคในทุกภูมิภาคทั่วโลก โดยมีจุดก่อกำเนิดจากแรงผลักดันของประเทศพัฒนาแล้วที่ต้องการจะยึดกุมการจัดทำระเบียบการค้าโลกเอาไว้ มูลเหตุและวาระซ่อนเร้นในเรื่องนี้เป็นสิ่งที่ประเทศไทยและประเทศกำลังพัฒนาพึงตระหนักเอาไว้

ขณะที่ข้อมูลจาก กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ (2547: www.dtn.moc.go.th) ให้ความหมายต่อเขตการค้าเสรีหรือ FTA ว่าเป็นความตกลงระหว่าง 2 ประเทศขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะลดอุปสรรคทางการค้าระหว่างกันให้เหลือน้อยที่สุดเพื่อให้เกิดการค้าเสรีระหว่างกัน และในปัจจุบันประเทศต่างๆ ก็ได้ขยายขอบเขตของ FTA ให้ครอบคลุมการค้าด้านบริการ อาทิ บริการท่องเที่ยว การรักษา พยาบาล การสื่อสาร การขนส่ง ฯลฯ พร้อมกับความร่วมมือในด้านต่างๆ เช่น การลงทุน การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา และการอำนวยความสะดวกทางการค้าด้วย

โดยที่กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศให้ข้อมูลเพิ่มเติมถึง วัตถุประสงค์ของ FTA ว่า สะท้อนแนวคิดสำคัญทางเศรษฐศาสตร์ที่ว่า “ประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศจะเกิดขึ้นสูงสุดเมื่อประเทศต่างๆ ผลิตสินค้าที่ตนมีต้นทุนในการผลิตต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ แล้วนำสินค้าเหล่านั้นมาค้าขายแลกเปลี่ยนกัน” ซึ่งในโลกแห่งความเป็นจริงนั้น ประโยชน์สูงสุดดังกล่าวจะไม่เกิดขึ้น หากยังมีการเก็บภาษีนำเข้าและมีการใช้มาตรการกีดกันทางการค้าต่างๆ ซึ่งส่งผลบิดเบือนราคาที่เป็นจริงของสินค้า และทำให้การค้าขายไม่เป็นไปอย่างเสรีและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น FTA จึงถือเป็นเครื่องมือทางการค้าสำคัญที่ประเทศต่างๆ จะสามารถใช้เพื่อขยายโอกาสในการค้า สร้างพันธมิตรทางเศรษฐกิจ พร้อมๆ กับเพิ่มความสามารถในการแข่งขันด้านราคาให้แก่สินค้าของตน เนื่องจากสินค้าที่ผลิตใน FTA จะถูกเก็บภาษีขาเข้าในอัตราที่ต่ำกว่าสินค้าที่ผลิตในประเทศอื่นๆ ที่ไม่ใช่สมาชิก FTA จึงทำให้สินค้าที่ผลิตภายในกลุ่มได้เปรียบในด้านราคาว่าสินค้าจากประเทศนอกกลุ่ม

3.1.2 ลักษณะสำคัญของเขตการค้าเสรี: FTA

เขตการค้าเสรี หรือ FTA จะมีรูปแบบเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับประเทศคู่สัญญา FTA จะตกลงกัน ไม่มีกฎเกณฑ์กำหนดตายตัวว่า FTA จะต้องมียุทธศาสตร์อย่างไร แต่ถึงกระนั้นก็ดี ทุก FTA จะมีลักษณะพื้นฐานที่เหมือนกันอยู่ 3 ประการ คือ

- มีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกทางการค้า และไม่สร้างอุปสรรคทางการค้าเพิ่มต่อประเทศอื่นๆ ที่ไม่ใช่สมาชิก (No fortress effects)
- ครอบคลุมการค้าระหว่างประเทศมากพอ (Substantial coverage) ซึ่งเป็นกติกาที่ WTO กำหนดไว้เพื่อปกป้องและป้องกันผลกระทบของ FTA ที่จะมีต่อประเทศอื่นๆ ที่ไม่ใช่สมาชิกของ FTA นั้นๆ
- มีตารางการลดภาษีหรือเปิดเสรีที่ประเทศคู่สัญญา FTA เจรจกันว่าจะลดภาษีให้แก่กัน ในสินค้าใดบ้าง จะลดอย่างไร และจะใช้ระยะเวลายาวนานเท่าไรในการลด

3.2 กรอบยุทธศาสตร์ หลักเกณฑ์ในการทำ FTA และการเจรจา FTA ของรัฐไทย

เนื่องจากสถานการณ์เศรษฐกิจโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีแนวโน้มไปสู่การเปิดตลาดเสรีมากขึ้น การเจรจา WTO ชะงักงัน ประเทศคู่ค้าสำคัญของไทยต่างหันไปทำ FTA ขณะที่รัฐไทยนั้นมองเขตการค้าเสรีในแง่ของยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะต่อการหาตลาดสำหรับส่งออกหากไทยอยู่หนึ่งจะสูญเสียตลาดไทยจึงจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อรองรับสถานการณ์ดังกล่าว โดยใช้ FTA เป็นกลยุทธ์ในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ และเพิ่มโอกาสการส่งออกทั้งตลาดเดิม และขยายเข้าสู่ตลาดใหม่

กรอบยุทธศาสตร์ ที่สำคัญต่อการสร้างเป้าหมายในการจัดทำ FTA ของรัฐไทยในตลาดโลกจึงมีสามประการคือ

- Competitiveness: รักษาความสามารถในการแข่งขันในการแข่งขันในตลาดคู่ค้าเดิมซึ่งมีความได้เปรียบลดลง (เช่น ภูมิภาค GSP) เสริมสร้างและขยายตลาดใหม่

- Investment hub: เพื่อดึงดูดการค้าการลงทุนจากต่างชาติให้ไทยเป็นศูนย์กลาง การลงทุนในภูมิภาค

- Economic prosperity and population well-being: เพื่อขยายสู่ทางการค้าการส่งออกของไทย อันจะช่วยทำให้ประเทศชาติมีรายได้ มีการว่าจ้างงาน และทำให้ประชาชนกินดีอยู่ดี

โดยประเทศไทยมีหลักเกณฑ์ในการจัดทำ FTA ดังนี้

หลักเกณฑ์ในการจัดทำ FTA

- การจัดทำความตกลง FTA ควรทำในกรอบกว้าง (Comprehensive) ครอบคลุมการเปิดเสรีทั้งด้านการค้าสินค้า บริการ และการลงทุน รวมทั้งมาตรการทางการค้าอื่นๆ ที่ไม่ใช่ภาษี (Non-Tariff Measure: NTM) เช่น การกำหนดมาตรฐานสินค้านำเข้า และมาตรการโควตา และการขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจอื่นๆ

- การจัดทำความตกลง FTA ต้องสอดคล้องกับกฎของ WTO ซึ่งมีเงื่อนไขให้การเปิดเสรีต้องครอบคลุมการค้าสินค้าและบริการอย่างมากพอ (Substantial coverage) มีความโปร่งใส และเปิดให้สมาชิกอื่นๆ ตรวจสอบความตกลงได้

- การจัดทำความตกลง FTA ต้องมีความยืดหยุ่น (Flexibility) สอดคล้องกับระดับการพัฒนาของประเทศคู่เจรจาเพื่อให้ได้รับผลประโยชน์ทั้งสองฝ่าย พร้อมกับยึดหลักการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ (Reciprocity) และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยคำนึงถึงสถานะของไทยที่เป็นประเทศกำลังพัฒนา เพื่อให้มีเวลาในการปรับตัวนานกว่า หรือมีภาระผูกพันน้อยกว่า

- การจัดทำความตกลง FTA ควรมีมาตรการป้องกันผลกระทบของการเปิดเสรีต่ออุตสาหกรรมภายใน เช่น มาตรการต่อต้านการทุ่มตลาด (Anti-dumping Measures: AD) มาตรการต่อต้านการอุดหนุน (Counter-veiling Duties: CVD) มาตรการปกป้อง (Safeguards) รวมทั้งกำหนดกลไกการยุติข้อพิพาททางการค้าอย่างเป็นธรรม

โดยที่จากกรอบยุทธศาสตร์และหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาแล้ว ยังมีหลักการเลือกประเทศที่ไทยจะเป็นคู่ค้าด้วยว่าจะเลือกด้วยเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- เลือกคู่ค้าเป็นหลัก: มุ่งเจรจาจัดทำ FTA กับประเทศคู่ค้าสำคัญใน ปัจจุบันหรือมีแนวโน้มที่จะเป็นคู่ค้าสำคัญในอนาคต โดยพิจารณาปัจจัย เช่น ไทยมีปัญหาทางการค้ากับประเทศนั้นหรือไม่ ระดับ GDP ของคู่ค้า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มูลค่าการ ส่งออกและส่วนแบ่งตลาดของไทยในประเทศนั้น เป็นต้น

- เลือกประเทศที่มีกฎระเบียบทางการค้าระหว่างประเทศที่มั่นคง: ควรเลือก คู่เจรจาที่มีกรอบกฎหมายพื้นฐานที่เข้มแข็ง มีระบบภายในมั่นคง เพื่อให้มั่นใจว่าการค้าของไทยกับประเทศนั้นจะราบรื่นเมื่อเจรจา FTA สำเร็จลง

- เลือกเจรจากับกลุ่มประเทศ: ไทยอาจเลือกเจรจากับกลุ่มประเทศที่มีการรวมตัวอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว แทนที่จะเจรจากับประเทศสมาชิกแต่ละประเทศในกลุ่มนั้น เพื่อประหยัดเวลาและทรัพยากร และเพื่อให้ได้ผลจากการเจรจาที่ substantial

- เลือกประเทศที่เป็น Gateway: อาจเลือกคู่เจรจาที่ไทยสามารถใช้เป็นสะพานนำไปสู่ภูมิภาคนั้นหรือเป็นประเทศหลักในการรวมตัวกลุ่มอื่น เพื่อใช้ประโยชน์จากการที่ไทยมี FTA กับประเทศนั้นเป็นช่องทางเข้าไปสู่ภูมิภาคนั้น หรือเจาะตลาดสมาชิกอื่นในการรวมกลุ่มผ่านประเทศคู่เจรจาของไทย เพื่อประหยัดเวลาการเจรจา และสามารถขยายผลประโยชน์จากการเจรจาได้โดยไม่ต้องลงแรงเจรจา

- เลือกประเทศที่เป็นตลาดใหม่: เลือกประเทศที่เพิ่งดำเนินนโยบายเปิดตลาดอย่างชัดเจน และไทยยังไม่ได้ทำการค้าขายด้วยมากนัก

นอกจากนี้แล้วยังมีหลักเกณฑ์ของการคัดเลือกคู่เจรจาในอนาคตของไทยด้วยว่าจะต้องอยู่ในเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- สำหรับประเทศที่ไทยยังไม่ได้ทำ FTA ด้วย ต้องพิจารณาว่า มีความ จำเป็นต้องทำกับประเทศใด ซึ่งการคัดเลือกต้องพิจารณา 2 ส่วนคือ

เลือกประเทศคู่เจรจา - เลือกประเทศหรือกลุ่มประเทศโดยใช้ เงื่อนไขข้างต้น

เลือกรูปแบบการเจรจา - พิจารณาว่า การเจรจากับประเทศใด ควรใช้รูปแบบใด เช่น บางประเทศที่ยังมีการค้าขายกับไทยไม่มากนัก อาจเริ่มต้นโดยการทำ Economic Partnership แทนการเจรจาจัดทำ FTA เต็มรูปแบบ

- ประเทศที่จะเจรจาด้วยในอนาคตที่น่าสนใจ คือ สหภาพยุโรป อาฟริกาใต้ แคนาดา และเม็กซิโก ซึ่งหากมีการเริ่มเจรจาก็ควรมุ่งให้เสร็จตั้งแต่ปี 2005 เป็นต้นไป

โดยข้อมูลจากกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศยังระบุไปถึงสินค้าและบริการที่ควรเป็นเป้าหมายไทย ว่าประกอบไปด้วย

สินค้า แบ่งเป็นสินค้าเกษตรและสินค้าอุตสาหกรรม ซึ่งกลุ่มที่รัฐบาลวางแนวทางไว้ คือ

- อาหาร (สำเร็จรูป และแช่เย็น-แช่แข็ง)
- แฟชั่น (เสื้อผ้า อัญมณี เครื่องประดับ เครื่องหนัง)
- รถยนต์และชิ้นส่วน

บริการ กลุ่มหลัก ๆ เช่น

- การท่องเที่ยว (ภัตตาคาร โรงแรม การบิน/ขนส่งทางอากาศ การบริการด้านการท่องเที่ยวที่ให้ทางอินเทอร์เน็ต)

- การบริการสุขภาพและ Life Science (โรงพยาบาล การตรวจ สุขภาพ การดูแลผู้สูงอายุ สปา การบริการ Long-stay การบริการวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง เช่น หมอ พยาบาล ทันตแพทย์ การวิจัย พัฒนาฯ ฯลฯ)

- การก่อสร้างและออกแบบตกแต่ง (ก่อสร้าง วิศวกรรม สถาปัตยกรรม การออกแบบ การตกแต่งภายใน การออกแบบเครื่องแต่งกายเครื่องประดับ)

การเจรจา FTA ของรัฐไทย

ก่อนการเจรจา กระทรวงพาณิชย์ได้มีการศึกษาวิเคราะห์เบื้องต้น ถึงความเป็นไปได้ในการจัดทำ FTA กับประเทศต่างๆ รวม 12 ฉบับ โดยศึกษาในภาพรวมว่าประเทศไทยจะได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์จากการทำ FTA ผลจากการศึกษาปรากฏว่า ในภาพรวมการเปิดเสรี FTA จะทำให้ สวัสดิการสังคมของไทยดีขึ้น การค้าและการลงทุนขยายตัว ทำให้สามารถส่งออกสินค้าได้มากขึ้น ส่งผลดีต่อการผลิต และการจ้างงานในประเทศ อย่างไรก็ตามก็มีผลกระทบบ้างในบางสาขา ซึ่งได้มีการเสนอแนะให้เจรจาโดยขอระยะเวลาในการปรับตัวและเตรียมมาตรการรองรับ

ในกรณีที่ไทยได้ประโยชน์มากกว่า ก็จะเสนอให้มีการจัดทำ FTA กับประเทศ นั้นๆ หลังจากนั้นจะมีการศึกษาเป็นรายประเทศ โดยเจาะลึกว่าหากไทยทำ FTA ด้วย จะมีผลต่อการขยายตัวในด้านเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนอย่างไร กลุ่มสินค้าใดที่ไทยได้ประโยชน์และกลุ่มสินค้าใดที่ไทยจะได้รับผลกระทบ ในบางกรณีก็มีการตั้งคณะทำงานศึกษาร่วมกันกับประเทศนั้นๆ เช่น กรณี ออสเตรเลีย อินเดีย เป็นต้น เมื่อศึกษาร่วมกันแล้วเห็นว่าการทำ FTA ทั้งคู่ได้ประโยชน์ ก็ดำเนินการเปิดการเจรจาต่อไป

นอกจากนี้ในระหว่างการเจรจาก็ยังมีการศึกษาและหารือกับทุกฝ่ายควบคู่ไปด้วย รวมทั้งนำผลการเจรจาเผยแพร่ต่อสาธารณชนอย่างต่อเนื่อง

โดยในช่วงปี พ.ศ.2547 ไทยทำ FTA กับ 8 ประเทศ ได้แก่ จีน นิวซีแลนด์ บาหลีเรน ญี่ปุ่น เปรู สหรัฐฯ อินเดีย และออสเตรเลีย และกับ 1 กลุ่มเศรษฐกิจ BIMST-EC โดยเหตุผลสำคัญเพื่อรักษาสถานภาพและศักยภาพในการส่งออกของไทยโดยการขยายโอกาสในการส่งออก และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันด้านราคาของสินค้าไทยทั้งในตลาดสำคัญในปัจจุบัน (เช่น สหรัฐฯ ญี่ปุ่น อาเซียน) และตลาดใหม่ๆ ที่มีศักยภาพ (เช่น จีน อินเดีย ออสเตรเลีย BIMST-EC) นอกจากนี้ ไทยยังจัดทำ FTA กับประเทศที่จะเป็นประตูการค้าสู่ภูมิภาค (Gateway) อื่นๆ ของโลก (เช่น บาหลีเรน เปรู) และอยู่ระหว่างการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมในการเจรจา FTA กับสมาคมการค้าเสรีแห่งยุโรป (European Free Trade Association: EFTA) เม็กซิโก เกาหลีและกลุ่มประเทศ Mercosur

โดยสาระสำคัญของ FTA ที่ไทยดำเนินการอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2547 มีดังนี้

- **ไทยกับจีน** ได้ลงนามกรอบความตกลง FTA แล้ว ภายใต้กรอบความตกลง ASEAN - จีน โดยดำเนินการร่วมกับจีนยกเลิกภาษีระหว่างกันก่อน (Early Harvest) ในสินค้าในพิกัด 07-08 (ผักและผลไม้) ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2546 และร่วมกับประเทศ ASEAN และจีนที่จะลดภาษีสินค้าในพิกัด 01-08 (ได้แก่ สัตว์มีชีวิต ประมง ัญพืช ผักและผลไม้) ให้เหลือ 0% ในปี 2547-2549 ตั้งแต่เดือนมกราคม 2547 ส่วนสินค้าที่เหลือ รวมทั้งการค้าบริการ การลงทุน และกฎระเบียบต่างๆ จะเจรจาให้เสร็จภายในสิ้นปี 2547 เพื่อที่จะเป็น FTA โดยสมบูรณ์ภายในปี 2553

- **ไทยกับนิวซีแลนด์** จากผลของการศึกษาร่วมกันที่ชี้ให้เห็นว่าไทยกับนิวซีแลนด์จะได้รับผลประโยชน์จากการจัดทำ FTA ทั้งสองฝ่ายจึงได้เริ่มการเจรจาเมื่อเดือนมิถุนายน 2547 ณ ประเทศนิวซีแลนด์ โดยสามารถกำหนดกรอบและขอบเขตการเจรจาได้ในหลายเรื่อง และคาดว่า จะสามารถสรุปผลการเจรจาให้แล้วเสร็จภายในในเดือนพฤศจิกายน 2547

- **ไทยกับบราซิล** ได้ลงนามกรอบความตกลงเมื่อเดือนธันวาคม 2545 ที่ครอบคลุมการค้าสินค้า บริการ การลงทุน โดยในขั้นนี้ได้มีความตกลง Early Harvest ใน 626 รายการ ที่จะลดภาษีเหลือ 0% ภายในปี 2005 สำหรับสินค้าที่เหลือคาดว่าจะเจรจาให้แล้วเสร็จภายในปี 2547 เพื่อที่จะลดภาษีให้เหลือ 0% ภายในปี 2010

- **ไทยกับญี่ปุ่น** หลังจากที่ไทยกับญี่ปุ่น ได้ศึกษาหรือความเป็นไปได้ในการทำ FTA มาตั้งแต่ปี 2545 ทั้งสองฝ่ายได้เริ่มการเจรจาในต้นปี 2547 ที่ครอบคลุมทั้งการเปิดเสรีการค้าสินค้า บริการ การลงทุน และความร่วมมือในสาขาต่างๆ และจะยึดรูปแบบความตกลงว่าด้วยหุ้นส่วนเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับสิงคโปร์เป็นตัวอย่างในการทำความตกลง และพิจารณาสาขาที่เป็นปัญหาน้อยที่สุดก่อน

- **ไทยและเปรู** ได้ลงนามกรอบความตกลงการเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้น ซึ่งครอบคลุมถึงการจัดทำ FTA เมื่อตุลาคม 2546 โดยคาดว่าจะการเจรจาจะแล้วเสร็จภายใน 2547 เพื่อที่จะสามารถเป็น FTA ได้ภายในปี 2558

- **ไทยและสหรัฐฯ** ได้ตกลงการจัดทำ FTA เมื่อเดือนตุลาคม 2546 และได้มีการเจรจารอบแรกเมื่อสิ้นเดือนมิถุนายน 2547 ณ มลรัฐฮาวาย โดยเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลเบื้องต้นในเรื่องต่างๆ ทั้งนี้ คาดว่าจะมีการเจรจา 6-8 ครั้ง เพื่อที่จะให้การเจรจาเสร็จสิ้น ภายในปลายปี 2548 หรือต้นปี 2549

- **ไทยกับอินเดีย** ได้ลงนามกรอบความตกลง ไทย-อินเดีย เมื่อ 9 ตุลาคม 2546 ซึ่งครอบคลุมการเปิดเสรีการค้าสินค้า บริการ การลงทุน และการลดอุปสรรค โดยทั้งสองฝ่ายได้ตกลงที่จะลดภาษีล่วงหน้า (Early Harvest) ใน 82 รายการสินค้านำก่อน ตั้งแต่เดือนกันยายน 2547 ให้

เหลือ 0% ในปี 2549 และดำเนินการเจรจาลดภาษีรายการอื่นๆ ต่อไป โดยคาดว่าจะสามารถเป็น FTA ได้ภายในปี 2010

- **ไทยกับออสเตรเลีย** ทั้งสองฝ่ายได้ลงนามความตกลง FTA แล้วเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2547 ณ ประเทศออสเตรเลีย และความตกลงนี้จะมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2005 เป็นต้นไป

- **BIMST-EC ประเทศสมาชิก BIMST-EC** ได้ ลงนามกรอบความตกลงเขตการค้าเสรีเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2547 ณ จังหวัดภูเก็ต ซึ่งครอบคลุมการค้าสินค้า บริการ การลงทุน และความร่วมมือทางเศรษฐกิจต่างๆ โดยมีเป้าหมายที่จะลดภาษีเหลือ 0% ภายในปี 2015

3.3 ความจำเป็นของไทยต่อการทำเขตการค้าเสรี: FTA

สถานการณ์การแข่งขันในตลาดโลกที่ความรุนแรงและมุ่งสู่การเปิดเสรี ประเทศคู่ค้าสำคัญ เช่น สหรัฐฯ ต่างหันไปทำ FTA จีนเข้าเป็นสมาชิก WTO ทำให้เศรษฐกิจแข็งแกร่ง มีเงินทุนไหลเข้าจำนวนมาก หากไทยอยู่นิ่งเท่ากับถดถอย ขีดความสามารถในการแข่งขันและส่วนแบ่งตลาดในประเทศคู่ค้าสำคัญจะลดลง การทำ FTA ช่วยให้การเจรจาลดอุปสรรคทางการค้าระหว่างกันง่ายขึ้น FTA จะเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างพันธมิตรทางการค้า

ประเทศไทยได้อะไรจาก FTA (หลักการต่างตอบแทนในผลประโยชน์ (Reciprocity) ที่สมดุลกัน)

1. ยกระดับความสามารถในการแข่งขันของไทยในตลาดโลก
2. นักลงทุนมีความเชื่อมั่น ทำให้เงินลงทุนจากต่างประเทศไหลเข้าสู่ไทย
3. สร้างพันธมิตรที่เกื้อกูลกันทางเศรษฐกิจ เพิ่มอำนาจต่อรองของไทยในเวทีการค้าโลก

ใครเป็นผู้ได้ประโยชน์จาก FTA

- เกษตรกร มีโอกาสขายสินค้าได้ในราคาสูงขึ้น เมื่อประเทศคู่เจรจาลดภาษี และผ่อนคลายมาตรการที่เป็นอุปสรรคทางการค้า ทำให้ตลาดสินค้าไทยกว้างขึ้น
- ผู้ประกอบการ วัตถุดิบนำเข้ามีราคาถูก ต้นทุนการผลิตลดลง ทำให้ขีดความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น
- ผู้บริโภค ซื้อสินค้าได้ในราคาถูก และสินค้ามีความหลากหลาย
- ผู้ส่งออก สามารถขยายตลาดและเพิ่มศักยภาพในการส่งออกสินค้าและบริการ
- ผู้นำเข้า มีแหล่งนำเข้าวัตถุดิบมากขึ้นและราคาถูก

3.4 ผลดีและผลเสียของเขตการค้าเสรี

ผลดีของการทำเขตการค้าเสรีจะทำให้เกิดผลเสียกับประเทศ ดังนี้

1. ตามหลักเศรษฐศาสตร์ การใช้นโยบายการค้าเสรีจะก่อให้เกิดความมีประสิทธิภาพ และหลักการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) และการประหยัดต่อขนาด (Economy of Scale) ทำให้ผลิตจำนวนมากจะทำให้ต้นทุนถูกลง ผู้บริโภคสามารถเลือกบริโภคสินค้าดี มีคุณภาพ ราคาเป็นไปตามกลไกตลาดอย่างแท้จริงจากหลักการต่าง ๆ เหล่านี้จะเกิดประโยชน์ต่อการจัดทำเขตการค้าเสรี

2. เขตการค้าเสรีจะทำให้มีตลาดที่กว้างขึ้น การส่งออกจะง่ายขึ้น สะดวกมากขึ้น การค้าระหว่างกันจะเพิ่มมากขึ้น เมื่อเป็นคู่สัญญาความตกลงกันแล้ว การเจรจาจัดอุปสรรคทางการค้าต่าง ๆ นอกเหนือจากภาษีจะมีมากขึ้นและง่ายในการเจรจา นอกจากนั้น มีการกระจายแหล่งวัตถุดิบมากขึ้น ทำให้วัตถุดิบที่ใช้อยู่แล้วนำเข้าไปในระดับราคาถูกลง และต้นทุนการผลิตต่ำลง

3. ผลพลอยได้จากการทำเขตการค้าเสรี คือ กระตุ้นให้มีการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น และเมื่อมีประเทศใดประเทศหนึ่งจัดทำเขตการค้าเสรีแล้ว จำเป็นที่จะต้องลดภาษีลงมา หมายความว่า อุตสาหกรรมนั้น ๆ ที่ก่อนหน้านี้รัฐบาลอาจจะต้องปกป้องและจะต้องพยายามปรับตัวเพื่อที่จะให้สามารถต่อสู้แข่งขันได้กรณีนี้จะเป็นผลดีทางอ้อม คือ ทำให้อุตสาหกรรมต่าง ๆ ของเขตการค้าเสรีนั้นมีความสามารถในการแข่งขันมากขึ้น

4. การจัดทำเขตการค้าเสรีในลักษณะพหุภาคี อย่างเช่น กลุ่ม AFTA หรือกลุ่ม EU มีผลที่ทำให้กลุ่มนั้น ๆ นอกจากจะมีตลาดการค้าที่กว้างขึ้น สินค้าสามารถตอบสนองความต้องการในกลุ่มเองได้แล้วยังทำให้มีอำนาจในการต่อรองและ อำนาจการเจรจาระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้นทวีภาคี และในระดับภูมิภาค เพราะถ่วง WTO หรือจะหวังพึ่ง WTO ที่จะมาเป็นกลไกในการเปิดตลาดการค้าเสรี คงจะต้องอีกนาน

5. การจัดทำเขตการค้าเสรี มีนัยทางการเมืองระหว่างประเทศอยู่ด้วย คือการจะเป็นการเข้าไปใกล้ชิดกับอีกประเทศหนึ่ง เท่ากับว่าเป็นการถ่วงดุลอำนาจกับอีกประเทศหนึ่ง ตัวอย่างเช่น จีนจะทำเขตการค้าเสรีกับอาเซียนมีนัยทางการเมืองคือ จีนจะมีบทบาท มีอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจ ทางด้านการเมืองเพิ่มขึ้นในอาเซียน และถ้าสหรัฐอเมริกาต้องการจะถ่วงดุลอำนาจจีนก็ต้องเข้ามาทำเขตการค้าเสรีกับประเทศในภูมิภาคนี้ด้วย ซึ่งเป็นเหตุผลทางการเมืองที่แทรกอยู่ในเรื่องของการจัดทำเขตการค้าเสรี ซึ่งจะต้องนำมาพิจารณาด้วย

ผลเสียของการทำเขตการค้าเสรีจะทำให้เกิดผลเสียกับประเทศ ดังนี้

1. จะกระทบต่ออุตสาหกรรมใหม่ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่เราเรียกว่าอุตสาหกรรมแรกเริ่ม (Infant Industries) คือ อุตสาหกรรมที่ยังต้องการให้รัฐบาลปกป้องอยู่เป็นอุตสาหกรรมที่

เพิ่งเกิดใหม่ ไม่มีความสามารถในการที่จะไปแข่งขันในเวทีโลกอย่างเพียงพอ เพราะฉะนั้น ถ้าหากมีการจัดทำเขตการค้าเสรี อุตสาหกรรมเหล่านี้จะถูกกระทบจากสินค้าราคาถูกจากประเทศคู่ตกลงเขตการค้าเสรี และอาจต้องล้มหายไปได้

2. ประเทศที่เป็นคู่ตกลงจัดทำการค้าเสรีด้วย อาจมีโครงสร้างการส่งออกสินค้าเหมือนกัน จะกลายเป็นแข่งกันเอง เกิดสินค้าประเภทเดียวกันมาตีตลาดสินค้าในประเทศที่ด้อยกว่า เพราะฉะนั้น โครงสร้างการผลิตประเภทเดียวกันจะทำให้แข่งกันไม่เกื้อหนุนกัน

3. การจัดทำเขตการค้าเสรีแบบทวิภาคีหรือแบบภูมิภาค จะเป็นการทำลายระบบการค้าโลกเป็นการทำลาย WTO เป็นการทำลายระบบพหุภาคีนิยม ซึ่งที่จริงแล้วตามหลักของนักเศรษฐศาสตร์ระบบที่ดีที่สุด คือ WTO คือถ้าจะมีเขตการค้าเสรีนั้นก็ควรจะเป็นเขตการค้าเสรีของทั้งโลกรวมกัน ถ้ามีการจัดทำเขตการค้าเสรีแบบ FTA ตามหลักของนักเศรษฐศาสตร์ก็ถือว่าเป็น second best option แต่จริงแล้ว the best option คือ WTO

4. การจัดทำเขตการค้าเสรีคู่หนึ่งจะไปกระตุ้นให้ประเทศอื่นต้องแข่งที่จะจัดทำเขตการค้าเสรีเพิ่มขึ้นไปด้วย เพราะฉะนั้น FTA จะทำให้เกิด FTA มากขึ้น ๆ จะไปสู่ความขัดแย้งทางการค้ามากขึ้น เพราะว่าการจัดทำเขตการค้าเสรี อย่างเช่น ประเทศ A กับประเทศ B สองประเทศจะได้ประโยชน์ แต่ว่าประเทศนอกกลุ่มประเทศที่ไม่เป็นสมาชิกเขตการค้าเสรีนั้นจะถูกกีดกัน เรียกว่าเป็น “การกีดกันทางการค้า”

5. ในการเจรจาจัดทำเขตการค้าเสรีระหว่างกัน ส่วนใหญ่แล้วประเทศที่ใหญ่จะได้เปรียบ ประเทศเล็กจะเสียเปรียบ เพราะว่าจะไม่มีอำนาจในการต่อรอง ต้องระมัดระวังในการที่จะไปเจรจากับประเทศใหญ่ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เป็นต้น

6. การจัดทำเขตการค้าเสรีอาจจะทำให้ประเทศหนึ่งเข้าสู่สภาวะการพึ่งพาทางเศรษฐกิจประเทศหนึ่งมากเกินไปเรียกว่า Over Dependency นอกจากนั้นยังมีผลในการเบี่ยงเบนทิศทางการค้า (Trade Diversion) ทำให้ประเทศคู่ตกลงเขตการค้าเสรีหันมาค้าขายกันเองมากขึ้น หลังจากมีการเปิดเสรีให้แก่กัน แต่ยังคงมีอุปสรรคการค้ากับประเทศ

7. ประเทศพัฒนาแล้วต้องการเห็นการเปิดเสรี มีมาตรฐานสากล ซึ่งกำหนดโดยพวกเขาเอง ไม่ใช่แค่การค้าระหว่างประเทศอีกต่อไป และอาจจะรวมถึงต้องการพลิกโฉมจากประเทศพันธมิตร(ของอเมริกา) เป็นประเทศอาณานิคมรูปแบบใหม่ก็ได้ในอนาคต

8. การเปิดเสรีอาชีพสงวนสำหรับคนไทยให้กับคนต่างชาติ เช่น การสีข้าว การตัดผม การทำนาทำไร่ การผลิตเครื่องไม้แกะสลัก การทอผ้าไหมไทย เป็นต้น ที่อาจนำมาซึ่งความเจ็บปวดสำหรับคนไทย

9. เขตการค้าเสรีจะเปิดโอกาสให้สหรัฐอเมริกาและประเทศมหาอำนาจใช้อำนาจกดดันประเทศคู่ค้า บางครั้งใช้วิธีการกดดันโดยบีบบงสถาบันการเงิน การธนาคาร การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ เปรียบเสมือนเป็นการ ล่าอาณานิคม รูปแบบใหม่ของประเทศมหาอำนาจ

10. การล่งละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาในข้อตกลงในเขตการค้าเสรี เช่น ประเด็นผูกขาดเรื่องสิทธิบัตรยาว่าต่อไปประชาชนอาจเข้าถึงยากขึ้น หรือได้รับการรักษาที่ยากขึ้น "จนถึงวันนี้เราเห็นได้ชัดว่าราคายาสูงขึ้น ประเทศทั้งหลายเห็นร่วมกันเลยว่าประชาชนไม่สามารถเข้าถึงยา ยามีราคาแพงเพราะผลจากการคุ้มครองสิทธิบัตร และนี่จะเป็นปัญหามากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะผู้ที่เป็โรคติดเชื้อ เพราะกระบวนการการจดสิทธิบัตรยาจะต้องอยู่ในประเทศนั้นๆ"

11. วิทยุर्थ เลียนจำรณู จากองค์กรควมหลกหลยทงชิวภพและภูมิปัญญาไทย กล่าวว่าการเปิดเสรีการค้าเทคโนโลยีชีวภาพในข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทยกับสหรัฐอเมริกา ส่งผลกระทบต่อประเด็นการเปิดตลาดของผลิตภัณฑ์การเกษตรที่ผ่านการตัดแต่งพันธุวิศวกรรม หรือจีเอ็มโอ อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญต่อระบบการผลิตเกษตรกรรมของไทย โดยทั่วไปพันธุ์พืชที่เกษตรกรไทยใช้ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ยังคงเป็นเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรเก็บรักษาเอาไว้ทำพันธุ์จากแปลงปลูกของตัวเอง เมล็ดพันธุ์ได้รับการปรับปรุงและขยายพันธุ์โดยหน่วยงานข้าราชการเป็นหลัก ในขณะที่ตลาดเมล็ดที่มีการซื้อขายแทบทั้งหมดตกอยู่ในมือของบริษัทข้ามชาติและบริษัทผู้ส่งออกผลิตภัณฑ์การเกษตรรายใหญ่บางแห่ง ที่ร่วมหุ้นกับต่างประเทศ "เป้าหมายของบริษัทข้ามชาติสหรัฐคือครอบครองตลาดเมล็ดพันธุ์ที่ไทยเป็นผู้ผลิต และถ้าสหรัฐอเมริกาสามารถยึดครองตลาดเมล็ดพันธุ์ได้ แสดงว่าสหรัฐเป็นผู้ควบคุมการเกษตรไทยได้ในที่สุด"

หากประเทศสมาชิกที่ร่วมลงนามเขตการค้าเสรีกับสหรัฐอเมริกาไม่สามารถคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองของตนเองได้ ตลอดจนไม่สามารถอ้างสิทธิใดๆ เหนือพันธุ์พืชเศรษฐกิจของตนเองอีกต่อไป เมล็ดพันธุ์ที่ถูกจดสิทธิบัตรภายใน 10-20 ปี จะมีราคาแพงขึ้นอีกหลายเท่า และเราไม่สามารถนำเมล็ดจากแปลงมาปลูกตามฤดูกาลได้อีก

ข้อตกลงเขตการค้าเสรีจึงก่อผลกระทบต่อเกษตรกรและผู้บริโภค ดังนั้นในการพิจารณาถึงข้อกำหนดเขตการค้าเสรีจะต้องเกิดจากความร่วมมือทั้งจากภาครัฐและภาคประชาชน ทางภาครัฐบาลเองต้องฟังเสียงประชาชนและนำข้อมูลไปสู่ประชาชนอย่างโปร่งใส ในทางกลับกันภาคประชาชนจะต้องติดตามข้อมูลข่าวสารตลอดเวลา เพื่อเตรียมรับมือกับเหตุการณ์ในอนาคต

13. ในการเจรจา FTA ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 11-12 ธ.ค.2546 ญี่ปุ่นพยายามปกป้องการเปิดเสรีสินค้าเกษตรรวม 4 รายการ เช่น ข้าว มันสำปะหลัง น้ำตาล และไก่แช่แข็ง ทำให้สินค้าไทยเหล่านี้ที่ส่งไปตลาดญี่ปุ่นยังคงต้องเสียภาษีในอัตราสูง ส่งผลให้ไทยยังไม่สามารถลดการขาดดุลการค้ามหาศาลต่อญี่ปุ่นได้ จึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ FTA ไทยกับญี่ปุ่นไม่คืบหน้า

3.5 มาตรการอื่นที่กีดกันการค้าหลังเขตการค้าเสรี: FTA คืออะไร

แม้ว่าการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีนั้นจะเป็นการลดอุปสรรคในการค้าระหว่างประเทศ ด้วยการลดเงื่อนไขทางการค้าต่อกัน เพื่อเปิดตลาดการค้าใหม่ให้กับสินค้า และผู้ผลิตภายในประเทศของตน แต่มีข้อว่า อุปสรรคทางการค้าจะหมดสิ้นไปเสียทีเดียว ในทางตรงกันข้าม การทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีนั้นกลับเป็นการเปลี่ยนรูปที่ซับซ้อนมากขึ้นของการสร้างอุปสรรคทางการค้าระหว่างรัฐต่อรัฐ จากการสร้างกำแพงภาษีมาสู่อุปสรรคทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี (Non-tariff Barriers) นั่นเอง ดังในประเด็นต่อไปนี้

- 1) มาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Sanitary and Phytosanitary Measures: SPS) มาตรฐานความปลอดภัย ต้องพิสูจน์โดยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (ด้าน Micro-Organism, Chemical, Physical goods)
- 2) ต้องระบุแหล่งกำเนิดสินค้า เพื่อให้สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ (Traceability) (เป็นข้อดี เพราะป้องกันประเทศที่ไม่ใช่คู่สัญญา ย่อมเมื่อนำสินค้ามาแปรรูปเล็กน้อยหรือบรรจุห่อใหม่ เพื่อแปลงสภาพให้เป็นสินค้าในประเทศสินค้า แล้วส่งไปขายให้ประเทศคู่ค้า เพื่อหลีกเลี่ยงภาษี)
- 3) การจดสิทธิบัตรทางการค้า
- 4) ขั้นตอนทางศุลกากร ระเบียบการค้าที่เป็นธรรม ความร่วมมือในการบังคับใช้ให้บรรลุผล
- 5) อีกทั้งยังมีเรื่องของพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ การจัดซื้อจัดจ้าง ความโปร่งใส การขจัดปัญหาคอร์รัปชัน และการแก้ไขกฎระเบียบต่างๆ การแข่งขันรายได้จากค้า
- 6) การดูแลสภาพสิ่งแวดล้อม (Environmental) ซึ่งต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและมีคุณค่า
- 7) ประเด็นปัญหาด้านแรงงาน ซึ่งรวมถึงการใช้แรงงานเด็ก
- 8) กฎหมายการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (Trade-Related Intellectual Property Rights หรือ TRIPs)
- 9) กฎหมายปกป้องคุ้มครองการค้าภายใน เช่น กฎหมาย Farm Act เพื่อปกป้องสินค้าเกษตรในประเทศของอเมริกา
- 10) กฎหมายสิทธิมนุษยชน (Human Right) เพื่อปกป้องตลาด ต้องให้ความเท่าเทียมกันทั้งหญิงและชาย ดูแลพนักงานให้อยู่ในสภาพที่ดี
- 11) กฎหมายด้านการก่อการร้ายมาคุมเข้มกีดกันการค้า (Bio-Terrorism) หลังจากตีក World Trade ถล่มแล้ว อเมริกาให้ความสนใจต่อผู้สินค้าที่ส่งเข้าไปในอเมริกาอย่างมาก โดยเฉพาะสินค้าอาหารว่าจะถูกลบลอบวางยาพิษหรือวางระเบิดในตู้สินค้าขณะ

ขนส่งหรือไม่ ดังนั้น สินค้าที่ส่งไปอเมริกาต้องมีมาตรการเรื่อง Bio-Terrorism อย่างเข้มแข็ง

12) สวัสดิภาพสัตว์ (Animal Welfare) การเลี้ยง การขนส่ง ตลอดจนขั้นตอนการฆ่าและ

13) GMO (Genetic Modified Organism)

เมื่อมีการทำสัญญาข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างกัน ประเทศที่ไม่มีกฎหมายหรือระเบียบภายในปกป้องคุ้มครองการค้าก็จะเสียเปรียบ และส่งผลกระทบต่อธุรกิจเสียหาย ก่อให้เกิดเป็นปัญหาสังคมและกระทบความมั่นคงของประเทศ การค้าทวิภาคีแทนที่จะเป็นการค้าเสรีในลักษณะ "รู้เขา รู้เรา" ก็จะกลับกลายเป็นการค้าที่ไม่เป็นธรรมในลักษณะที่ "รู้เรา ไม่รู้เขา" ซึ่งในที่สุดแล้วจะทำให้โฉมหน้าของประเทศไทยต้องเปลี่ยนสถานะไปอย่างชนิดที่คาดไม่ถึง

3.6 ทิศทางแนวทางของการเกษตรไทย

สำหรับประเทศไทยแนวทาง FTA อาจมีประโยชน์บ้าง ถ้าใช้แนวทางนี้เพื่อเสริมสร้างแนวทางการเจรจาพหุภาคีและถ้าเลือกประเทศคู่สัญญาได้เหมาะสม แต่แนวทางนี้มีอาจเป็นยุทธศาสตร์เชิงรุกเพื่อขยายตลาดอย่างกว้างขวางได้ เหตุผลสำคัญมีอย่างน้อย 3 ประการ

ประการแรก แนวทางFTA ไม่สอดคล้องกับเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ ประเทศไทยเป็นประเทศผู้ส่งออก มีอัตราการขยายตัวของภาคส่งออกสูงกว่าประเทศโดยทั่วไปมาก เป้าหมายทางยุทธศาสตร์จึงควรเป็นการมุ่งเปิดตลาดโลกที่กว้างขวางทั้งตลาดหลักที่พัฒนาแล้วและตลาดอื่นๆ ที่เป็นตลาดใหม่ ประเทศสำคัญในการจัดทำFTA คือ สหรัฐและออสเตรเลีย มีขนาดตลาดส่งออกรวมกันไม่ถึงขนาดของตลาดอาเซียน หรือ 1 ใน 5 ของตลาดส่งออกทั้งหมด ปัญหาก็คือการกีดกันทางการค้าใหม่ๆ ในตลาดหลักเช่นสหรัฐและสหภาพยุโรปนั้นมิได้อยู่ในรูปของภาษีศุลกากร ทำให้การเปิดตลาดจำเป็นต้องอาศัยระเบียบการค้าที่เป็นธรรมซึ่งเป็นเรื่องขององค์การการค้าโลก และยากที่จะเกิดขึ้นภายใต้FTA ที่ไทยมีอำนาจต่อรองอ่อนด้อยกว่ามาก

ประการที่สอง แนวทางFTA ไม่เหมาะสมที่จะเป็นแนวทางหลัก ในขณะที่การเจรจาพหุภาคีดูเหมือนจะล่าช้าและต้องเลื่อนการเจรจาบ่อยครั้งจนเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ ผลประโยชน์จากการเจรจาต่อรองของสมาชิกองค์การการค้าโลกนั้นก็มามากมายมหาศาล แนวทางFTA จึงเหมาะสมเฉพาะสำหรับกรณีที่ประสบความสำเร็จลำบากในการเจรจา เช่น การเปิดเสรีภาคการเกษตรกับประเทศคู่ค้าที่ปกป้องภาคการเกษตรอย่างหนัก

ประการที่สาม แนวทางFTA ไม่สำคัญเท่ากับการจัดตั้งกลุ่มเศรษฐกิจเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตะวันออกเฉียงใต้ที่มีการกีดกันทางการค้าด้วยภาษีศุลกากรมากที่สุดภูมิภาคหนึ่งของโลก การเปิดเสรีกับประเทศในภูมิภาคเดียวกันนี้จึงน่าจะให้ประโยชน์มากกว่าข้อตกลงการค้าเสรีทวิภาคีกับ

ประเทศพัฒนาแล้วที่มีภาษีศุลกากรต่ำมากหรือประเทศห่างไกลที่สินค้ามีต้นทุนค่าขนส่งสูง การจัดตั้งกลุ่มเศรษฐกิจเอเซียตะวันออกเฉียงที่ขยายกว้างออกไปจากเขตการค้าเสรีอาเซียนจะช่วยให้การพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาคส่วนนี้มีการเชื่อมโยงและขยายตัวมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญก็คือจะทำให้เอเซียตะวันออกเฉียงที่มีความแตกต่างกันอย่างมากนั้นสามารถมีเอกภาพและอำนาจต่อรองร่วมกัน อันจะเป็นผลดีต่อการค้าจนระเบียบการค้าโลกบนเวทีพหุภาคีด้วย

การที่รัฐบาลไทยกำหนดยุทธศาสตร์ผิดพลาด ทำให้จำเป็นต้องดำเนินนโยบายให้ตรงกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการค้าของไทยมากขึ้น นั่นคือ (1) ชะลอการเจรจา FTA ที่ไทยมีอำนาจการต่อรองต่ำและเสียเปรียบในเรื่องของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางการค้า (2) กำหนดจุดหลักการเจรจาที่เวทีพหุภาคี และพัฒนาบุคลากรเจรจาในด้านต่างๆ ที่ยังขาดแคลนอยู่มากในปัจจุบัน (3) เน้นการเจรจา FTA เฉพาะกับประเทศที่เหมาะสมจริงๆ ในเชิงเศรษฐกิจ หรือสามารถช่วยเสริมสร้างอำนาจต่อรองของไทยบนเวทีการค้าโลกได้ (4) เน้นการใช้ FTA เป็นแนวทางการเปิดตลาดสินค้าการเกษตรเป็นสำคัญ และ (5) อาศัย FTA เป็นพื้นฐานสำหรับการจัดตั้งกลุ่มเศรษฐกิจเอเซียตะวันออกเฉียงที่เข้มแข็งทั้งทางการค้า การลงทุน การเงิน และความร่วมมือด้านนโยบายเศรษฐกิจ

3.7 "ข้าว" ภายใต้ข้อตกลงเขตการค้าเสรี

ทิศทางการค้าข้าวภายใต้ข้อตกลงการค้าเสรี WTO, AFTA และ FTA ในปัจจุบันการค้าข้าวโลกมีภาวะการแข่งขันสูงมาก โดยมีประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ที่สุดของโลก มีปริมาณการส่งออกปีละกว่า 7 ล้านตัน ในความตกลงการค้าสินค้าเกษตรขององค์การการค้าโลก (WTO) ได้ระบุหลักของความตกลงไว้ 3 ประการคือ ประเทศสมาชิก WTO ต้องเปิดตลาดสินค้าเกษตรเพิ่มขึ้น ต้องมีการลดการอุดหนุนการผลิตภายในประเทศ และลดการอุดหนุนการส่งออก โดยกรอบแนวคิดในการเปิดตลาดแบ่งเป็น ประเทศที่พัฒนาแล้ว จะให้แต้มต่อการลดภาษีในอัตราที่สูงกว่าประเทศกำลังพัฒนา โดยมีระยะเวลาในการลดภาษี 6 ปี (2538-2543) ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาจะดำเนินการลดภาษีน้อยกว่าและมีระยะเวลายาวนานกว่า เช่น ประเทศไทยมีระยะเวลาการลดภาษีสินค้าเกษตร 10 ปี (2538-2547) เป็นต้น การลดการอุดหนุนการผลิตภายในประเทศลง ในกรณีสินค้าข้าวพบว่า มีปริมาณการอุดหนุนขึ้นๆ ลงๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์เศรษฐกิจในประเทศ ส่วนการอุดหนุนการส่งออกนั้น ประเทศไทยไม่ได้แจ้งมีการอุดหนุนการส่งออกข้าว

ทั้งนี้ ภายใต้ความตกลงเปิดตลาดสินค้าเกษตร ไทยต้องเปิดตลาดข้าวในลักษณะของ Tariff Quota กำหนดภาชนะนำเข้าข้าวในโควตาไว้ที่ร้อยละ 30 กับภาชนะนำเข้าข้าวนอกโควตาร้อยละ 52 (ปี 2547) โดยในปีนี้ไทยต้องเปิดตลาดนำเข้าข้าวในโควตาคิดเป็นปริมาณ 249,757 ตัน

สำหรับการเจรจาการค้าโลกรอบใหม่นั้น ท่าทีของประเทศไทยในสินค้าข้าวก็คือ ต้องการผลักดันให้มีการเปิดตลาดข้าวเพิ่มขึ้น โดยมีการเจรจากับประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีอัตราภาชนะนำเข้าสูง และขอให้ประเทศที่พัฒนาแล้วลดการอุดหนุนภายในลงให้มากที่สุด รวมไปถึงการยกเลิกการอุดหนุนส่งออก และขอให้มีการทบทวนขอบเขตการอุดหนุนที่ไม่บิดเบือนการค้า ซึ่งเป็นข้อยกเว้น ให้มีความเข้มงวดมากขึ้น

ส่วนการเจรจาการค้าเสรีในระดับภูมิภาคอาเซียน หรือเขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA) นั้น ได้มีการกำหนดกรอบการลดภาษี โดยแบ่งเป็นประเทศสมาชิกดั้งเดิม 6 ประเทศ ต้องลดภาษีในระยะเวลาเร็วกว่าประเทศสมาชิกใหม่ 4 ประเทศ แต่ทั้งนี้พบว่าแต่ละประเทศต่างก็มีการปกป้องตลาดข้าวของตนเอง ด้วยการกำหนดให้ข้าวเป็น "สินค้าที่มีความอ่อนไหวสูง" โดยส่วนใหญ่จะกำหนดอัตราการลดภาษีที่สุดท้ายอยู่ที่ร้อยละ 20 ยกเว้นประเทศอินโดนีเซียที่ไม่มีการกำหนดอัตราภาษีที่สุดท้าย

แต่ความเป็นจริงในสถานการณ์การเจรจาการค้าโลก (WTO) ปัจจุบันก็คือ การเจรจาการค้าโลกรอบนี้ยังไม่มีความก้าวหน้าเท่าที่ควร และประสบปัญหาชะงักงันมาโดยตลอด ดังนั้น ประเทศสมาชิกไม่ว่าจะเป็นสหรัฐ-จีน-ญี่ปุ่น-สิงคโปร์ หันมาดำเนินการเจรจาเขตการค้าเสรีในระดับทวิภาคี (FTA) กันมากยิ่งขึ้น ภายใต้กรอบที่ว่า ประเทศต่างๆ จะต้องลดภาษีระหว่างกันให้เหลือร้อยละ 0 ภายในระยะเวลาที่กำหนด พร้อมทั้งยกเลิกมาตรการกีดกันทางการค้าต่างๆ ที่ไม่ใช่ภาษี (NTBs) และเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน อันจะนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้า และความร่วมมือทางเศรษฐกิจด้านต่างๆ

ดังนั้น เป้าหมายในการทำ FTA ก็คือ การมุ่งให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ผลิต-ผู้นำเข้า- ผู้ส่งออก และผู้บริโภค เพื่อดึงดูดให้เกิดการค้าระหว่างกันมากขึ้น ความยืดหยุ่นทางการค้ากับประเทศกำลังพัฒนา และประเภทสินค้าและบริการที่อ่อนไหว จำเป็นต้องสอดคล้องกับการเจรจาที่เกิดขึ้นใน WTO ด้วย สำหรับประเทศไทยขณะนี้มีการจัดทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี (FTA) กับประเทศคู่เจรจา 8 ประเทศด้วยกันคือ จีน-อินเดีย-บาห์เรน-ออสเตรเลีย-ญี่ปุ่น-นิวซีแลนด์ และสหรัฐ โดยมีการลงนาม FTA ไปแล้ว 3 ประเทศคือ บาห์เรน อินเดีย และจีน (เฉพาะผักและผลไม้) และกำลังจะลงนามกับประเทศออสเตรเลียเป็นประเทศที่ 4 ที่ไทยทำเขตการค้าเสรีด้วย ในวันที่ 5 กรกฎาคมนี้

ทิศทางการค้าข้าวไทยภายใต้ข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) นั้น พบว่าการเจรจา FTA ระหว่างไทย-จีน ภายใต้ข้อตกลงการลดภาษี Early Harvest ปรากฏว่ารายการข้าวและผลิตภัณฑ์จากข้าว ได้รับการยกเว้นไม่อยู่ในข้อตกลง Early Harvest โดยไทยเสนอให้เปิดเสรีข้าวภายในปี 2553

ในขณะที่จีนได้กำหนดให้ข้าวเป็นสินค้าอ่อนไหว ส่วนกรณีการเจรจา FTA ระหว่างไทย-บาห์เรน ได้กำหนดให้ใช้แหล่งกำเนิดสินค้าตามหลักเกณฑ์การใช้สัดส่วนวัตถุดิบภายในประเทศร้อยละ 40 โดยข้าวอยู่ในรายการลดภาษีสินค้าบางส่วน หรือ Early Harvest ได้แก่ ข้าวเปลือก ข้าวขาว ปลายข้าว ให้ลดภาษีนำเข้าลงเหลือร้อยละ 0 ในขณะที่การเจรจาระหว่างไทยกับออสเตรเลียนั้น ได้กำหนดให้ลดภาษีการนำเข้าข้าวให้เหลือร้อยละ 0 ทันที ในวันที่ 1 มกราคม 2548 เป็นต้นไป

ในขณะที่นางสาวสุพาดิ ธณินวุฒิ นักวิจัยชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน ได้กล่าวถึงผลการวิจัยเกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีว่า แม้ไทยจะเป็น "เจ้าแห่งการผลิตข้าว" มีศักยภาพในการแข่งขันสูง สามารถส่งออกข้าวได้เป็นอันดับ 1 ของโลกมาโดยตลอด แต่ในขณะเดียวกันประเทศไทยกลับเป็นประเทศที่มีผลผลิตข้าวต่อไร่ต่ำเป็นอันดับที่ 10 ของโลก รองจาก สหรัฐ-จีน-เวียดนาม ซึ่งเป็นคู่แข่งสำคัญ นอกจากนี้ ชาวนาไทยยังประสบปัญหาด้านต้นทุนในการผลิต อาทิ ค่าปุ๋ย, สารเคมี, ยาฆ่าแมลง ที่นำเข้าจากต่างประเทศมีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น รวมทั้งปัจจัยที่มีผลกระทบจากภายนอกอย่าง เช่นราคาน้ำมันด้วย (มูลนิธิชีววิถี.2550: <http://www.biothai.net/>)

3.8 การวิพากษ์นโยบาย FTA ของไทย

ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา การเจรจาเพื่อทำความตกลงเสรีทางการค้าเสรี (FTA) ได้มีบทบาทสำคัญต่อนโยบายการค้าของประเทศไทยอย่างมาก โดยที่ผ่านมา ไทยได้ทำความตกลงการค้าเสรีกับจีน อินเดีย ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และสหรัฐอเมริกา เพื่อตอบรับกระแสโลกาภิวัตน์ประเทศไทยและประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้พยายามเปิดเสรีทางการค้าและปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ โดยยกเลิกนโยบายคุ้มครองการผลิตภายในประเทศ (protectionism) ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากวิกฤตเศรษฐกิจเอเชีย ในกรณีของประเทศไทย รัฐบาลมีความพยายามที่จะลดภาษีศุลกากรให้อยู่ที่ระดับต่ำกว่าร้อยละ 10 และยกเลิกมาตรการกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษีในสินค้าเกษตร อำนวยความสะดวกให้การลงทุนโดยตรงจากต่างชาติ และปรับปรุงให้กระบวนการต่างๆ ในประเทศมีความโปร่งใสมากยิ่งขึ้น

เพื่อให้เศรษฐกิจไทยมีความแข็งแกร่ง ประเทศไทยมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปกฎระเบียบด้านการค้าบริการเพื่อปรับปรุงการบริการพื้นฐานภายในประเทศที่ล้าหลังและไม่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้บริการด้านการเงินและโทรคมนาคม นอกจากนี้ ประเทศไทยยังควรปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการค้าภายในประเทศ เช่น การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ และการดำเนินการของรัฐวิสาหกิจ ให้โปร่งใส ไม่เลือกปฏิบัติ และสามารถตรวจสอบได้

หากเปรียบเทียบกับประเทศกำลังพัฒนาด้วยกัน ในช่วงที่ผ่านมา ประเทศไทยสามารถมีบทบาทในการเจรจาทางการค้าในเวทีพหุภาคีในกรอบของ WTO ค่อนข้างมาก เนื่องจากมีท่าทีที่

เปิดกว้างและยืดหยุ่นมากกว่ามาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ อย่างไรก็ตาม ในการเจรจารอบโตฮาร์ แทนที่ประเทศไทยจะให้ความสำคัญต่อการเจรจาการค้าแบบพหุภาคี รัฐบาลกลับให้ความสำคัญต่อความตกลงการค้าเสรีหรือ FTA ซึ่งน่าจะเป็นความผิดพลาดเพราะประเทศไทยจะได้ประโยชน์มากกว่าการเปิดเสรีทางการค้าในกรอบพหุภาคี หากขาดกติกาการค้าพหุภาคีที่มีประสิทธิภาพ ลำพังการทำความตกลง FTA จะให้ประโยชน์ต่อประเทศไทยน้อยมาก และอาจเกิดความเสียหายขึ้นได้

การหันไปใช้แนวทาง FTA ของประเทศไทยนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียแปซิฟิก กล่าวคือ การทำ FTA ของประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเกิดจากการคำนึงถึงความมั่นคง การเข้าสู่ตลาดต่างประเทศและการปกป้องอุตสาหกรรมในประเทศ ความตกลง FTA ที่เกิดขึ้นจึงเป็นความตกลงที่อ่อนและห่างไกลจากความสมบูรณ์มาก ตลอดจนไม่น่าจะมีผลในการลดการกีดกันทางการค้าของประเทศในภูมิภาค

แม้ว่าไทยจะใช้แนวทางการเปิดเสรีทางการค้าโดยการทำ FTA เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาค นโยบายการค้าของประเทศไทยยังมีลักษณะพิเศษเฉพาะที่แตกต่างจากประเทศอื่นๆ ที่สำคัญคือ การตัดสินใจและการลงมืออย่างรวดเร็วของนายกรัฐมนตรีไทย ซึ่งบริหารประเทศตามแบบ CEO อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจที่รวดเร็วดังกล่าวมักนำไปสู่ความยุ่งยากที่ไม่ได้คาดหมาย เพราะการทำ FTA ถูกเร่งรัดโดยเป้าหมายด้านนโยบายต่างประเทศที่ไม่ชัดเจนและไม่มีความสมเหตุสมผลในเชิงยุทธศาสตร์ ที่สำคัญประเทศไทยยังขาดการเตรียมความพร้อมที่ละเอียดรอบคอบในการเจรจา เพราะดำเนินการเจรจา FTA จำนวนมากพร้อมๆ กัน และเร่งรัดให้เกิดความตกลงเร็วที่สุด

ที่น่าเสียดายที่สุดก็คือ ประเทศไทยไม่ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายการทำ FTA กับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนโยบายภายในประเทศ องค์กรที่จะมารองรับ และการจัดลำดับความสำคัญในการปฏิรูป การทำ FTA จึงเป็นเพียงการเปิดตลาดการส่งออกในบางสาขาเพื่อแลกกับการลดภาษีนำเข้าในสินค้าบางประเภท ในขณะที่ยังคงดำเนินนโยบายการปกป้องอุตสาหกรรมภายในประเทศไว้เช่นเดิม นโยบายการค้าเช่นนี้ไม่ส่งผลดีต่อการแข่งขันและประสิทธิภาพของเศรษฐกิจไทย แต่กลับสร้างปัญหามากมายในการปฏิบัติตามความตกลง อย่างไรก็ตาม เมื่อมองโดยภาพรวมแล้ว รัฐบาลของประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคก็มีความผิดพลาดในลักษณะเดียวกัน

เมื่อพิจารณาการทำ FTA ของประเทศไทยกับแต่ละประเทศ จะเห็นได้ว่า ในกรณีของประเทศไทยกับออสเตรเลีย (TAFTA) ทั้งสองประเทศสามารถบรรลุความตกลงที่มีเหมาะสมและมีเนื้อหาที่ค่อนข้างครอบคลุมในประเด็นการค้าสินค้า (แต่มีช่วงเวลายาวนานมากในการปรับตัวสำหรับสินค้าเกษตร) แต่ในด้านของการค้าบริการและการลงทุน กฎระเบียบภายในประเทศ

มาตรการด้านสุขอนามัยและข้อบังคับอื่นๆ ที่เพิ่มเติมจากกฎของ WTO กลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม เพราะไม่มีความคืบหน้าในประเด็นเหล่านี้ โดยรวมแล้ว TAFTA จึงน่าจะมีผลในการสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อระบบเศรษฐกิจของไทยน้อยมาก เช่นเดียวกับ FTA ระหว่างไทยกับนิวซีแลนด์ (CEPA)

FTA ระหว่างไทยและจีน ซึ่งยกเลิกภาษีศุลกากรในสินค้าจำพวกผัก ผลไม้ และสินค้าเกษตรอื่นๆ นั้นก็น่าจะมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศน้อยมากเฉพาะในสาขาที่ความตกลงครอบคลุมถึงเท่านั้น ส่วน FTA ระหว่างประเทศไทยกับอินเดีย มีผลในการยกเลิกภาษีศุลกากรสำหรับสินค้าเพียง 82 รายการภายในปี 2006 เท่านั้น นอกจากนี้ อินเดียยังต้องการให้กฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า (Rules of Origin) มีความเข้มงวดมาก ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยได้รับประโยชน์จาก FTA ดังกล่าวน้อยมาก ทั้งนี้ยังไม่ต้องพิจารณาว่าทั้งสองประเทศมีการค้าระหว่างกันในส่วนที่ค่อนข้างต่ำ

สำหรับ FTA ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นที่เพิ่งจบไปไม่นานนั้น ก็ยังไม่ครอบคลุมประเด็นที่สำคัญหลายประการ ญี่ปุ่นพยายามที่จะตัดสินค้าเกษตรที่สำคัญของไทยออกจากความตกลงยกตัวอย่างเช่น ข้าว มันสำปะหลัง เนื้อไก่ น้ำตาลและสินค้าส่งออกหลักอื่นๆ ของไทย นอกจากนี้การเจรจา ยังประสบกับปัญหากฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า (Rules of Origin) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าสินค้าเกษตรของไทย ในส่วนของความตกลงด้านการบริการและการลงทุนก็ไม่มีเปิดเสรีอย่างจริงจังเท่าที่ควร ในขณะที่ FTA กับบาร์เรน เปรู EFTA (ไอซ์แลนด์ ลิกเตนสไตน์ นอร์เวย์ และสวิตเซอร์แลนด์) และ BIMSTEC (บังกลาเทศ อินเดีย พม่า ศรีลังกา ไทย ภูฏาน และเนปาล) ก็ไม่ได้มีความคืบหน้ามากนัก ทำให้การประชุมสุดยอด และการลงนามเป็นไปเพื่อการสร้างกระแสทางการเมืองและการสร้างภาพลักษณ์ต่อสาธารณะเท่านั้น โดยมีผลน้อยมากในทางเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยให้ความสำคัญอย่างมากต่อการทำ FTA กับสหรัฐฯ ซึ่งเป็นความตกลงที่สำคัญและมีความเป็นไปได้ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมาก แต่ดูเหมือนว่า สหรัฐเพียงต้องการให้ไทยเปิดเสรีการค้าสินค้า การค้าบริการ การลงทุน การจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ และให้การคุ้มครองสิทธิทรัพย์สินทางปัญญาแก่ผู้ประกอบการของตน ในขณะที่สหรัฐฯเสนอเปิดตลาดให้แก่สินค้าไทยเพียงไม่กี่รายการ และไม่ยอมมีข้อตกลงในประเด็นที่มีความสำคัญสูงต่อประเทศไทย เช่น การอุดหนุนสินค้าเกษตรและมาตรการตอบโต้การทุ่มตลาด นอกจากนี้ยังมีความเป็นไปได้เล็กน้อยที่สหรัฐฯจะยินยอมลดการกีดกันทางการค้า โดยมาตรการทางภาษีและมาตรการที่ไม่ใช่ภาษีต่างๆ โดยเฉพาะมาตรการด้านสุขอนามัย (SPS) ต่อการส่งออกข้าวและน้ำตาลของไทย ในส่วนของสินค้าอุตสาหกรรม กฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้าก็มีแนวโน้มที่จะมี

ความเข้มงวดสูงมาก โดยเฉพาะกฎที่ใช้กับสิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป ซึ่งเป็นกลุ่มสินค้าที่ไทยอยู่ในข่ายจะได้ประโยชน์มาก

เมื่อวิเคราะห์ความตกลง FTA ระหว่างสหรัฐกับสิงคโปร์จะพบว่า สหรัฐเน้นการเปิดเสรีด้านการบริการและการลงทุน และต้องการให้ประเทศคู่เจรจายอมรับความตกลงด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่ไปไกลเกินความตกลงทริปส์ (TRIPs) โดยเฉพาะสิทธิบัตร ลิขสิทธิ์ เครื่องหมายทางการค้า และการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ นอกจากนี้ สหรัฐยังเรียกร้องให้ประเทศคู่เจรจาปรับปรุงนโยบายและมาตรการต่างๆ ในประเทศ เช่น นโยบายการแข่งขันทางการค้า การจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ ความร่วมมือด้านศุลกากร และมาตรฐานด้านแรงงานและสิ่งแวดล้อม

โดยรวมแล้ว ประเทศคู่ค้าของสหรัฐรวมทั้งประเทศไทยน่าจะเสียเปรียบในการปฏิบัติตามข้อเรียกร้องมากมายของสหรัฐอเมริกา เพื่อแลกกับการเข้าสู่ตลาดสหรัฐที่เอื้อประโยชน์เพียงเล็กน้อยต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย ปัญหาสำคัญของประเทศไทยคือ รัฐบาลขาดการเตรียมความพร้อมและยุทธศาสตร์การเจรจาที่น่าเชื่อถือ นโยบายการค้าที่อ่อนแอของไทยอาจใช้ได้ผลกับประเทศคู่ค้าอื่นๆ แต่ไม่ใช่ไม่ได้กับสหรัฐ Razeen Sally (2005)

Sally ได้เสนอแนวทางในการปรับปรุงนโยบาย FTA ของไทย ดังนี้

-ไทยควรเชื่อมโยงการทำ FTA เข้ากับวาระการปฏิรูปทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยรัฐบาลควรมีการศึกษาเพื่อทบทวนภาพรวมของนโยบาย FTA โดยหน่วยงานที่เป็นอิสระ เพื่อให้นโยบายการค้าของไทยมีความสัมพันธ์ที่ชัดเจนกับการปฏิรูปภายในประเทศ

-รัฐบาลควรปรับปรุงกระบวนการกำหนดนโยบาย โดยเพิ่มการรับฟังความคิดเห็นและสร้างความร่วมมือที่ดีกับนักเจรจาที่มีประสบการณ์ เช่น ขอคำแนะนำจากนักวิชาการภายนอกปรึกษากับรัฐสภามากขึ้น และเปิดรับความคิดเห็นที่แตกต่างของ NGO รวมทั้งสื่อสารประเด็นที่เกี่ยวข้องต่อสาธารณะให้ดีขึ้น

-รัฐบาลควรลดจำนวน FTA ในการเจรจาและขยายกรอบเวลาให้ยาวขึ้นเพื่อให้มีเวลาในการพิจารณาถึงผลประโยชน์ที่แท้จริงของประเทศ โดยควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อการเจรจากับสหรัฐ

-รัฐบาลไทยควรขอให้สหรัฐยืดระยะเวลาในการเจรจาออกไปจนถึงประมาณกลางปี 2007 เพื่อให้ประเทศไทยมีเวลาในการเตรียมยุทธศาสตร์การเจรจาที่ดีขึ้น

-ในส่วนของ FTA ที่ได้ทำความตกลงไปแล้วทั้งกับออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และญี่ปุ่น รัฐบาลควรเพิ่มระดับการเปิดเสรีทั้งในด้านการค้าสินค้า บริการ และการลงทุน ตลอดจนปรับปรุงมาตรการต่างๆ ที่อยู่นอกเหนือกรอบของ WTO เช่น การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ นโยบายการแข่งขันทางการค้า และมาตรการด้านสุขอนามัย

-รัฐบาลควรให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อการออกแบบกฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า โดยควรจัดมีการวิจัยในเรื่องดังกล่าวโดยสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยและสภาหอการค้า โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่า จะทำอย่างไรให้กฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้าในความตกลงต่างๆ เอื้อประโยชน์ต่อประเทศไทยมากขึ้นและก่อให้เกิดการบิดเบือนทางการค้าน้อยลง

นโยบายในด้าน FTA ดังกล่าวควรดำเนินควบคู่ไปกับการปรับเปลี่ยนนโยบายการค้าอื่นๆ ด้วย กล่าวคือ

- ประเทศไทยควรให้ความสำคัญกับการเจรจาแบบพหุภาคีควบคู่ไปกับการทำ FTA
- ประเทศไทยควรเร่งเปิดเสรีฝ่ายเดียว (unilateral liberalization) ให้แก่ทุกประเทศโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ ควบคู่ไปกับการปฏิรูปกฎระเบียบต่างๆ ที่ส่งเสริมการแข่งขัน
- รัฐบาลควรกำหนดกลไกในการรองรับและสนับสนุนการปรับตัว (adjustment assistance policy) สำหรับเกษตรกรรายย่อยที่ได้รับผลกระทบจากการเปิดเสรีทางการค้า

3.9 ข้าวไทย: มุมมองที่แตกต่างระหว่างรัฐไทย และกลุ่มวิสาหกิจเขตการค้าเสรี

3.5.1 มุมมองของหน่วยงานรัฐ: การส่งออกที่ขยายตัวภายใต้การแข่งขันหลังการเปิดเสรี

ข้อมูลจากกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ(2550) ระบุว่าข้าวเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของหลายประเทศไม่ว่าจะเป็นไทย จีน และเวียดนาม แต่ปัจจุบันไทยเป็นผู้ส่งออกข้าวอันดับหนึ่งของโลก รองลงมาคือเวียดนาม โดยไทยส่งออกข้าวได้ประมาณปีละ 7-8 ล้านตัน มูลค่าเฉลี่ย 83,409 ล้านบาท

ในช่วงที่ผ่านมาไทยได้เจรจาข้อตกลงการค้าเสรีกับหลายประเทศ และข้าวเป็นสินค้าเป้าหมายหลักที่ไทยต้องการผลักดันให้ประเทศคู่ค้าเปิดตลาดให้ข้าวไทยมากขึ้น จะเห็นว่าหลังเปิดเสรีการค้าสินค้ากับออสเตรเลีย นิวซีแลนด์และจีน ปรากฏว่าการส่งออกข้าวไทยไปยังประเทศดังกล่าวได้เพิ่มขึ้น คือ ในออสเตรเลีย มีมูลค่าเพิ่มขึ้นจาก 1,060.1 ล้านบาท ในปี 2547 เป็น 1,445.8 ล้านบาท ในปี 2548 เพิ่มขึ้นร้อยละ 36.4 และในไตรมาสแรก (ม.ค.-มิ.ย.) ของปี 2549 การส่งออกมีมูลค่า 650.6 ล้านบาทเพิ่มขึ้นร้อยละ 2 จากช่วงเดียวกันของปี 2548 นิวซีแลนด์ มีมูลค่าเพิ่มขึ้นจาก 184.8 ล้านบาท ในเดือน ก.ค. 47 - มิ.ย. 48 เป็น 208.4 ล้านบาท ในเดือน ก.ค. 48- มิ.ย. 49 เพิ่มขึ้นร้อยละ 12.7

สำหรับ จีน แม้สินค้าข้าวส่วนใหญ่เป็นสินค้าอ่อนไหวสูง (highly sensitive) ยังคงไม่ได้ลดภาษีนำเข้าลงมา แต่จีนจะเริ่มลดภาษีข้าวนอกโควตา(สินค้า highly sensitive) ลงมาในปี 2558 เหลือร้อยละ 50 (จากปัจจุบันเก็บในอัตราร้อยละ 65.0) ตลาดจีนยังคงเป็นตลาดที่น่าจับตามองในฐานะเป็นตลาดส่งออกข้าวที่สำคัญในอันดับต้นๆของไทย ที่ผ่านมาก็มีการนำเข้าจากไทยเพิ่มขึ้นอย่างมากแม้ว่าจะยังไม่ได้มีการลดภาษีตามกรอบ FTA ก็ตาม โดยไทยสามารถส่งออกข้าวไปยังจีนเพิ่มขึ้นจาก 320,773.4 ตัน มูลค่า 4,456.6 ล้านบาทในปี 2545 เป็น 513,516.3 ตัน มูลค่า 7,773.8 ล้านบาท ในปี 2548 และในครึ่งปีแรก (ม.ค.-มิ.ย.) ของปี 2549 เป็น 302,765.8 ตัน มูลค่า 4,299.0 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากช่วงเดียวกันของปี 2548 ทั้งปริมาณและมูลค่าร้อยละ 83.1 และ 72.9 ตามลำดับ

แม้ว่าไทยจะครองตลาดการส่งออกข้าวอันดับ 1 อยู่นี้ ในขณะที่เวียดนามเป็นผู้ส่งออกข้าวอันดับ 2 ก็พยายามเร่งพัฒนาตนเองเพื่อจะแซงหน้าประเทศไทย ปัจจุบันเวียดนามมีการส่งออกข้าวเฉลี่ยประมาณ 4-5 ล้านตันต่อปี เทียบกับไทยที่ส่งออกเฉลี่ยประมาณ 7-8 ล้านตันต่อปี และเวียดนามมีการส่งออกข้าวเพิ่มขึ้นในแต่ละปี ทั้งนี้เนื่องจากมีการใช้เทคโนโลยีที่ช่วยให้สามารถผลิตข้าวได้มากกว่าเดิม โดยการปรับปรุงเทคโนโลยีการชลประทาน การผลิตใช้เทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อเก็บรักษาข้าวเปลือกให้คงคุณภาพไว้ และคุณภาพของข้าวก็ดีขึ้นกว่าเมื่อ 10 ปีก่อน นอกจากนี้กระทรวงเกษตรฯ ของเวียดนามได้ปรับแผนยุทธศาสตร์ในการผลิตข้าวถึงปี 2550 ด้วยการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกข้าวอีกกว่า 6.25 ล้านไร่ในภาคใต้ และ 1.8 ล้านไร่ในภาคเหนือ โดยมีเป้าหมายที่จะผลิตข้าวให้ได้ถึง 36 ล้านตันต่อปี

ถึงแม้ว่าเวียดนามสามารถผลิตข้าวได้มากขึ้นแต่ก็ประสบปัญหาด้านคุณภาพของผลผลิตที่ไม่แน่นอน และข้าวหอมมะลิที่ส่งออกนั้นยังคงมีปริมาณน้อย เนื่องจากเวียดนามยังไม่สามารถปลูกข้าวชนิดนี้ได้ทั่วไป ประกอบกับข้าวหอมมะลิของเวียดนามยังมีคุณภาพต่ำกว่าข้าวหอมมะลิของไทย ซึ่งข้าวหอมมะลิของเวียดนามจะมีเมล็ดข้าวที่มีรูปร่างของเมล็ดไม่สม่ำเสมอและรสชาติผู้ซื้อข้าวหอมมะลิไทยไม่ได้ ทำให้ข้าวเวียดนามถูกเปรียบเทียบกับมีคุณภาพต่ำกว่าในตลาดโลก

3.5.2 มุมมองขององค์กรเอกชน และนักวิชาการที่ต่อต้าน FTA: การสูญเสียทางพันธุกรรมและภูมิปัญญา

ขณะที่มุมมองของหน่วยงานของรัฐนั้นมองเห็นถึงโอกาสทางการค้าที่มากขึ้นจากพื้นที่ตลาดที่เปิดกว้าง เพื่อรองรับการผลิตสินค้าเกษตรภายในประเทศ มุมมองจากฝั่งขององค์กรเอกชน และนักวิชาการ (กลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชน.2550: www.ftawatch.org) ที่ต่อต้านมองว่าในระยะยาวแล้ว เป็นการนำพาประเทศเข้าสู่การพึ่งพิงทุน เทคโนโลยี และข้อมูล

ทางพันธุกรรมของสินค้าเกษตรจากต่างชาติโดยไม่มีเจตจำนง ในขณะเดียวกันก็เป็นภาระสร้างภาระต้นทุนการผลิตที่สูงและต้องอิงอยู่กับต่างชาติมากขึ้นโดยที่ไม่อาจแยกเป็นอิสระได้

โดยมุมมองดังกล่าวยกเอาตัวอย่างในเรื่องการจดสิทธิบัตรพันธุ์ข้าวที่เป็นปัญหาระหว่างไทยกับสหรัฐมาเป็นตัวอย่างว่ากรณีที่ประเทศสหรัฐอเมริกาจะจดสิทธิบัตรพันธุ์ข้าวหอมมะลิไปเป็นของตัวเอง เป็นชาวครีกโครมตามสื่อต่างๆ เมื่อประมาณ 4-5 ปีที่ผ่านมา ส่งผลถึงความรู้สึกของคนไทยส่วนมาก เพราะข้าวหอมมะลินั้นถือว่าเป็นพันธุ์ข้าวที่ดีที่สุดในโลกพันธุ์หนึ่ง และเป็นชื่อเสียงของประเทศไทยโดยแท้

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ผอ.องค์การความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย (Bio-Thai) ได้กล่าวถึงความเคลื่อนไหวการที่ได้มีการต่อต้านอย่างหนักในเรื่องของการที่ประเทศสหรัฐอเมริกาจะจดสิทธิบัตรพันธุ์ข้าวหอมมะลิ หลังจากนั้นคณะนักวิจัยของสถาบันวิจัยข้าวแห่งชาติก็ได้ทำจดหมายถึงกระทรวงพาณิชย์ของไทย แสดงความจำนงว่าจะไม่จดสิทธิบัตรในข้าวหอมมะลิของไทย ทำมาเป็นหนังสือทางการ นับเป็นหลักประกันขั้นต้นที่มี แต่ก็ทราบว่า การวิจัยของเขาก็ก้าวเดินหน้าไปเรื่อยๆ ยังไม่ได้เลิกไป และเรามีข้อเรียกร้องอีกข้อคือให้ทำสัญญาการขออนุญาตในการใช้เมล็ดพันธุ์ แต่เขาไม่ยอมทำ โดยอ้างว่าเมล็ดพันธุ์นี้เขาได้มาจากสถาบันวิจัยข้าวนานาชาติ (IRRI) ไม่ได้ไปขโมยมา

ในตอนนี้อย่างอเมริกายืนยันว่าจะไม่จดสิทธิบัตร แต่สถานการณ์อาจเปลี่ยนไปได้หากว่าการทำ FTA (Free Trade Area) กับประเทศไทย

"สหรัฐฯ เรียกร้องให้ไทยแก้กฎหมาย ให้ยอมรับกฎหมายสิทธิบัตรพันธุ์พืช ซึ่งถ้ายอมแก้ตรงนี้แล้วเราเสร็จเลย เพราะภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร มันจะไม่คำนึงถึงที่มาของทรัพยากร ถ้าเขาเอาไปก็สามารถจดสิทธิบัตรได้เลย เรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะเราเคยต่อสู้ถึงขั้นที่สกัดกั้นไม่ให้เขาจดสิทธิบัตรได้ แต่ภายใต้ FTA อเมริกาจะผลักดันให้ไทยยอมรับกม.สิทธิบัตรของอเมริกา ถ้าแบบนั้นคือเขาสามารถจดสิทธิบัตรของพันธุ์ข้าวที่เขาเอาข้าวหอมมะลิของเราไปพัฒนาได้เลย แล้วเราจะเป็นผู้สูญเสีย"

"และอีกอย่างหนึ่งก็คือ ตามกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์บอกว่า จะต้องเคารพทรัพย์สินทางปัญญาจากแหล่งผลิตที่มีคุณภาพ ทำมายาวนาน เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น หมายความว่าอะไรอยู่ตรงไหนก็เป็นของตรงนั้น แต่อเมริกาก็จะมาผลักดันภายใต้ กม.สิทธิบัตร ให้ไปใช้การคุ้มครองโดยใช้เครื่องหมายการค้าแทน"

สำหรับเครื่องหมายการค้า นั้น ก็เป็นที่รู้กันว่า ใครจดก่อนได้ก่อน ใครจดได้คนนั้นก็เป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียว มันผิดกับหลักการของกฎหมายสิ่งบ่งชี้ฯ วิฑูรย์กล่าวย้ำว่า ถ้าเรายอมทำ FTA กับอเมริกาในทั้งเรื่องสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิต และในเรื่องการยอมให้ใช้เครื่องหมายการค้า เราก็จะสูญเสียทั้งชื่อเสียงของข้าวหอมมะลิ และเสียทั้งตัวพันธุกรรม และสายพันธุ์ด้วย

เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ของชาวนา เพราะภาคการเกษตรของคนไทย ครึ่งหนึ่งคือชาวนา วิฑูรย์กล่าวว่า ในอนาคตก็อาจจะเกิดเหตุอย่างนี้อีกได้ เพราะยังมีข้าวของเราอีกหลายพันธุ์ที่ดีๆ เช่น ข้าวหอมมะลิแดง และเพื่อที่จะไม่ให้เกิดกรณีเช่นนี้อีก การป้องกันจะต้องมีกฎหมายที่เข้มแข็ง และต้องมีการบังคับใช้ที่เข้มงวดด้วย แต่ที่ผ่านมาเรามีปัญหาทั้งสองด้าน

เพราะฉะนั้นในมุมมองดังกล่าวนี้ ข้อตกลงการค้าเสรีที่กำหนดให้ประเทศคู่ค้ากับสหรัฐต้อง ให้ความคุ้มครองพืชตามระบบสิทธิบัตรและพันธุ์พืชตามอนุสัญญาอุปอพอจะส่งเสริมให้เกิดการ กระทำที่เรียกว่า “โจรสลัดทางชีวภาพ” (Bio-piracy) มากยิ่งขึ้น เพราะบริษัทเมล็ดพันธุ์ข้ามชาติจะ สามารถเข้ามาฉกฉวยและแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมในประเทศไทยได้โดยไม่ จำเป็นต้องจ่ายค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของแหล่งพันธุกรรมแต่อย่างใด และบริษัทเมล็ดพันธุ์เหล่านี้ จะมีสิทธิผูกขาดเหนือทรัพยากรพันธุกรรมไม่ว่าทางการตลาดหรือทางกฎหมาย ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ การวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืช ระบบเกษตรกรรม ความมั่นคงในอาหาร ตลอดจนวิถีชีวิตของ ผู้คนและเกษตรกรในประเทศไทยทั้งในระยะสั้นและระยะยาวต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

บริบทพื้นที่ศึกษา การพัฒนากลุ่ม การจัดการการตลาด และความเข้าใจของชุมชน ในพื้นที่ กลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิทุ่งรวงทอง จังหวัดพะเยา และสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

บทที่ 4 เป็นการแนะนำจังหวัดที่ทำการศึกษาคือ จังหวัดพะเยาและจังหวัดสุรินทร์ ในด้าน
1) สภาพทางภูมิศาสตร์ 2) การเมืองการปกครอง 3) ภาวะเศรษฐกิจ และ 4) สาธารณูปโภค ซึ่ง
เป็นผลจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะทางกายภาพ
โดยรวมและศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัด

4.1 บริบทจังหวัดพะเยา

4.1.1 สภาพทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้ง

จังหวัดพะเยาตั้งอยู่ทางทิศเหนือของประเทศไทย เป็นที่ราบสูงและภูเขา มีระดับความสูง
ตั้งแต่ 300 - 1,550 เมตร จากระดับน้ำทะเล มีพื้นที่รวมประมาณ 6,335.04 ตารางกิโลเมตร หรือ
ประมาณ 3,954,412 ไร่ มีขนาดใหญ่เป็นที่ 15 ของภาคเหนือ และคิดเป็นร้อยละ 1.2 ของ
ประเทศ

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อ. พาน อ. ป่าแดด อ. เทิง จังหวัดเชียงราย

ทิศใต้ ติดต่อกับ อ. งาว จ. ลำปางและ อ. สอง จ. แพร่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ล.)
และ อ. ท่าวังผา อ. บ้านหลวง กิ่ง อ. สองแคว จ. น่าน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อ. งาว อ. วังเหนือ จ. ลำปาง

สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 53 ของจังหวัดเป็นที่ราบภูเขาซ้อนโดยมีที่
ลาดเชิงเขาและที่ราบแคบ ๆ ประมาณร้อยละ 35 ของพื้นที่จังหวัด ส่วนที่เหลือเป็นที่ราบลุ่มและที่
ลุ่มที่ทอดตัวไปตามลำน้ำสายสำคัญ ๆ ของจังหวัด ระดับความสูงของพื้นที่ จังหวัดพะเยามีความ
สูงระหว่าง 300 - 1,500 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง โดยมีเทือกเขาสูงอยู่ทางทิศตะวันตก

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณอำเภอเชียงคำ อำเภอปง อำเภอเชียงม่วน และทิศตะวันตกของอำเภอเมืองและอำเภอแม่ใจ เทือกเขาเหล่านี้ ทอดตัวในแนว - ใต้ ขนานไปกับที่ราบสูงตอนกลางที่ค่อย ๆ เทลาดลงสู่ที่ราบบริเวณอำเภอจุน อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอเมือง โดยมีเส้นชั้นระดับความสูงไล่ระดับตั้งแต่ 300 -500 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง

สำหรับบริเวณที่ราบลุ่มและ ที่ลุ่ม ระดับตั้งแต่ 500- 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง สำหรับที่ลาดเชิงเขาและระดับ ตั้งแต่ 1,000- 1,500 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง สำหรับที่ราบสูงและภูเขา เทือกเขาที่สำคัญของจังหวัดพะเยา ได้แก่ เทือกเขาดอยลังกา ดอยสันปันน้ำ ดอยแม่สุก ดอยขุนแม่ฝาก ในพื้นที่จังหวัดพะเยานี้มีบริเวณที่ราบสูงเป็นพื้นที่ที่สำคัญ ได้แก่ บริเวณที่ราบสูงตอนกลางของจังหวัด ในเขตอำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอปง ที่ประกอบด้วยเทือกเขาหลายเทือกเขาอันเป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารหลายสาย เทือกเขาที่สำคัญ ได้แก่ ดอยลังกา ซึ่งมีระดับความสูง 1,098 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางและดอยสันปันน้ำในเขตอำเภอปง ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำยม

แผนที่จังหวัด

รูปภาพที่ 4.1 แผนที่จังหวัดพะเยา

4.1.2 การเมืองการปกครอง

พื้นที่จังหวัดพะเยามี 7 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 68 ตำบล 755 หมู่บ้าน 1 เทศบาลเมือง 11 เทศบาลตำบล 53 องค์การบริหารส่วนตำบล และ 13 สภาตำบล โดยแบ่งการปกครองออกเป็น

1) การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งเขตการปกครองออกเป็น

อำเภอ	7	แห่ง
กิ่งอำเภอ	2	แห่ง
ตำบล	68	แห่ง
หมู่บ้าน	755	แห่ง

2) การปกครองส่วนท้องถิ่น แบ่งเขตการปกครองออกเป็น

เทศบาล	12	แห่ง
องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.)	1	แห่ง
องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)	53	แห่ง
สภาตำบล	13	แห่ง

ตารางที่ 4.1 แสดงการแบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคและการปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพะเยา

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาลเมือง	เทศบาลตำบล	อบต.	สต.
เมืองพะเยา	15	164	1	-	13	-
แม่ใจ	6	64	-	1	6	-
ดอกคำใต้	12	120	-	2	8	4
จุน	7	77	-	1	5	2
ปง	7	85	-	2	6	1
เชียงคำ	10	122	-	2	8	2
เชียงม่วน	3	34	-	1	2	1
กิ่ง อ.ภูซาง	5	53	-	1	3	2
กิ่ง อ.ภูกามยาว	3	36	-	1	2	1
รวม	68	755	1	11	53	13

ประชากร

จังหวัดพะเยามีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 512,904 คน (ข้อมูล ณ เดือนกันยายน 2543) เป็นชาย 254,550 คน หญิง 258,354 คน จำนวนประชากรเฉลี่ยต่อพื้นที่ 80.48 คน / ตารางกิโลเมตร
 หนึ่งจากข้อมูลสาธารณสุขจังหวัดพะเยา ปี 2542 ปรากฏว่า จังหวัดพะเยามีอัตราการเกิด 12.80 ต่อพันคน อัตราการตาย 8.97 ต่อพันคน และอัตราการเพิ่มของประชากร 0.38 ต่อร้อยคน ทารกตาย 8.67% มารดาตาย 0.15% เด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ตาย 2.57% (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพะเยา.2547)

นอกจากนี้ในจังหวัดมีชาวเขาอาศัยอยู่ตามบริเวณเทือกเขาสูง ครอบคลุมท้องที่ 6 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ คือ อ.เมือง อ.แม่ใจ อ.ดอกคำใต้ อ.เชียงคำ อ.เชียงม่วน อ.ปง และ กิ่ง อ.ภูซาง ประกอบด้วยชาวเผ่าเย้า แม้ว ลีซอ และยังมีชนเผ่าลื้อที่อาศัยปะปนอยู่กับชาวเขากิ่ง 1 หมู่บ้าน รวมเป็น 14,233 คน คิดเป็นร้อยละ 2.79 ของประชากรทั้งหมด

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนประชากร จังหวัดพะเยา

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	ประชากร		
	ชาย	หญิง	รวม
เมืองพะเยา	52,732	53,697	106,429
จุน	26,658	279,924	54,582
เชียงคำ	40,224	40,369	80,593
เชียงม่วน	10,375	9,916	20,191
ดอกคำใต้	37,436	38,746	76,182
ปง	27,680	26,977	54,657
แม่ใจ	18,731	19,193	37,924
กิ่งอ.ภูซาง	18,649	18,329	36,978
กิ่งอ.ภูกามยาว	11,446	11,961	23,407
เทศบาลเมืองฯ	9,907	10,766	20,673
รวม	253,738	257,878	511,616

4.1.3 ภาวะเศรษฐกิจ

ปี 2542 ภาวะเศรษฐกิจของจังหวัดพะเยาเริ่มฟื้นตัวหลังจากที่หดตัวลงในปีก่อน โดยการผลิตรายการเกษตรส่วนใหญ่ขยายตัวตามพืชเศรษฐกิจหลัก ขณะที่ภาคนอกเกษตรปรับตัวดีขึ้นตามการใช้จ่ายภาคเอกชน และรายได้ของแรงงานที่ไปทำงานในต่างประเทศ ประกอบกับมีการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากโครงการมียาชาวดาตามมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจ การผลิตรายการเหมือนแ่งเพิ่มขึ้นตามการผลิตลิกไนต์และหินปูน ภาคการเงิน เงินฝากและสินเชื่อลดลง ทางด้านการใช้จ่ายภาครัฐลดลงเล็กน้อย ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการปรับลดงบประมาณเป็นสำคัญ

ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด

สภาพเศรษฐกิจของจังหวัดพะเยาในปี 2539 พบว่า ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 28,167 บาทต่อปี เป็นอันดับที่ 58 ของประเทศ โดยทั้งจังหวัดมีผลิตภัณฑ์มวลรวม 14,083.539 ล้านบาท รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับ สาขาการเกษตรมากที่สุด ถึงร้อยละ 22.53 คิดเป็นมูลค่า 3,172.401 ล้านบาท รองลงมาเป็นสาขาการค้าส่งและค้าปลีกร้อยละ 18.41 คิดเป็นมูลค่า 2,593.400 ล้านบาท และสาขาการบริการร้อยละ 15.36 คิดเป็นมูลค่า 2,482.539 ล้านบาท อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจร้อยละ 11.75

ภาคเกษตร

จังหวัดพะเยามีพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งสิ้น ประมาณ 779,511 ไร่ มีผลผลิตข้าวรวมประมาณ 431,643 ตัน มีเนื้อที่เพาะปลูกพืชไร่ ประมาณ 330,707 ไร่ มีผลผลิตประมาณ 278,406 ตัน มีเนื้อที่ปลูกพืชผัก ประมาณ 35,903 ไร่ มีผลผลิตประมาณ 37,808 ตัน มีเนื้อที่ปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น ประมาณ 116,167 ไร่ มีผลผลิตประมาณ 70,250 ตัน

อาชีพหลักของประชากร คือ การทำนา พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเขียวถั่วดำ ถั่วแดง กระเทียม ขิง ยาสูบ ลิ้นจี่ มะม่วง มะขาม ลำไย การปศุสัตว์ สัตว์ที่เลี้ยงมากที่สุด ได้แก่ ไก่ โค สุกร เป็ด และกระบือ แหล่งประมงที่สำคัญ คือ กว๊านพะเยา อ่างเก็บน้ำแม่ปืม อ่างเก็บน้ำแม่กา โดยมีศูนย์พัฒนาและวิจัยประมงน้ำจืดพะเยา เป็นหน่วยงานที่เพาะพันธุ์ปลาชนิดต่าง ๆ เช่น ปลานิล ปลายี่สกเทศ ปลาดุกเทศ เป็นต้น (สำนักงานจังหวัดพะเยา.2547: <http://www.phayao.go.th/>)

พืชเศรษฐกิจของจังหวัด

1. ข้าวนาปี จากสถิติการเพาะปลูกปี 2537 - 2541 พบว่า ปริมาณผลผลิตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ในปี 2541 ผลิตได้จำนวน 246,684 ตัน เพิ่มขึ้นจากปี 2540 เป็นจำนวน 7,429

ตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 3.11 โดยมีเนื้อที่เพาะปลูกในปี 2541 เป็นจำนวน 550,936 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปี 2540 เป็นจำนวน 27,349 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 5.22

2. ถั่วลิสง จากสถิติการเพาะปลูกปี 2537 - 2541 พบว่า ปริมาณผลผลิตมีแนวโน้มไม่ชัดเจน กล่าวคือ ในปี 2541 ผลิตได้จำนวน 5,676 ตัน ลดลงจากปี 2540 เป็นจำนวน 2,357 ตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 29.34 โดยมีเนื้อที่เพาะปลูกในปี 2541 เป็นจำนวน 26,387 ไร่ ลดลงจากปี 2540 เป็นจำนวน 10,205 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 27.89

3. กระเทียม จากสถิติการเพาะปลูกปี 2537 - 2541 พบว่า ปริมาณผลผลิตมีแนวโน้มลดลง กล่าวคือ ในปี 2541 ผลิตได้จำนวน 5,947 ตัน ลดลงจากปี 2540 เป็นจำนวน 48 ตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 0.80 โดยมีเนื้อที่เพาะปลูกในปี 2541 เป็นจำนวน 10,676 เพิ่มขึ้นจากปี 2540 เป็นจำนวน 864 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 8.81

จังหวัดพะเยา มีสหกรณ์ทั้งสิ้น 34 สหกรณ์ สมาชิก 76,499 คน เป็นสหกรณ์ภาคการเกษตร 19 สหกรณ์ (55.88%) สมาชิก 64,866 คน (84.79%) และเป็นสหกรณ์นอกภาคการเกษตร 15 สหกรณ์ (44.12%) สมาชิก 11,633 คน (15.21%) ซึ่งจำแนกตามประเภทตามลำดับดังนี้

สหกรณ์ภาคการเกษตร

1. สหกรณ์การเกษตร 18 สหกรณ์ สมาชิก 63,000 คน
2. สหกรณ์การประมง - สหกรณ์ สมาชิก - คน
3. สหกรณ์นิคม 1 สหกรณ์ สมาชิก 1,866 คน

สหกรณ์นอกภาคการเกษตร

1. สหกรณ์ออมทรัพย์ 5 สหกรณ์ สมาชิก 8,437 คน
2. สหกรณ์ร้านค้า 4 สหกรณ์ สมาชิก 2,097 คน
3. สหกรณ์บริการ 6 สหกรณ์ สมาชิก 1,099 คน

การผลิตภาคเกษตรขยายตัวตามพืชเศรษฐกิจสำคัญ ได้แก่ ข้าวนาปี เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.3 เป็น 246,018 เมตริกตัน เทียบกับที่ลดลงร้อยละ 8.0 ปีก่อน ลำไย ขยายตัวในเกณฑ์สูงถึงกว่า 9 เท่าตัว เป็น 5,050 เมตริกตัน เทียบกับที่ลดลงถึงร้อยละ 94.4 เหลือ 465 เมตริกตันปีก่อน เนื่องจากสภาพอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโต ส่วนกระเทียมและหอมแดงเพิ่มขึ้นร้อยละ 27.0 และร้อยละ 9.3 ตามลำดับ จากการขยายพื้นที่ปลูกตามแรงจูงใจทางด้านราคาที่อยู่ในเกณฑ์สูงปีก่อน ส่วนข้าวโพดและฝ้ายผลผลิตลดลงจากปีก่อน ร้อยละ 4.9 เหลือ 128,486 เมตริกตัน และร้อยละ 26.9 เหลือ 4,249 เมตริกตัน ตามลำดับ จากการลดพื้นที่ปลูกเป็นสำคัญทางด้านราคาพืชผลที่เกษตรกรขยายได้ส่วนใหญ่ลดลงจากปีก่อนตามปริมาณผลผลิตที่เพิ่มขึ้นได้แก่ ลำไย ราคาเฉลี่ยกิโลกรัมละ 15.34 บาท หรือลดลงจากปีก่อนร้อยละ 74.4 ข้าวนาปี ราคา

เฉลี่ยเมตรกตันละ 5,191 บาท ลดลงจากปีก่อนร้อยละ 22.4 หอมแดง ราคาเฉลี่ยกิโลกรัมละ 18.61 บาท ลดลงจากปีก่อนร้อยละ 8.7 ส่วนกระเทียม ราคาเฉลี่ยกิโลกรัมละ 23.39 บาท เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 10.5 อย่างไรก็ตาม ราคาพืชผลส่วนใหญ่ ยังอยู่ในเกณฑ์สูงเมื่อเทียบกับปี 2540

ภาคนอกเกษตร

การใช้จ่ายภาคเอกชน เริ่มมีแนวโน้มดีขึ้นจากปีก่อนพิจารณาจากเครื่องใช้สำคัญได้แก่ ยอดจดทะเบียนรถยนต์เพิ่มขึ้นร้อยละ 18.2 เทียบกับที่ลดลงร้อยละ 59.1 ปีก่อน ภาษีมูลค่าเพิ่ม แม้ลดลงจากปีก่อนร้อยละ 1.5 เหลือ 66 ล้านบาท เทียบกับที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 3.1 ปีก่อน จากการปรับลดอัตราจัดเก็บ แต่เมื่อเทียบในอัตราภาษีร้อยละ 7 เดียวกันแล้ว กลับเพิ่มขึ้นร้อยละ 30.9 เทียบกับที่ลดลงร้อยละ 14.9 ปีก่อน ขณะที่รายได้จากแรงงานที่ไปทำงานในต่างประเทศเพิ่มขึ้นต่อเนื่องจากปีก่อนร้อยละ 22.6 นอกจากนี้จำนวนผู้ประกอบการในจังหวัดพะเยา จากข้อมูลของสำนักงานประกันสังคม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม เพิ่มขึ้น จากปีก่อนร้อยละ 17.6 ซึ่งแสดงถึงการมีงานทำเพิ่มขึ้นส่งผลให้การใช้จ่ายภาคเอกชนปีนี้ปรับตัวดีขึ้นจากปีก่อน แม้ว่าการจดทะเบียนรถยนต์จะลดลงร้อยละ 12.2 แต่ต่ำกว่าที่ลดลงร้อยละ 54.3 ปีก่อน และสินเชื่อเพื่อการพาณิชย์รวมที่ยังคงลดลงต่อเนื่องร้อยละ 2.3 แต่ต่ำกว่าที่ลดลงร้อยละ 11.1

4.1.4 สาธารณูปโภค

ไฟฟ้า

จังหวัดพะเยา มีสำนักงานการไฟฟ้า จำนวน 11 แห่ง มีการใช้กระแสไฟฟ้าในปี 2543 จำนวน 143,612 ยูนิต จำนวนผู้ใช้ไฟฟ้า 130,610 คน ในปี 2546

โทรศัพท์

มีจำนวนเลขหมายโทรศัพท์ทั้งสิ้น 6,260 เลขหมาย เป็นเลขหมายที่มีผู้เช่า 6,071 เลขหมาย ในจำนวนนี้บ้านเป็นประเภทของผู้เช่าที่เช่าเลขหมายมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ธุรกิจ, ราชการ, สาธารณะ และ ท.ศ.ท ตามลำดับ และจำนวนเลขหมายที่มีผู้เช่าต่อประชากร พันคน คิดเป็นอัตราส่วน 11.72

แหล่งน้ำ

1. น้ำอุปโภคบริโภค ปี 2539 จังหวัดพะเยา มีประชากรในเขตเมือง (เทศบาล สุขาภิบาล) 133,256 คน และในเขตชนบท 384,594 คน มีความต้องการน้ำกินน้ำใช้ ในเขตเมืองและชนบท ประมาณ 27,317,480 ลิตร และ 19,229,700 ลิตร ตามลำดับ

2. น้ำเพื่อการเกษตร แหล่งน้ำที่ประชาชนชาวจังหวัดพะเยา ใช้เพื่อการเกษตร ประกอบด้วย บ่อบาดาลส่วนตัว 1,910 บ่อ บ่อบาดาลสาธารณะ 1,138 บ่อ (คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท. 2545) และบ่อที่มีเครื่องสูบน้ำ 340

แห่ง สระ638 แห่ง ฝ่ายส่วนตัว 118 แห่ง และคลองชลประทานส่งน้ำ 24 แห่ง ซึ่งประชาชนมีการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำเหล่านี้ในฤดูแล้ง 417 ครัวเรือนในพื้นที่ 4,597 ไร่ (กองประสานการพัฒนาชนบท . 2535)

ระบบน้ำประปา

1) จำนวนหมู่บ้านที่มีน้ำประปาใช้มี 341 หมู่บ้าน ไม่มีน้ำประปาใช้ 185 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 64.8 และ 35.2 ของหมู่บ้านทั้งหมด ตามลำดับ (คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท. 2545)

2) ประปาในเขตเมืองปี 2539 จังหวัดพะเยา มีจำนวนที่ทำการประปา 2 แห่ง ซึ่งจำหน่ายน้ำในเขตเทศบาล 1 เขต จำนวนประชากร 26,800 คน และจำหน่ายน้ำในเขตสุขาภิบาล 4 เขต จำนวนประชากร 56,560 คน มีผู้ใช้น้ำ 14,294 ราย ปริมาณน้ำผลิต 4,683,495 ลบ.ม. ปริมาณน้ำจำหน่าย 3,095,085 ลบ.ม. และปริมาณน้ำสูญเสียร้อยละ 33.92

3) แหล่งน้ำธรรมชาติ (กองประสานการพัฒนาชนบท . 2535)จังหวัดพะเยา มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ คือ กว๊านพระยา แม่น้ำ ห้วย ลำธาร คลอง 452 สาย ซึ่งในจำนวนนี้มีที่ใช้งานได้ในฤดูแล้ง 439 สาย มีหนอง บึง 44 แห่ง ที่มีสภาพใช้งานได้ในฤดูแล้ง 39 สาย มีน้ำพุ น้ำซับ 11 แห่ง ที่มีสภาพใช้งานได้ในฤดูแล้ง 10 แห่ง และอื่นๆ 52 แห่ง ที่มีสภาพใช้งานได้ใน ฤดูแล้ง 51 แห่ง

4) แหล่งน้ำชลประทาน แหล่งน้ำชลประทานที่มีอยู่ภายในจังหวัด ประกอบด้วย แหล่งน้ำตาม โครงการขนาดใหญ่ และขนาดกลาง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการป้องกันตนเองชายแดน และโครงการขนาดเล็ก ที่สร้างเสร็จแล้ว ถึงสิ้นปีงบประมาณ 2539 รวม 101 โครงการ สามารถเก็บกักน้ำได้ 141.89 ล้านลูกบาศก์เมตร และมีพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการ 270,205 ไร่ หรือร้อยละ 28.61 ของพื้นที่ถือครองทางการเกษตรของจังหวัด 944,545 ไร่ ในปี 2536

5) สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า จนถึงสิ้นปีงบประมาณ 2539 กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ได้ดำเนินการจัดตั้งสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ในจังหวัดพะเยาแล้ว จำนวน 24 สถานี พื้นที่โครงการ 47,500 ไร่ เพื่อประโยชน์ในด้านเกษตรกรรม และขจัดปัญหาความแห้งแล้ง ของพื้นที่ที่อยู่นอกเขตชลประทาน

4.1.5 ยุทธศาสตร์การพัฒนารัฐบาลจังหวัด

จังหวัดพะเยาได้จัดทำแผนปฏิบัติการ 4 ปี (พ.ศ.2548-2551) โดยพิจารณาจากศักยภาพของจังหวัดที่มีมาปรับให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและแผนบริหารราชการ

แผ่นดิน 4 ปี รวมทั้งแผนปฏิบัติการราชการ 4 ปี ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดให้บรรลุตามเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ 4 ประการคือ

- ส่งเสริมให้เป็นแหล่งผลิตเกษตรปลอดภัย
- ส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นเมืองน่าอยู่
- พัฒนาและวิจัยการแปรรูปผลผลิตด้านการเกษตร
- เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

นอกจากนี้ยังได้กำหนดกรอบในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ของจังหวัด เพื่อให้บรรลุตามเป้าประสงค์ข้างต้น ซึ่งประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาคาความยากจนและกระจายรายได้ 2) ยุทธศาสตร์เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน 3) ยุทธศาสตร์เมืองน่าอยู่และการพัฒนาที่ยั่งยืน 4) ยุทธศาสตร์พัฒนาทุนทางสังคม และ 5) ยุทธศาสตร์การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

ในงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจกับประเทศคู่ค้า ซึ่งจะต้องเข้าไปสำรวจเนื้อหาของยุทธศาสตร์เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของจังหวัดพะเยา ดังนี้

ยุทธศาสตร์เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

แนวทางการดำเนินงานมุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะข้าวหอมมะลิ ยางพารา และพืช ทางเลือกอื่น คือการวิจัยการแปรรูปผลผลิต พัฒนาการค้าการลงทุน ส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในกลุ่มจังหวัดและประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่ม GMS และ BIMSTEC

ยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้มีความเชื่อมโยงกับแผนการบริหารราชการแผ่นดิน ในด้านปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและแข่งขันได้ และด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และยังเชื่อมโยงกับแผนปฏิบัติการราชการ 4 ปี ของกลุ่มจังหวัดล้านนา ในด้านการสร้างฐานเศรษฐกิจใหม่ที่มีศักยภาพและโอกาสการแข่งขันในระดับนานาชาติ และพัฒนาให้เป็นประตูการค้า การลงทุน และศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งเชื่อมโยงกลุ่มประเทศ GMS และ BIMSTEC

ตารางที่ 4.3 แสดงแผนยุทธศาสตร์จังหวัดพะเยา

เป้าประสงค์	จังหวัดพะเยาเป็นพันธมิตรกับกลุ่มจังหวัด ประเทศ GMS / BIMSTEC และประเทศอื่น ๆ
-------------	--

ตัวชี้วัด	เป้าหมาย ปี พ.ศ. 2548 – 2551
ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของมูลค่าการส่งออกนอกกลุ่มจังหวัดและประเทศ GMS และ BIMSTEC และประเทศอื่น ๆ	ร้อยละ 5
กลยุทธ์หลักที่สำคัญ	เจ้าภาพ
พัฒนาด้านการเกษตรเพื่อการส่งออก	-เกษตรและสหกรณ์
พัฒนาด้านอุตสาหกรรม	-อุตสาหกรรมจังหวัด
พัฒนาการท่องเที่ยวและบริการ	-ศูนย์การท่องเที่ยว
พัฒนาด้านการค้าและการลงทุน	-พาณิชย์จังหวัด
พัฒนาสารสนเทศเพื่อการแข่งขันและบริหาร	-สถิติจังหวัด

4.2 บริบทจังหวัดสุรินทร์ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์: 2547 <http://www.surin.go.th/mainsurin.htm>)

4.2.1 สภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสุรินทร์

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทย ระหว่างเส้นแวงที่ 103 องศา และ 105 องศาตะวันออก และระหว่างเส้นรุ้งที่ 15 องศา และ องศาเหนือ ห่างจาก กรุงเทพมหานครประมาณ 450 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ

ทิศใต้ ติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา

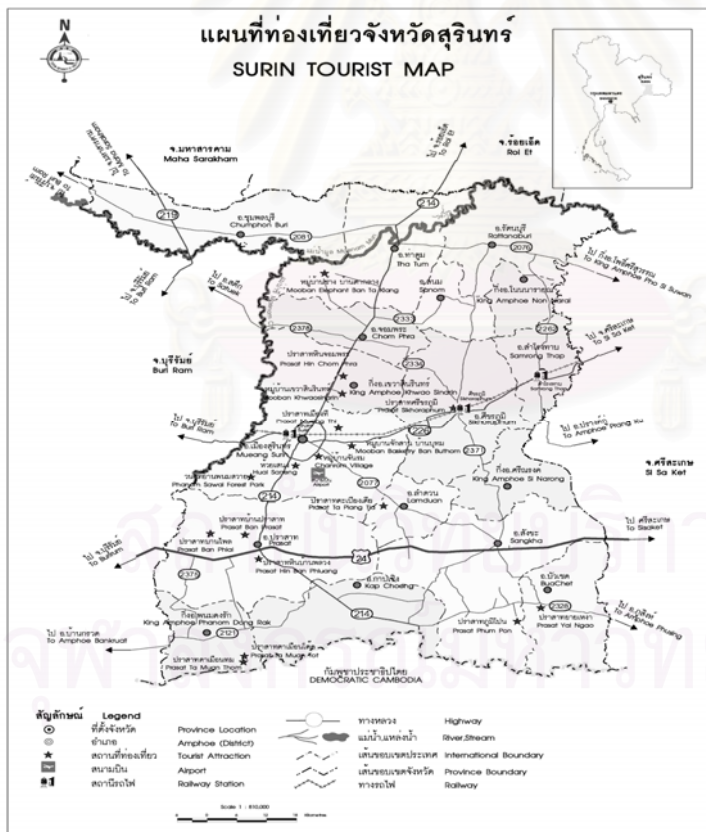
ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดสุรินทร์มีเนื้อที่ประมาณ 8,124 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5,077,535 ไร่คิดเป็นร้อยละ 4.8 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปมีลักษณะดังนี้คือบริเวณซึ่งติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา มีป่าทึบและภูเขาสลับซับซ้อน ถัดจากบริเวณภูเขา จะเป็นที่ราบสูงลุ่มๆ ดอนๆ ลักษณะลูกคลื่นลอนลาดบริเวณตอนกลาง ของจังหวัดจะเป็นที่ราบลุ่มเป็นส่วนใหญ่ มีที่ราบสูงอยู่บางตอน ด้านเหนือของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำไหลผ่าน

จังหวัดสุรินทร์มีลำนํ้าธรรมชาติที่สำคัญ 8 สายดังนี้คือ แม่นํ้ามูล ลำนํ้าชี ห้วยเสนง ลําห้วยพลับพลา ลําห้วยระวี ลําห้วยทับทัน ลําห้วยระหารและลําห้วยแก้ว เป็นลำนํ้าที่ทำประโยชน์ให้แก่จังหวัดสุรินทร์ นอกจาก 8 แห่งนี้แล้ว ยังมีลำนํ้าและหนองนํ้าอีกมากมายกระจัดกระจายอยู่ในอำเภอต่างๆแต่แหล่งนํ้าต่างๆดังกล่าวไม่สามารถอำนวยประโยชน์ให้แก่เกษตรกรได้มากนัก ในฤดูแล้งส่วนใหญ่จะแห้ง เว้นแต่ลำนํ้ามูลซึ่งมีนํ้าไหลตลอดปี

แผนที่จังหวัด

รูปภาพที่ 4.2 แผนที่จังหวัดสุรินทร์
(สำนักงานจังหวัดสุรินทร์.2547http://www.surin.go.th/mainsurin.htm)

จังหวัดสุรินทร์ มีพื้นที่ที่ได้รับการประกาศเป็นเขตป่าจำนวน 1,382,625 ไร่หรือคิดเป็นร้อยละ 27.23 ของพื้นที่จังหวัดไม่มีอุทยานแห่งชาติมีวนอุทยานจำนวน 2 แห่ง คือวนอุทยานพนมสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ เนื้อที่ 2,500 ไร่ และวนอุทยานป่าสนหนองคู อำเภอสังขะ เนื้อที่ 625 ไร่ และมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่งคือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยสำราญ - ห้วยทับทัน อยู่ในพื้นที่กิ่งอำเภอพนมดงรัก, อำเภอกาบเชิง, อำเภอสังขะ และอำเภอบัวเขต เนื้อที่ 313,750 ไร่

4.2.2 การเมืองการปกครอง

จังหวัดสุรินทร์ เป็นราชการส่วนภูมิภาค ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 มีส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดจำนวน 320 หน่วยงาน แยกเป็นส่วนราชการที่ขึ้นตรงต่อส่วนกลาง จำนวน 87 หน่วยงาน ราชการส่วนภูมิภาคประจำจังหวัด จำนวน 27 หน่วยงาน ราชการส่วนท้องถิ่น จำนวน 173 หน่วยงาน และหน่วยงานพิเศษ จำนวน 16 หน่วยงาน รัฐวิสาหกิจ จำนวน 15 หน่วยงาน และองค์การมหาชน 2 หน่วยงาน

1) การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งเขตการปกครองออกเป็น

อำเภอ	13	แห่ง
กิ่งอำเภอ	4	แห่ง
ตำบล	158	แห่ง
หมู่บ้าน	2,098	แห่ง

2) การปกครองส่วนท้องถิ่น

มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 173 แห่ง โดยแบ่งออกเป็น

- 2.1) องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์
- 2.2) เทศบาลเมืองสุรินทร์
- 2.3) เทศบาลตำบล จำนวน 13 แห่ง
- 2.4) องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 158 แห่ง

4.2.3 ภาวะเศรษฐกิจ

พื้นที่ทำการเกษตร

จังหวัดสุรินทร์มีทั้งหมดประมาณ 3,631,421 ไร่ หรือร้อยละ 71.52 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีพื้นที่ในเขตชลประทาน 263,667 ไร่ หรือร้อยละ 7.26 ส่วนที่เหลืออีกประมาณ 3,367,734 ไร่ เป็นพื้นที่นอกเขตชลประทาน

ตารางที่ 4.4. แสดงการถือครองพื้นที่ทำการเกษตร จังหวัดสุรินทร์

พื้นที่ทำการเกษตร	จำนวนที่ดิน (ไร่)
1. ที่นา	3,126,747
2. พืชไร่	178,397
3. พืชสวน	108,912.25
4. ยางพารา	15,813
5. พืชผัก	23,432.75
6. ไม้ดอกไม้ประดับ	202.05
7. อื่นๆ	77,574

พืชเศรษฐกิจ

ข้าว

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่เพาะปลูกกันมากเป็นอันดับหนึ่งของจังหวัด พันธุ์ข้าวที่ปลูกกันมากและมีชื่อเสียง คือ ข้าวขาวดอกมะลิ 105 หรือข้าวหอมมะลิ เป็นข้าวคุณภาพดีมีความหอมปลูกทุกอำเภอ นอกจากนี้ยังมีข้าวพันธุ์ กข.15 ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ได้รับการส่งเสริมจากกระทรวงเกษตรฯ มีคุณภาพใกล้เคียงกับข้าวหอมมะลิ แต่มีกลิ่นหอมน้อยกว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวหอมมะลิไว้เพื่อขายไม่เก็บไว้บริโภคเอง ส่วนข้าวเหนียวมีการปลูกน้อย ไว้บริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น สำหรับพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรใช้ปลูกมีดังนี้

1. ข้าวขาวดอกมะลิ 105 หรือข้าวหอมมะลิ
2. ข้าว กข.15 (พื้นที่เพาะปลูกรวมทั้งพันธุ์ข้าวดอกมะลิ ปลูกประมาณ 85%)
3. ข้าวเมล็ดใหญ่ ได้แก่ ข้าวตาแห้ง ข้าวจ้าวเหลืองอ่อน
4. ข้าวเมล็ดเล็ก เป็นข้าวพันธุ์พื้นเมือง ได้แก่ ข้าวละอองกษัตริย์ (พื้นที่เพาะปลูกรวมทั้งพันธุ์ข้าวเมล็ดใหญ่ ประมาณ 15 %) ช่วงเวลาเพาะปลูกข้าวนาปี เริ่มต้นประมาณเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม เริ่มเก็บเกี่ยวประมาณ ช่วงเดือนพฤศจิกายน – มกราคม

ตารางที่ 4.5 แสดงสถิติการผลิตข้าว จังหวัดสุรินทร์ ฤดูการผลิต 2530/41-2543/44

การผลิต	ปีการผลิต				เปรียบเทียบ ปี 2545/46 กับปี 2544/45	
	2542/43	2543/44	2544/45	2545/46	เปลี่ยนแปลง	ร้อยละ
พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	3,080,269	3,104,865	3,094,147	3,109,939	+15,792	+0.51
พื้นที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	3,070,234	2,784,831	3,093,901	2,855,790	-238.111	-7.70
ผลผลิตเฉลี่ย กก./ไร่	426	468	439	452	+13	+2.96
ผลผลิตรวม (ตัน)	1,309,361	1,303,164	1,476,119	1,291,013	-185,106	-12.54
มูลค่ารวม (ล้านบาท)	8,510.84	4,264.54	8,459.64	7,046.35	-1,413.29	-16.71

ที่มา สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์.2547 : <http://www.moc.go.th/opscenter/su/su26.htm>

ตารางที่ 4.6 แสดงข้อมูลโดยสรุปปัญหาด้านการผลิตข้าว จังหวัดสุรินทร์

ปัญหา	สาเหตุ
1.ข้าวพันธุ์ดีปลูกได้ไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่	- มีข้อจำกัดด้านแหล่งเพาะปลูก
2.ประสบภัยธรรมชาติและโรคแมลงศัตรูพืชระบาด	- มีการตัดไม้ทำลายป่ากันมากจึงมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและระบบนิเวศวิทยา
3.มีสิ่งเจือปน	- การปฏิบัติหลักเก็บเกี่ยวไม่ถูกต้อง
4.คุณภาพตกต่ำ	- ไม่ได้บำรุงหรือพัฒนาพันธุ์หรือมีพันธุ์อื่นเจือปน
5.ต้นทุนการผลิตสูง	- เปลี่ยนวิธีทำการเกษตรแบบเกษตรเคมีเป็นเกษตรผสมผสานและเกษตรปลอดสารเคมี

แนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านการผลิต

1. ประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการให้พันธุ์ข้าว พร้อมทั้งจัดหาพันธุ์ข้าวคุณภาพดีมาบริการเกษตรกรให้เพียงพอ
2. ควบนุรักษ์สภาพแวดล้อมธรรมชาติให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ โดยไม่ตัดไม้ทำลายป่า และไม่ใช้ยาฆ่าแมลง และยาปราบศัตรูพืชมากเกินไป
3. ให้เกษตรกรปฏิบัติในการเก็บเกี่ยวและนวดข้าวอย่างถูกวิธี รวมทั้งให้มีการคัดแยกคุณภาพและสีเจือปน
4. จัดการประกวดข้าวเปลือกและข้าวสารคุณภาพดี เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปลูกข้าวพันธุ์ดี และมีการปรับปรุงบำรุงพันธุ์อยู่เสมอ
5. เปลี่ยนวิธีทำการเกษตร แบบเกษตรเคมีเป็นเกษตรผสมผสาน และเกษตรปลอดภัย โดยใช้นวัตกรรมลดต้นทุนการผลิต

ตารางที่ 4.7 สถิติราคาข้าวเปลือกเจ้า ปี 2544-2545

เดือน	ปี 2544			ปี 2545		
	หอมมะลิ	เมล็ดใหญ่	เมล็ดเล็ก	หอมมะลิ	เมล็ดใหญ่	เมล็ดเล็ก
มกราคม	6,700	4,150	4,050	4,950	4,350	4,200
กุมภาพันธ์	6,550	4,150	4,050	5,050	4,350	4,200
มีนาคม	6,300	4,150	4,050	4,900	4,350	4,200
เมษายน	6,250	4,150	4,050	4,900	4,350	4,200
พฤษภาคม	6,100	4,150	4,050	5,100	4,750	4,500
มิถุนายน	5,900	4,250	4,050	5,450	4,950	4,750
กรกฎาคม	5,850	4,300	4,050	6,000	4,950	4,750
สิงหาคม	5,275	4,300	4,050	6,100	4,950	4,750
กันยายน	5,000	4,300	4,000	6,150	5,400	5,200
ตุลาคม	5,000	4,500	4,200	6,100	5,500	5,300
พฤศจิกายน	4,700	4,350	4,200	5,500	5,500	5,300
ธันวาคม	4,700	4,350	4,200	5,300	4,250	4,950
เฉลี่ยทั้งปี	5,730	4,258	4,083	5,458	4,804	4,692

หมายเหตุ 1) ข้าวเมล็ดใหญ่ ได้แก่ ข้าวขาวตาแห้ง ข้าวเจ้าเหลือง หรือข้าวเหลืองอ่อน
2) ข้าวเมล็ดเล็ก เป็นข้าวพันธุ์พื้นเมือง ได้แก่ ข้าวละอองกษัตริย์

การค้าและการตลาด

ในฤดูกาลผลิตข้าวปี 2545/46 ของจังหวัดสุรินทร์ เกษตรกรใช้พื้นที่ในการเก็บเกี่ยวข้าวลดลงจากเดิม 238,111 ไร่ หรือประมาณ 7.70% เนื่องจากฝนตกล่าช้ากว่าปกติ ในช่วงการเพาะปลูก ทำให้ปริมาณน้ำฝนลดลงจากปีก่อน อีกทั้ง นาข้าวได้รับผลกระทบจากภาวะน้ำท่วมในช่วงเดือน กันยายน - ตุลาคม ทำให้มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวจำนวนหนึ่งได้รับความเสียหาย ผลผลิตในปี 2545/46 จึงลดลงจากปีก่อน 12.54%

ตารางที่ 4.8 แสดงปัญหาด้านการตลาดข้าว จังหวัดสุรินทร์

ปัญหา	ปัญหาด้านการผลิตข้าว
1. ราคาไม่มีเสถียรภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดความรู้ความเข้าใจและไม่เห็นความสำคัญของข้อมูลข่าวสารด้านการผลิตและการตลาด - ผลผลิตออกสู่ตลาดช่วงต้นฤดูการผลิตปริมาณมาก

แนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านการตลาด

1. ชี้แจงให้เกษตรกรได้สนใจข้อมูลข่าวสารด้านราคา การค้า และตลาดข้าว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรบริการข้อมูลข่าวสาร ให้กับเกษตรกร ได้ทราบอยู่ทั่วถึงและรวดเร็ว
2. ประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรได้ทราบและเข้าใจเกี่ยวกับการตลาดข้าวในประเทศและต่างประเทศ
3. ควรพัฒนาการแปรรูปข้าว ให้มีผลิตภัณฑ์ข้าวเพื่อการส่งออกที่หลากหลาย เพื่อเป็นการเพิ่มช่องทางการส่งออก

ตารางที่ 4.9 แสดงเนื้อที่การปลูกและผลผลิตข้าว จังหวัดสุรินทร์

ข้าว	ปีการเพาะปลูก		
	2544/45	2545/46	2546/47
เนื้อที่ปลูกข้าวรวม (พันไร่)	3,102	3,116	2,986
ผลผลิตข้าวรวม (พันตัน)	1,479	1,293	1,106
ผลผลิตข้าวนาปีเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)	477	415	370
ผลผลิตข้าวนาปรังเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)	467	519	550

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์

4.2.4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและกลยุทธ์ จังหวัดสุรินทร์

ตารางที่ 4.10 แสดงข้อมูลยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสุรินทร์

ลำดับ	ประเด็นยุทธศาสตร์	กลยุทธ์
1	เกษตรอินทรีย์	1.1 เพิ่มศักยภาพการผลิต 1.2 จัดตั้งและเพิ่มความเข้มแข็งให้สถาบันเกษตรกร การแปรรูปและการตลาด 1.3 การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร
2	การท่องเที่ยว	2.1 ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว 2.2 พัฒนาปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการท่องเที่ยว
3	การพัฒนาใหม่สุรินทร์	3.1 การตลาดนำการผลิต 3.2 การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ใหม่ 3.3 การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
4	พลังงานทดแทนที่ยั่งยืน	4.1 การรณรงค์สร้างจิตสำนึกการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ 4.2 ส่งเสริมการพัฒนาและเทคโนโลยีพลังงานทดแทนเพื่ออนุรักษ์พลังงาน 4.3 พัฒนาบุคลากรด้านพลังงาน 4.4 พัฒนาระบบข้อมูลด้านพลังงาน
5	การฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	5.1 การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5.2 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5.3 การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
6	การพัฒนาสังคมอย่าง ยั่งยืน	6.1 การเรียนรู้ตลอดชีวิต 6.2 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม 6.3 เสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวม 6.4 การเสริมสร้างความมั่นคงของชีวิตและสังคม 6.5 การอนุรักษ์สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม พัฒนาภูมิปัญญาให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม 6.6 การพัฒนาเมืองสุรินทร์น่าอยู่

4.3 การพัฒนา กลุ่ม การจัดการการตลาด และความเข้าใจของชุมชน

กลุ่มหรือองค์กรชาวบ้านที่งานวิจัยทำการศึกษาเชิงลึกมี 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิทุ่งรวงทอง จังหวัดพะเยา และ 2) สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เหตุผลของการเลือกกรณีศึกษาดังกล่าวนี้ คือ ความสามารถในการผลิตสินค้า OTOP ได้ระดับ 4-5 ดาว ซึ่งเป็นตัวชี้วัดสำหรับนำไปศึกษาถึงศักยภาพในการผลิต และจัดการบริหารของกลุ่ม รวมทั้งความสามารถในการแข่งขันในเวทีการค้าเสรีต่อไป โดยจะพิจารณาองค์ประกอบ 3 ประการคือ 1) การพัฒนา กลุ่ม 2) การจัดการการตลาด และ 3) ความเข้าใจของชุมชนต่อระบบการค้าเสรี (FTA)

4.3.1 การพัฒนาของกลุ่ม

4.3.1.1 กลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิทุ่งรวงทอง จังหวัดพะเยา

เดิมชาวบ้านหมู่ 9 ตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอจุน ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง เช่น จำปาทอง ซึ่งมีปัญหาขายไม่ได้ราคา เพราะถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา อ้างว่าข้าวมีท้องชิว ท้องไขว้ขึ้นต้นมีการแก้ปัญหาดังกล่าว ด้วยการจัดประกวดรวงข้าว ให้ชาวบ้านคัดพันธุ์ข้าวส่งเข้าประกวด

ต่อมาราวปีพ.ศ. 2543 เจ้าหน้าที่เกษตรมาพบว่าชาวบ้านจัดประกวดรวงข้าว จึงไปปรึกษากับผู้ว่าราชการจังหวัด ทำให้มีการนำพันธุ์ข้าวหอมมะลิ กข.15 มาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกเต็มพื้นที่ประมาณ 30,000 ไร่ ทั้งตำบลทุ่งรวงทอง เมื่อชาวบ้านได้ข้าวพันธุ์ดีมาปลูก แต่ยังมีปัญหาขายไม่ได้ราคา เพราะยังไม่มีชื่อเสียง ไม่มีใครรู้จัก เพราะเจ้าของโรงสีจากสุพรรณบุรีพะเยา ที่มาซื้อข้าวเปลือกไปสีใส่แบรนด์ของโรงสีนั้นๆ

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2544 จึงมีการรวมตัวกันของผู้ปลูกข้าวหอมมะลิในตำบลทุ่งรวงทอง เพื่อตั้งโรงสีร่วมกัน และสร้างตราขึ้นมาเป็นของตำบลเอง ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวรัฐบาลมีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งล้านบาท เป็นงบประมาณกระตุ้นเศรษฐกิจปี 2545 ทางกลุ่มจึงเสนอผลงานส่งไปและได้รับเงินสนับสนุน 1 ล้านบาท เพื่อสร้างโรงสีข้าว รวมทั้งระดมหุ้นสมาชิก 60,000 บาท เป็นค่าดำเนินการต่างๆ ซึ่งกำหนดบริจาคตดิน 2 ไร่ ให้เป็นที่ตั้งโรงสี โดยชาวบ้านช่วยกันลงแรงสร้างโรงสีไฟฟ้าขนาดกลางขึ้นมาในปี 2545 สามารถสีข้าวเปลือกได้วันละ 10 ตัน

ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกประมาณ 500 ครัวเรือนในตำบลทุ่งรวงทอง สำหรับลักษณะทั่วไปในการทำนาของสมาชิกคือ การปลูกข้าวหอมมะลิพันธุ์ กข.15 นิยมปลูกที่ราบลุ่มเป็นนาหว่าน และ 105 เป็นข้าวพันธุ์ยอด นิยมปลูกบนเขาเป็นนาดำ

สภาพทั่วไปของตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา

- ความเป็นมา

ตำบลทุ่งรวงทองเดิมอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของตำบลล่อ ต่อมากระทรวงมหาดไทยได้มีนโยบายเปลี่ยนแปลงเขตตำบลต่างๆ ในพื้นที่อำเภอจุน ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาจึงได้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงเขตตำบลโดยอาศัยอำนาจตามความในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 มาตรา 6 และมาตรา 29 ตั้งเป็นตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา โดยมีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 6 หมู่บ้าน ระยะเวลาต่อมามีประชากรจากถิ่นฐานอื่นย้ายเข้ามาตั้งรากฐานอยู่ในพื้นที่ตำบลมากขึ้น และได้มีการขยายที่อยู่อาศัยของประชากรแต่ละหมู่บ้านในพื้นที่อย่างรวดเร็ว อำเภอจึงได้มีการแบ่งแยกการปกครองแต่ละหมู่บ้านออกไป ปัจจุบันตำบลทุ่งรวงทองมีหมู่บ้านในการปกครอง จำนวน 12 หมู่บ้าน

- สภาพพื้นที่

สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มและที่ราบเชิงเขามีแม่น้ำอิงไหลผ่าน พื้นที่เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม การประมงและการเลี้ยงสัตว์

- อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ต.หงส์หิน อ.จุน และ ต.น้ำแวน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ทิศใต้ ติดต่อกับ ต.ห้วยยางงาม อ.จุน จ.พะเยา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ต.ฝายกวาง อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต.ห้วยข้าวกล้า อ.จุน จ.พะเยา

- จำนวนประชากร

จำนวนประชากรทั้งสิ้น 8,651 คน เป็นชาย 4,099 คน เป็นหญิง 4,552 คน

- อาชีพของคนในตำบล

อาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม

อาชีพเสริม ได้แก่ ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์

- สถานที่สำคัญของตำบล

- 1) องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งรวงทอง
- 2) สถานีอนามัยตำบลทุ่งรวงทอง
- 3) โรงเรียนประถมศึกษา 5 แห่ง
- 4) โรงเรียนมัธยม 2 แห่ง
- 5) วัด/สำนักสงฆ์ 9 แห่ง
- 6) สถานีตำรวจ (จุดตรวจ) 2 แห่ง

(กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.2547: <http://www.thailocaladmin.go.th>)

การเข้าสู่ระบบคุณภาพสินค้าของ OTOP

ก่อน OTOP

เกษตรกรได้รวมตัวเป็นกลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิ เพื่อเพิ่มรายได้ ต่อมาได้จดทะเบียนเป็นกลุ่มเกษตรกร เพื่อดำเนินการตามงบประมาณระดับเศรษฐกิจ ในช่วงระยะนี้มีการดำเนินการตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

การดำเนินงานคัดเลือกผลิตภัณฑ์ เช่นเดียวกับชุมชนทั่วไป ที่มีการประชาคมหมู่บ้านต่างๆ รวมถึงกลุ่มที่มีอยู่ในตำบล ในที่ประชุมได้คัดเลือกผลิตภัณฑ์ข้าวเป็นผลิตภัณฑ์ของตำบล เนื่องจากมีการผลิตข้าวเป็นอาชีพหลัก ทำให้กลุ่มเกษตรกรทุกราย ที่เป็นองค์กรหลักผลิตข้าวของตำบล ดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

ในระยะ OTOP

การดำเนินงานตามโครงการ ได้มีการกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้นได้แนะนำให้กลุ่มส่งข้าวหอมมะลิเข้าประกวด ตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งกลุ่มได้ใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ส่งเข้าประกวด

ผลการประกวดในระดับจังหวัดกลุ่มได้ระดับ 5 ดาว เมื่อส่งเข้าประกวดระดับภาคกลุ่มได้ระดับ 4 ดาว เนื่องจากบรรจุภัณฑ์ที่เป็นกระดาษขาด ทำให้เสียคะแนน

หลัง OTOP

หลังจากที่มีการประกวด กลุ่มได้รับการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยการฝึกอบรมด้านต่างๆ แต่ผลที่ตามไม่มี เนื่องจากไม่มีการต่อยอดหลังการฝึกอบรม

การสนับสนุนกลุ่ม

กลุ่มได้รับการสนับสนุนจากภายในและภายนอกในด้านต่างๆ ดังนี้

เงินทุน

- หุ้นของสมาชิกที่สมทบ
- งบประมาณจากโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งล้านบาทที่เป็นงบฯระดับเศรษฐกิจปี 2545 ซึ่งนำไปสร้างโรงสีไฟฟ้าขนาดกลาง
- งบประมาณผู้ว่า CEO สร้างเครื่องรวยล้างที่สหกรณ์การเกษตรอำเภอจุน
- เงินกู้จากธนาคารออมสิน 500,000 บาท

ความรู้

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ จัดประชุมที่เชียงใหม่ เกี่ยวกับข้าวพันธุ์หอมมะลิ จะแข่งขันอย่างไร ให้ได้มาตรฐาน และกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศจะรับรองมาตรฐานให้ แต่ต้องผ่านการตรวจมาตรฐานอินทรีย์ วัดการปนเปื้อน โดยแจ้งว่าเป็นผู้ปลูก ผู้ผลิตครบวงจร ถ้าได้รับมาตรฐาน จะได้รับสิทธิพิเศษ ซึ่งเป็นจุดแข็งในการแข่งขันกับโรงสีขนาดใหญ่ เพราะกลุ่ม สามารถติดตามที่มาของข้าวเปลือกได้ ทำให้มั่นใจควบคุมคุณภาพและมาตรฐานได้ง่ายกว่า โรงสีใหญ่ๆ

ตลาด

- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม เชิญไปร่วมงาน สิบสองปันนาแฟร์ ตั้งแต่ปี 2545
- ได้โอกาสในการออกร้านในงาน หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ทำให้มีผู้สั่งซื้อมาก

ขึ้น

ปัจจัยที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการของกลุ่ม

ปัจจัยสนับสนุน

- ความกล้าในการตัดสินใจและทำสิ่งต่างๆ ของผู้นำชุมชน ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็น สมาชิกสภาจังหวัด มีผลต่อการสร้างหรือได้รับโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารสำคัญต่างๆ รวมทั้งได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือในการประสานงานกับหน่วยงานรัฐต่างๆ เพื่อการระดมทรัพยากร หรือการค้าระหว่างประเทศของกลุ่ม

- ความมุ่งมั่นตั้งใจในการเริ่มต้นและพัฒนาสิ่งทีถนัดสมาชิก (ปลูกข้าว ผลิตข้าว) มีความ สามารถเป็นทุนเดิม

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการ

- ขาดข้อมูลความรู้ที่จำเป็น เช่น ในการค้าระหว่างประเทศ

- ช่วงแรกที่กลุ่มรวมตัวขึ้นมาโดยไม่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล แต่เป็นกลุ่มจดทะเบียนกองทุนฟื้นฟู ทำให้ถูกพิจารณาว่าขาดคุณสมบัติในการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังได้ OTO

สิ่งที่เกิดความเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังได้ OTO มีด้านต่างๆ ดังนี้

การผลิต

กลุ่มได้มีการแนะนำให้สมาชิกมีการลดการใช้สารเคมี ให้น้อยลงที่สุด หากมีการใช้ปุ๋ยจะเลือกใช้ชนิดที่อันตรายน้อยที่สุด ในบางรายจะเป็นเกษตรกรอินทรีย์ เนื่องจากสภาพของดิน

ได้เสื่อมลง เมื่อมีการผลิตข้าวสารกลุ่มได้นั้นประเภทผลิตภัณฑ์ว่า ข้าวปลอดสารพิษ ซึ่งเป็นจุดขายที่สำคัญ

การตลาด

มีการขยายตลาดมากขึ้นได้แก่ สนามกอล์ฟเมืองเอกและสยามเพริสทัวร์ ได้มีการสั่งซื้อ ซึ่งเป็นผลมาจากการออกร้านในงานอิมแพคเมืองทองธานี

4.3.1.2 สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

เดิมเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์มีการใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีในการเพาะปลูกพืชเพิ่มขึ้นตามลำดับโดยเฉพาะการทำนาข้าว เป็นเหตุให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม ทำให้ ปลูกปลา และสัตว์น้ำประเภทอื่น รวมทั้งพืชผักที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่อยู่ในระบบนิเวศน์ถูกทำลายไปด้วย รวมทั้งก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้บริโภคและตัวเกษตรกรเอง

ด้วยเหตุนี้ หลวงพ่อนาน (พระครูพิพิธประชานาถ) พระภิกษุที่เล็งเห็นถึงพิษภัยดังกล่าวได้ชักชวนเกษตรกรส่วนหนึ่งที่เป็นลูกศิษย์ทำการเกษตรแบบธรรมชาติ โดยใช้ปุ๋ยแบบดั้งเดิมเช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยหมัก เป็นต้น ลดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีลงตามลำดับจนหมดสิ้น และเริ่มเห็นผลเมื่อมีปลูก ปลา และสัตว์น้ำประเภทอื่น รวมทั้งพืชผักที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่อยู่ในระบบนิเวศน์กลับคืนมาดั้งเดิม เกษตร องค์กรเอกชน และภาครัฐ (โดยนายเกษมศักดิ์ แสนโกษณ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ในขณะนั้น) รวมทั้ง หลวงพ่อนาน (พระครูพิพิธประชานาถ) ได้ตระหนักถึงภัยอันตรายจากการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมและเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้น จึงได้ร่วมกันรณรงค์ให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรแบบอินทรีย์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

โดยทุกฝ่ายได้เห็นพ้องกันว่า สมควรรวมกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์เข้าด้วยกันให้เป็นเอกภาพ เป็นรูปธรรม และให้สังคมได้รู้จักในนาม 'วิถีเกษตรธรรมชาติ' เพื่อให้การบริหารจัดการในรูปองค์กร สะดวก คล่องตัวและเกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรและชุมชน จึงให้จัดตั้งเป็น 'สหกรณ์' ขึ้น โดยนายทะเบียนสหกรณ์ได้รับจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2544 ชื่อ 'สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์พิพิธประชานาถ จำกัด' เลขทะเบียนสหกรณ์ที่ ก. 006144 มีสมาชิกแรกตั้ง 38 คน ทุนแรกเข้า 50,150 บาท ที่ตั้งเลขที่ 34/1 หมู่ที่ 1 ตำบลตระแสง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โทร 0 4471 2161 ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็น 'สหกรณ์เกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด' เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2544 และได้ดำเนินงานมาแล้วเป็นเวลา 4 ปี

การเข้าสู่ระบบคุณภาพสินค้าของ OTOP

ก่อน OTOP

1) กำหนดกิจกรรม-แผนงานต่อเนื่องจากมูลนิธิพอหลวงนาบ (ประชาชนาถ) ให้ผลิตปุ๋ยใช้เอง → โดยดูงานที่ อ.ปราสาท อบรม 7 วัน กรมส่งเสริมฯ ให้โรงปุ๋ยงบประมาณ 150,000 บาท + เงินทุนหมุนเวียน

2) เน้นส่งเสริมปัจจัยการผลิต → เป็นระบบเกษตรอินทรีย์ขยายออกสู่สมาชิกกลุ่มฯ

3) ตลาด → มีปัญหาด้านบริหารจัดการการเงินบัญชี

ในระยะ OTOP

1) เริ่มจากการส่งเข้าประกวดคัดเลือกผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับตำบลในปี 44-45

2) ผช.และคณะเจ้าหน้าที่ได้เข้ามาเป็นแกนนำเชิญเข้าร่วมการผลิตนโยบายเกษตรอินทรีย์

3) ปี 2546 ได้ OTOP ระดับ 4 ดาว

4) ปี 2549 ได้ OTOP ระดับ 2 ดาว

5) กระบวนการขายไม่ได้ส่งออกเองโดยผ่านบริษัทตัวกลางดำเนินการส่งออก

หลัง OTOP

1) ได้รับใบรับรอง Fairtrade เยอรมนี ได้รับการยอมรับจากลูกค้ากลุ่มผู้บริโภค

2) รับสมัคร มกท. ในปี 2549 ในนามขององค์กรเกษตรอินทรีย์สหกรณ์การเกษตรตระแสง จากเดิมที่ต่างคนต่างสมัคร

3) ได้แสดงและขายสินค้าจากการสนับสนุนของภาครัฐกับ Event ต่างๆ

4) ได้รับการขยายช่องทางการตลาดได้มีโครงการประชาสัมพันธ์ / ติดต่อกู้ค้าเอง ทั้งรายเก่าและรายใหม่

การสนับสนุนกลุ่ม ระหว่างปี 2535 – 2540

- กลุ่มได้รับการสนับสนุนการกระตุ้นและให้ความรู้ด้านผลิตภัณฑ์ชาวอินทรีย์ปลอดภัยจากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน NGO และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) ผ่านสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์พิพิธประชานารถ หรือที่รู้จักกันในนามกลุ่ม OS3 หรือกลุ่มหลวงพอนาถ ในอดีต ระหว่างปี 2540 – 2544

- ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายเกษตรอินทรีย์ของผู้ว่า CEO โดยนายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ และดำเนินการจัดตั้งเป็นสหกรณ์ จำกัด เมื่อปี พ.ศ. 2544 ชื่อ สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด และได้รับกา

สนับสนุนงบประมาณจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ (จำนวนเงินไม่เปิดเผย)

- ในปี 2549 กำลังขอรับการสนับสนุนงบประมาณของจังหวัดแบบบูรณาการ ตามยุทธศาสตร์จังหวัดสุรินทร์ (CEO) โครงการจัดตั้งโรงสีชุมชนและอุปกรณ์การตลาด เพื่อก่อสร้างโรงสีขนาดกำลังผลิต 8 เกวียน / วัน พร้อมฉาง ลานตากข้าว
- การสนับสนุนกลุ่มการตลาด สนับสนุนโดยศูนย์ OTOP จังหวัดสุรินทร์ และหน่วยงานราชการ เช่น พัฒนาชุมชน , สำนักงานสหกรณ์จังหวัด , สำนักงานจังหวัด CEO เน้นการจำหน่ายระดับภายในประเทศ และการสนับสนุนการตลาดระดับประเทศ และการสนับสนุนตลาดต่างประเทศจะได้รับการสนับสนุนดำเนินการโดย บริษัท อีสานเอ็นเตอร์ไพรซ์ จำกัด ไรแลนด์ฟู้ด จำกัด ส่วนใหญ่แหล่งตลาดหลัก คือ ฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา

ปัจจัยที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของกลุ่ม

ปัจจัยสนับสนุน

- สภาพพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ในพื้นที่ ที่ปลูกข้าวหอมมะลิได้ดีที่สุดในประเทศไทย และที่ดีที่สุดในโลก โดยเฉพาะพื้นที่ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ (จากข้อมูล แนะนำจังหวัดสุรินทร์)
- เป็นจังหวัดนำร่องในการผลิตข้าวหอมมะลิและได้รับการสนับสนุนนโยบายผู้ว่า CEO
- ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หรือ มกท. ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมรับรองของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (Internation Federration of Organic Agriculture Movement : IFOAM)สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.)มาตรฐานอินทรีย์สุรินทร์ (มกสร.), และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ประเทศไทย
- การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์สุรินทร์ ผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีพิษ หรือสารสังเคราะห์ทางเกษตร ทำปลอดภัยแก่ผู้บริโภค ผู้ผลิต และไม่ทำลายระบบนิเวศเกษตร
- นโยบายระดับชาติ และระดับจังหวัด มุ่งการผลิตเชิงอนุรักษ์
- หน่วยงานรัฐ – เอกชนให้การสนับสนุน เช่น สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ กองทุนข้าวสุรินทร์ ศูนย์ผลิตพันธ์ข้าวชุมชนตำบลนาหนองไผ่ อ.ชุมพลบุรี จ.สุรินทร์ สหกรณ์การตลาด

เพื่อเกษตรกรลูกค้า ธกส. สุรินทร์ จำกัด (สกต) สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ และสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสุรินทร์

- ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมความรู้ทักษะประสบการณ์ด้านการผลิตการตลาด การบรรจุหีบห่อ และการบริหารจัดการกลุ่ม จากสำนักงานผู้ว่า CEO และหน่วยงานเอกชน

อุปสรรคต่อการดำเนินงานของกลุ่ม

- ค่าธรรมเนียมชำระมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท) ในแต่ละปีมีราคาค่อนข้างสูง และจัดเก็บบ่อยๆ

- ยังขาดโรงสีของตนเอง ลานตากข้าว และเงินทุนหมุนเวียน

- สมาชิกส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ เทคโนโลยี การผลิตอินทรีย์ การแปรรูปและการบรรจุหีบห่อที่ดีมีคุณภาพ

- การบริหารจัดการกลุ่มในรูปแบบกลุ่มสหกรณ์มีความล่าช้า ขั้นตอนมากและทะเลาะ เคลื่อนตัวช้า กวาระเบียบมากมาย และต้องอยู่ภายใต้กรรมส่งเสริมสหกรณ์ทำให้ไม่เท่าทันสถานการณ์

- กลุ่มขาดความมั่นใจ ขาดความเชื่อมั่นและสนับสนุนเพราะมีหลายมาตรฐาน มีหลายสำนักในการรับรองมาตรฐานข้าวหอมมะลิการกำหนดควบคุมมาตรฐาน เช่น มกท. มกอช มก.สร. IFOAM ISO และมาตรฐานแฟร์เทรดเป็นต้น

- พื้นที่การผลิตยังเป็นพื้นที่เขตเกษตรน้ำฝนบางปีเสี่ยงต่อภาวะภัยหรือฤดูกาลผลิตไม่เอื้ออำนวย

- การเปลี่ยนแปลงกรรมกรหรือแกนนำฝ่ายต่างๆที่ทำงานไม่ต่อเนื่องและการไม่สืบทอดข้อมูลด้านการตลาดจัดจำหน่าย การปกปิดข้อมูลตลาดผู้บริโภคและการถูกคู่แข่งแทรกแซงพื้นที่ตลาดดั้งเดิม

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังได้ OTO

ตารางที่ 4.11 แสดงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังได้ OTO

ก่อน OTO	หลัง OTO
<p>1. การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เกิดจากการแนะนำของหลวงพ่อนาน และผู้นำชุมชนไม่ค่อยมุ่งเน้นตลาดมากนัก แต่เน้นการอนุรักษ์พันธุ์พื้นฟูสิ่งแวดล้อม</p> <p>2. การแปรรูปโดยโรงสีเอกชน บรรจุกะสอบ 50 กก. และ 5 กก.หีบห่อไม่สวยงาม</p> <p>3. การจัดตั้งกลุ่มเป็นเครือข่ายสหกรณ์อื่นๆ (พระครูพิพิธประชานาถ)</p> <p>4. ได้รับการส่งเสริมเรียนรู้โดยหน่วยองค์กรเอกชน NGO เข้ากระบวนการ</p> <p>5. ผู้นำคณะกรรมการยังไม่มีข้อมูลภายนอกมากทำงานด้วยความเสียสละและสมาชิกสามารถปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับดี</p>	<p>1. ผลิตเน้นการตลาดมีการจัดระบบมากขึ้น ส่งเสริมโดยภาครัฐและนักธุรกิจเอกชน</p> <p>2. การแปรรูปโรงสีเอกชน(กำลังจัดตั้ง)การบรรจุหีบห่อมีหลายขนาด 5 กก. ,2 กก. และ 1 กก. สุญญากาศกล่องสวยงามและบรรจุ 50 กก. ส่งบริษัทส่งออก</p> <p>3. จัดทะเบียนเป็นกลุ่มสหกรณ์อินทรีย์</p> <p>4. ได้รับการศึกษาดูงานที่ภูเก็ตโดยงานท่านผู้ว่า CEO และการประชุมบ่อยๆ</p> <p>5. ผู้นำ-กรรมการ-ผู้จัดการ-เลขานุการ ความชัดเจน มีข้อบังคับรับรอง การมีส่วนร่วมสมาชิกน้อย และแกนนำกลุ่มบางส่วนมุ่งผลประโยชน์ส่วนตัว และตอบสนองนโยบายรัฐบาลมากกว่า</p>

4.3.2 การจัดการการตลาด

4.3.2.1 การจัดการการตลาดกลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิทุ่งรวงทอง จังหวัดพะเยา

การผลิต สีข้าว และการแปรรูป

กระบวนการผลิต

การผลิตข้าวของตำบลทุ่งรวงทอง เป็นการผลิตข้าว 2 ระบบ คือ การปลูกข้าวเหนียวไว้กินเอง ซึ่งในปัจจุบันผลิตจำนวนน้อยมาก ประมาณ 2,500 ไร่ ส่วนที่เหลือปลูกข้าวหอมมะลิ และ กข.15 ซึ่งเป็นผลมาจากเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต

ข้าวพันธุ์ กข. 15 มีลักษณะเช่นเดียวกับหอมมะลิ 105 แต่มีอายุเก็บเกี่ยวและความหอมน้อยกว่า กข. 15 จึงมักปลูกที่ดอน ซึ่งใช้ระบบนาหว่านน้ำตาม ส่วนที่ลุ่มจะปลูกนาดำ

ต้นทุนซึ่งไม่รวมค่าแรงงาน จะแตกต่างกันเล็กน้อยระหว่าง นาดำ กับ นาหวานน้ำ
 ตม ซึ่งต้องมีการกำจัดวัชพืช ส่วนการใช้ปุ๋ยเคมีไม่แตกต่างกัน แต่จะลดจำนวนปุ๋ยเคมีลง และใช้
 ปุ๋ยอินทรีย์มากขึ้น

การสีข้าว

ใช้เครื่องสีขนาด 10 เกวียนต่อวัน โดยสีข้าวขาว และ ข้าวกล้อง การรับซื้อข้าวมา
 เก็บไว้และสีจะทำทุกวัน โดยการแจ้งหอกระจายข่าว ปริมาณการสีขึ้นอยู่กับคำสั่งซื้อ แต่มีการ
 เก็บข้าวที่สีแล้วคงคลัง เป็นข้าวเจ้าจำนวน 360 กระสอบ ต่อเดือน และข้าวเหนียว 4 ตัน ต่อ เดือน

การให้บริการของโรงสี

1) สีแลกเปลี่ยน โดยสมาชิกเอาข้าวเปลือกมาสี แลกข้าวไป (ส่วนใหญ่เป็นข้าว
 เหนียว) ตัด 2:1 ส่วน เช่น เอาข้าวเปลือกมาสี 100 กิโลกรัม ได้ข้าวสารกลับไป 50 กิโลกรัม ส่วน
 แลกบ จำเป็นของโรงสี

2) สมาชิกสามารถมานำกลับไปเผาถ่านได้ และมีแผนวางไว้ว่าจะนำกลับมา
 อบลำไย ส่วนชาวบ้านทั่วไปสามารถมาเอากลับไปได้ แต่ถ้าเข้าหน้าแล้งจะกันไว้ให้สมาชิกก่อน

3) รับจ้างสีข้าวสำหรับชาวบ้านทั่วไป โดยคิดกิโลเปลือกละ 50 สตางค์

การจัดเก็บและการบรรจุ

ข้าวสารที่สีได้ จะแยกบรรจุขนาดต่างๆ คือ 45 กิโลกรัม 25 กิโลกรัม 10 กิโลกรัม
 และ 5 กิโลกรัม ซึ่งหากยังไม่ส่งมอบจะเก็บไว้บริเวณโรงสี

ช่องทางและการจัดจำหน่าย

การค้าตลาดในประเทศ

โรงสีจากจังหวัดนครสวรรค์ ทำตะโกมาซื้อข้าวกล้องไปสีขายติดแบรนต์ของเขา
 ขาย รวมทั้งส่งไปยังโรงสีที่จังหวัดสุพรรณบุรี ที่เปิดรับออเดอร์ส่งออก ซึ่งประมูลข้าวเปลือกหลุด
 จำนำได้ใช้ยี่ห้อโรงสีสุพรรณขายออกต่างประเทศ

การก้าวเข้าสู่ตลาดต่างประเทศ

เมื่อโรงสีเปิดทำการได้ 3 เดือน เริ่มประสบปัญหาในการกระจายสินค้า ช่วงเวลา
 นั้น (เดือนตุลาคม) มีการจัดงานสิบสองปันเนอร์ (นายสมศักดิ์ เทพสุทิน ดำรงตำแหน่งเป็น
 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ในขณะนั้น) ประกาศแจ้งโรงสีใดสนใจไปร่วมให้แจ้งไป พบว่าไม่มี
 โรงสีใหญ่ไป ซึ่งครั้งแรกที่ไปเป็นเพียงรายเดียวที่นำข้าวสารไปขาย ส่วนครั้งที่สอง มีเชียงรายและ
 สุพรรณบุรีไปขายแต่ขายได้ไม่ค่อยดี เพราะหุงไม่หอม

คณะกรรมการกลุ่มจึงมีโอกาสไปออกร้านขายข้าวกล้อง ข้าวขาว เอาของไปขึ้น
 เรือที่เชียงแสนล่องไปตามแม่น้ำโขง โดยเจ้าหน้าที่ไทยช่วยประสานงานกับเจ้าหน้าที่ประเทศจีน
 ออกไปผ่านศุลกากร และจัดหาคนมาช่วยนำทางไปยังสถานที่จัดงาน ด้วยความที่ไม่เคยไปและไม่

รู้ว่าจะต้องขายอย่างไรลูกค้าเป็นอย่างไร จึงนำข้าวเจ้าข้าวเหนียว เป็นทั้งข้าวกล้องและข้าวขาว รวมกับข้าวปลาย ข้าวท่อน ทั้งหมด 10 ตัน

การไปออกร้าน พบว่า ขณะนั้นคนจีนที่มาร่วมงานไม่รู้จักข้าวหอมมะลิ และได้มีโอกาสฝึกภาษาจีนกับคนไทยที่พูดภาษาจีนได้บนเรือขนส่งสินค้าระหว่างที่เดินทางไป สอนว่า “ให้ก้าว เชียงหมี่” แปลว่า ข้าวหอมมะลิไทย และคิดว่า มองด้วยตาคงไม่พอจึงตัดสินใจหุงข้าวและให้ชิมฟรีในงาน พบว่าเป็นที่สนใจของคนเดินเที่ยวในงาน เพราะกลิ่นที่หอม และความนุ่มของข้าว ทำให้ขายข้าวได้ทั้งหมด 10 ตัน ทำให้ได้รับบทเรียนสำคัญ คือ ความกล้าที่จะทำ

ต่อมาคุณบุญยังและเพื่อนได้เดินทางไปติดต่อเพื่อขายข้าวในประเทศจีน สืบเนื่องมาจากมีคนกวางเจาที่มาร่วมงานสิบสองปีมาแล้วที่ซื้อข้าวไปกิน แล้วเห็นว่าดี ติดต่อกลับมาว่าอยากได้ข้าวไปขายพอดีกับคุณบุญยังมีเพื่อนที่เชียงรายพูดภาษาจีนได้จึงเดินทางไปหาขายข้าวที่กวางเจาด้วยกัน อีกทั้งช่วงเวลานั้น คุณอดิศัย โพธารามิก ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ เดินทางมาพะเยา คุณบุญยังจึงไปติดต่อสอบถามเบอร์โทรศัพท์ของทูตไทยที่กวางเจา

พอเดินทางไปถึงติดต่อกับทูตไทยในกวางเจา ทำให้ทราบว่า การไปขายข้าวที่ประเทศจีนต้องมีโควตา เพราะมีเจ้าของกิจการที่ส่งไปขายประจำอยู่ แต่สถานทูตช่วยนัดให้คนที่สนใจซื้อข้าวหอมมะลิที่กวางเจามาดูสินค้าที่นำไปขาย วันแรกไม่มีคน วันที่ 2 มี 2 ราย แต่ตกลงราคาไม่ได้ ต่อมาสถานทูตจัดหาคนให้พาไปดูตลาดกลางข้าว เป็นจุดศูนย์กลางเชื่อมต่อ ท่าเรือ และทางรถไฟ มีโกดังของผู้นำเข้าต่างๆ จึงหุงข้าวและเดินไปตามโกดังให้ชิมฟรี ทำให้ได้ข้อมูลว่าที่ชาวจีนไม่คุ้นเคยกับข้าวหอมมะลิ เพราะเป็นข้าวของผู้มีอำนาจกิน เป็นข้าวราคาแพง ของดีของสูง เริ่มมานิยมกินเมื่อ 4-5 ปีหลังมานี้

เมื่อขายข้าวไม่ได้ เพื่อนที่ไปด้วยกันจึงชวนไปสักการะอนุสรณ์ดร. ชุน ยัต เซน และได้อธิษฐานขอให้ขายข้าวได้ ถ้าขายได้จะนำข้าวมาถวาย 72 หม้อ วันสุดท้ายจะกลับมีคนโทรมาว่าสนใจซื้อข้าว และส่งคนมารับข้าว 2 ถุงที่เหลือไป ต่อมาภายหลังเมื่อขายข้าวได้จึงกลับไปยังกวางเจาพร้อมหม้อหุงข้าว และถวายข้าว 72 หม้อตามที่บนไว้

หลังจากเดินทางกลับมา มีลูกค้าที่ได้ชิมข้าวของกลุ่มเห็นว่าดี สนใจจะซื้อ โทรกลับมาตามเบอร์ที่ทิ้งไว้ซึ่งเป็นเบอร์โทรศัพท์ของเพื่อนที่อยู่เชียงรายที่พูดภาษาจีนได้ เมื่อตกลงราคาได้ จึงคิดหาวิธีการขนส่ง ตกลงได้ว่าจะส่งไปทางแหลมฉบังใส่ตู้คอนเทนเนอร์ 21 ตู้ น้ำหนักประมาณ 500,000 กิโลกรัม เนื่องจากลูกค้ารายนี้ไม่มีใบ LC จึงต้องไปขึ้นของที่ปากกั้ง ให้รัฐบาลกลางออกใบ LC ให้ โดยรอถึง 3 เดือน จึงได้รับเงินตามที่ตกลงไว้ จากนั้นมามีการสั่งของอยู่เรื่อยๆ ล่าสุดสั่งไป 8 ตู้คอนเทนเนอร์ ส่งไปยังคุนหมิง ประสบปัญหาข้าวเป็นมอด จึงหาทางออกโดยบอกว่าเป็นข้าวปลอดสารพิษแน่นอนเพราะมีมอดขึ้น ถ้าจะกินแค่ล้างหยิบออก

การเดินทางไปขายข้าวที่กวางเจาครั้งนี้ ทำให้กลุ่มพบจุดแข็งและจุดอ่อนของกลุ่ม ในการค้าระหว่างประเทศ ดังนี้คือ

จุดแข็ง คนไทยพูดภาษาจีนไม่คล่องทำให้ลูกค้าสนใจ และเชื่อถือเป็นข้าวหอมมะลิแท้จากเมืองไทย

จุดอ่อน

ประการแรก คือ ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับการค้าข้าวระหว่างไทยกับจีน เช่นข้อมูลเรื่องโควตาข้าว เพราะไม่เคยมีหน่วยงานใดให้ข้อมูลดังกล่าว ซึ่งกลุ่มคิดว่าเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ไม่มีคนซื้อในจำนวนมากๆ

ประการที่สอง คือ ด้านการรักษาคุณภาพของข้าวยังไม่ได้มาตรฐาน เพราะไม่ทราบระยะเวลาที่แน่นอนในการขนส่งสินค้าไปถึงมือลูกค้า ทำให้ข้าวมีมอด และข้าวไม่สะอาด ทำให้ไม่สามารถส่งตลาดกวางเจาต่อได้ เพราะคุณภาพยังไม่ถึงมาตรฐาน กลุ่มจึงมีความคิดว่าควรจะมีเครื่องรวยล้าง เพื่อขัดข้าวให้มีคุณภาพเป็นเกรดเดียวกัน จึงไปติดต่อทางจังหวัดจนได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากผู้ว่าฯ CEO สร้างเครื่องปรับปรุงคุณภาพข้าว โดยการขัดมัน ซึ่งภาษาจีนเรียกว่า เครื่องรวยล้าง ที่สหกรณ์การเกษตรอำเภอจุน ซึ่งอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง นอกจากนี้กลุ่มยังคิดจะสร้างเตาอบข้าวลดความชื้น และโรงโม่เพิ่มจาก 1 โรง เป็น 2 โรง จะได้ไม่ต้องล้างโรงโม่ทุกครั้ง จึงต้องการโรงโม่ 2 โรง เพื่อแยกระหว่างข้าวเจ้าและข้าวเหนียว

ประการที่สาม คือ ขาดการประชาสัมพันธ์ข้าวหอมมะลิพะเยาให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ซึ่งคุณบุญยังมีความเห็นว่าเป็นเพราะ ผู้นำมองข้ามประเด็นการเกษตร สนใจแต่การท่องเที่ยว

ประการสุดท้าย คือ คู่แข่งที่เป็นคนไทยด้วยกันเองเพิ่มมากขึ้น และบางทีคิดแต่จะขายเท่านั้น ทำให้เอาข้าวหอมปทุม 25 กิโลกรัม ไปขายในราคา 4 หยวน แล้วบอกว่าเป็นข้าวหอมมะลิ ทั้งที่ราคาของกลุ่มตั้งไว้ในตอนแรกคือถุงละ 25 กิโลกรัมราคา 8 หยวน

4.3.2.2 การจัดการการตลาด สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

การผลิต สีข้าว และการแปรรูป

กระบวนการผลิต

การผลิตเกษตรอินทรีย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน โดยให้ความสำคัญของโครงสร้างทางกายภาพของดิน และองค์ประกอบที่เป็นธาตุอาหารพืชอินทรีย์วัตถุ และสิ่งมีชีวิตในดิน เป็นการลดสารพิษที่ตกค้างในผลผลิตทางการเกษตร สร้างความปลอดภัยในอาหาร ที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค

กระบวนการผลิตการเกษตรไปสู่เกษตรอินทรีย์ ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตรจากดั้งเดิมอย่างเป็นระบบ โดยการสนับสนุนให้เกษตรกรลดและเลิกใช้สารเคมี เพิ่มความเป็นอินทรีย์มากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งเป็นเกษตรอินทรีย์อย่างเต็มรูปแบบ โดยแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

ตารางที่ 4.12 แสดงขั้นตอนการปรับสู่การเกษตรอินทรีย์ สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

ระยะเกษตรอินทรีย์	มีการปลูกพืชหมุนเวียน ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และสมุนไพรกำจัดศัตรูพืช 100% สารเคมีตกค้างในดินจะอยู่ในระดับที่ปลอดภัย และสภาพดินอุดมสมบูรณ์มากขึ้น		ระดับที่5
ระยะก่อนเกษตรอินทรีย์	มีการปลูกพืชหมุนเวียน สมุนไพรกำจัดศัตรูพืช 100 % ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และสารเคมีตกค้างในดินจะยังคงมีอยู่บ้างเล็กน้อยและสภาพดินอุดมสมบูรณ์ปานกลาง		ระดับที่4
ระยะปรับเปลี่ยนขั้นที่ 2	มีการปลูกพืชหมุนเวียน สมุนไพรกำจัดศัตรูพืช 100% ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ 50-75 %	ยังคงปลูกพืชเดิมน้อยกว่า25% และมีการใช้เคมี25%แต่ไม่อนุญาตให้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช	ระดับที่3
ระยะปรับเปลี่ยนขั้นที่1	มีการปลูกพืชหมุนเวียนสมุนไพรกำจัดศัตรูพืช 50-75% ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ 25-50%	มีการปลูกพืชเดียวและใช้ปุ๋ยเคมี 50-75%และอนุญาตให้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช50-75%	ระดับที่2
ระยะเริ่มต้น (GAP)	มีการปลูกพืชหมุนเวียนและใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้อยกว่า25-50%มีการใช้สมุนไพรกำจัดศัตรูพืช25-50%	มีการปลูกพืชเดียวและใช้ปุ๋ยเคมีมากกว่า75%และใช้ปุ๋ยเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช50-75%	ระดับที่1
ระยะปัจจุบัน	ระบบการผลิตพืชเป็นแปลงที่มีการปลูกเชิงเดี่ยวมีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช100%ตลอดจนมีใช้ฮอร์โมนอาหารเสริมพืช		เริ่มดำเนินการ

สมาชิกมีกระบวนการและขั้นตอนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ 10 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1. พันธุ์ข้าว ต้องใช้พันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ ข้าวหอมแดง และ กข. 15
2. ไถกลบตอซังข้าว ต้องไม่เผาฟางและตอซังข้าว เป็นการไถรอบแรก
3. ไถรอบสอง และหว่านพันธุ์ข้าว และถั่วคลุมดิน
4. ใส่ปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ไนโตรเจนรอบแรก ประมาณเดือนเมษายน

5. ใสน้ำหมักชีวภาพ ทุก 7 วัน จนถึงระยะข้าวตั้งท้อง ประมาณเดือน กันยายน
6. สํารวจแล้ถอนข้าวปน วัชพืชออก
7. สํารวจชนิดและประเมินความเสียหายจากการทำลายของแมลงศัตรูข้าวทุก 7-10 วัน ตั้งแต่ปลุกจนถึง 2 สัปดาห์ก่อนเก็บเกี่ยว เมื่อพบแมลงก็จะดำเนินตามคำแนะนำ โดยไม่ใช้สารเคมี
8. การเก็บเกี่ยว จะเก็บเกี่ยวข้าวที่อายุเหมาะสม หรือมีอายุไม่น้อยกว่า 28 วัน หลังต้นข้าว ร้อยละ 80 ในแปลงนาออกดอก การเก็บเกี่ยวโดยใช้เครื่องเกี่ยวนวด จะทำความสะอาดเครื่องนวดก่อนหรือนวดไล่ก่อนที่จะนวดจริง เพื่อป้องกันพันธุ์ที่ปน
9. การตากข้าว หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ จะนำข้าวเปลือกมาตากบนถนนคอนกรีตหรือถนนลาดยางในหมู่บ้าน โดยใช้ผ้าแยงสีน้ำเงินรอง ตากไว้ประมาณ 3 วัน มีการทับกองข้าวทุกวัน จนได้ความร้อนที่ 13-14%
10. การเก็บรักษาข้าวเปลือก หากจำเป็นต้องเก็บข้าวเปลือกไว้ในยุ้งฉางก่อนขนส่งไปยังผู้ซื้อ จะทำความสะอาดที่ยุ้งฉางก่อน หรือบรรจุใส่ถุงป่าน เก็บกองทับเป็นชั้นๆ เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก

สมาชิกสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด ได้ยึดถือปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่กำหนดโดยมีการตรวจสอบรับรองจากองค์กรที่มีหน้าที่ตรวจสอบรับรอง รวมทั้งองค์การแฟร์เทรด ซึ่งได้เข้ามาตรวจสอบกระบวนการผลิตยังแปลงของสมาชิกทุกขั้นตอนการผลิตและขณะนี้สหกรณ์อยู่ในขั้นตอนการสมัครใบรับรองผลิตผลเกษตรอินทรีย์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด มีสมาชิก 275 คน มีพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น 6,114 ไร่ มีพื้นที่สำหรับปลูกข้าวอินทรีย์ 4,633 ไร่ ข้าวที่ใช้เคมี 1,481 ไร่ ซึ่งจะแนะนำให้สมาชิกที่ผลิตข้าวเคมีหันไปผลิตเป็นข้าวอินทรีย์ให้เต็มทั้งพื้นที่ภายใน 3 ปี ผลผลิตที่คาดว่าจะได้รับสำหรับข้าวอินทรีย์ 2,094 ตัน ข้าวที่ใช้ปุ๋ยเคมี 510.664 ตัน และคาดว่าสมาชิกจะเก็บไว้ทำพันธุ์ละบริโภคในครัวเรือนประมาณ 41%แบ่งเป็นส่วนเพื่อขายประมาณ 59%(ข้อมูลที่สำรวจสำหรับปีการผลิต 2548)

ช่องทางและการจัดจำหน่าย

การแปรรูป

สหกรณ์ฯยังไม่มีโรงสีและอุปกรณ์สำหรับแปรรูปข้าว ต้องจ้างโรงสีเอกชนเพื่อทำการสีในอัตราค่าจ้างกก.ละ 1 บาท ผลผลิตที่ได้เป็นไปตามมาตรฐานที่ตลาดต้องการ เพราะผู้รับซื้อได้เข้ามาควบคุมตรวจสอบคุณภาพการสีเป็นระยะๆ การดำเนินงานของสหกรณ์ ได้รับความสนใจจากผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างมาก ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2550 สหกรณ์ได้รับการพิจารณาอนุมัติสนับสนุนงบประมาณของจังหวัดแบบ

บูรณาการ ตามยุทธศาสตร์จังหวัดสุรินทร์ (CEO) โครงการจัดตั้งโรงสีชุมชนและอุปกรณ์การตลาด เพื่อก่อสร้างโรงสีขนาดกำลังผลิต 8 เกวียน/วันพร้อมโรงคลุมขนาด 15x18 เมตร จำนวน 1 แห่ง

การตลาด

สหกรณ์จำหน่ายข้าวสารทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตลาดในประเทศจะจำหน่ายให้กับลูกค้าทั่วไป ศูนย์ OTOP และจำหน่ายตามงานเทศกาลต่างๆ ส่วนตลาดต่างประเทศจะจำหน่ายผ่านบริษัท อีสานเอ็นเตอร์ไพรซ์ จำกัด และบริษัท โรซ์แลนด์ฟู้ด จำกัด เช่น ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา

ปีบัญชีสิ้นสุด 30 เมษายน 2548 ปราบกฏผลการดำเนินงาน ดังนี้

1. สมาชิก	275 คน
2. คณะกรรมการดำเนินการ	10 คน
3. เจ้าหน้าที่สหกรณ์(เจ้าหน้าที่บัญชี)	1 คน
4. ทุนเรือนหุ้น	128,420 บาท
5. ปริมาณธุรกิจ ดังนี้	
5.1 รวบรวมข้าวเปลือก	ปริมาณ 260.375 ตัน มูลค่า 2,603,751 บาท
5.2 จำหน่ายข้าวสาร	ปริมาณ 280.799 ตัน มูลค่า 6,165,968 บาท
5.3 ลูกหนี้เงินกู้	83,000 บาท
5.4 ลูกหนี้การค้า	1,847,429.07 บาท
6. กำไรสุทธิประจำปี	460,876.27 บาท
7. ทุนดำเนินงานทั้งสิ้น	3,084,532.46 บาท
8. ปัจจุบันสหกรณ์มีที่ดินเป็นของตนเอง 3 ไร่ – งาน 23 ตารางวา และสำนักงาน 1 หลัง	

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.13.1 แผนการผลิต สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ล่วงหน้า 3 ปี ปี พ.ศ.2549

1. แผนการผลิต

ชนิด ข้าวที่ผลิต	แผนการผลิตปี 2549							
	พื้นที่ การผลิต (ไร่)	ผลผลิต เฉลี่ย/ ไร่(กก.)	ผลผลิตที่ ได้ทั้งหมด (กก.)	ค่าใช้จ่าย เฉลี่ย/ไร่ (บาท)	ค่าใช้จ่าย ทั้งหมด (บาท)	ส่วนเพื่อ ขายคิด เป็น80% ของ ผลผลิต ทั้งหมด (กก.)	รายได้ เฉลี่ย/ ไร่ (บาท)	รายได้ ทั้งหมด (บาท)
ข้าวอินทรีย์	4,633	452	2,094,116	4,440	20,570,520	1,675,293	3,978	18,428,223
ข้าว ปรับเปลี่ยน	819	330	270,270	4,440	3,636,360	216,216	2,376	1,945,944

- หมายเหตุ
1. ปี 2548 มีพื้นที่การผลิตข้าวอินทรีย์ 4,633 ไร่ พื้นที่การผลิตข้าวเคมี 1,481 ไร่
 2. ขยายพื้นที่ที่ไ้ปุ๋ยเคมีเพื่อปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรอินทรีย์เพิ่ม 30%
 3. คาดว่าจะรับสมัครใหม่ 25 คน เฉลี่ยคนละ 15 ไร่
 4. ข้าวระยะปรับเปลี่ยน ผลผลิตจะลดลงจากเดิม

ตารางที่ 4.13.2 แผนการผลิต สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ล่วงหน้า 3 ปี ปี พ.ศ.2550

ชนิด ข้าวที่ผลิต	แผนการผลิตปี 2550							
	พื้นที่ การผลิต (ไร่)	ผลผลิต เฉลี่ย/ ไร่(กก.)	ผลผลิตที่ ได้ทั้งหมด (กก.)	ค่าใช้จ่าย เฉลี่ย/ไร่ (บาท)	ค่าใช้จ่าย ทั้งหมด (บาท)	ส่วนเพื่อ ขายคิด เป็น80% ของ ผลผลิต ทั้งหมด (กก.)	รายได้ เฉลี่ย/ ไร่ (บาท)	รายได้ ทั้งหมด (บาท)
ข้าวอินทรีย์	5,452	452	2,464,304	4,440	24,206,880	1,971,443	3,978	21,685,873
ข้าว ปรับเปลี่ยน	686	330	226,380	4,440	3,045,840	181,104	2,376	1,629,936

- หมายเหตุ 1. ปี 2550 พื้นที่เกษตรอินทรีย์รวมกับพื้นที่ที่ปรับเปลี่ยน ปี 2549

2. ปี 2550 จะขยายพื้นที่ที่ใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรอินทรีย์เพิ่ม 30%
3. คาดว่าจะรับสมัครสมาชิกใหม่ 25 คน เฉลี่ยคนละ 15 ไร่
4. ข้าวระยะปรับเปลี่ยนผลผลิตจะลดลงจากเดิม

ตารางที่ 4.13.3 แผนการผลิต สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ล่วงหน้า 3 ปี ปี พ.ศ.2551

ชนิด ข้าวที่ผลิต	แผนการผลิตปี 2551							
	พื้นที่ การ ผลิต (ไร่)	ผลผลิต เฉลี่ย/ ไร่(กก.)	ผลผลิตที่ ได้ทั้งหมด (กก.)	ค่าใช้จ่าย เฉลี่ย/ไร่ (บาท)	ค่าใช้จ่าย ทั้งหมด (บาท)	ส่วนเพื่อ ขายคิด เป็น80% ของ ผลผลิต ทั้งหมด (กก.)	รายได้ เฉลี่ย/ ไร่ (บาท)	รายได้ ทั้งหมด (บาท)
ข้าวอินทรีย์	6,138	452	2,774,376	4,440	27,252,720	2,219,501	3,978	24,414,511
ข้าว ปรับเปลี่ยน	1,101	330	363,330	4,440	4,888,440	290,664	2,736	2,615,976

- หมายเหตุ
1. ปี 2551 พื้นที่เกษตรอินทรีย์รวมกับพื้นที่ที่ปรับเปลี่ยน ปี 2550
 2. ปี 2551 จะขยายพื้นที่ที่ใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรอินทรีย์เต็มพื้นที่
 3. คาดว่าจะรับสมัครสมาชิกใหม่ 25 คน เฉลี่ยคนละ 15 ไร่
 4. ข้าวระยะปรับเปลี่ยนผลผลิตจะลดลงจากเดิม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. แผนการแปรรูป

ตารางที่ 4.14. แผนการรูป สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ล่วงหน้า 3 ปี

ที่	กิจกรรม	ปี 2549	ปี 2550	ปี 2551	ปี 2552	หมายเหตุ
1	สหกรณ์รวบรวม					-ข้าวอินทรีย์
	ปริมาณ (ตัน)	960.000	1,891.509	2,152.547	2,510.165	รับซื้อราคา
	มูลค่า (บาท)	10,560.000	20,806,599	23,678,017	27,611,815	เฉลี่ย กก.ละ 11.- บาท
	1.1 รวบรวมด้วยเงินสด					-ข้าวปรับรับ
	ปริมาณ (ตัน)	720.000	1,419.000	1,614.410	1,882.624	ซื้อราคาเฉลี่ย
	มูลค่า (บาท)	7,191,046	15,609,000	17,758,513	20,708,861	กก. ละ 9.- บาท
	1.2 รวบรวมด้วยการรับฝากและถือหุ้น					
	ด้วยข้าวเปลือก					-คาดว่า
	ปริมาณ (ตัน)	240.000	472.509	538.137	627.376	สามารถสีได้
	มูลค่า (บาท)	3,368,954	5,197,599	5,919,504	6,902,954	เพียง 60%,70%,80 % ของกำลังผลิตในปี 2550, 2551, 2552
2	การแปรรูปในอัตรา 40:14:7:39					ตามลำดับ
	2.1 ข้าวขัดขาว 100% ชั้น 1 (ตัน)	348.000	453.962	602.713	803.253	
	2.2 ข้าวที่ 3 (ตัน)	67.200	79.443	105.745	140.569	
	2.3 ปลายข้าว (ตัน)	374.400	442.613	587.645	783.171	
	2.4 รำ , แกลบ (ตัน)					

หมายเหตุ ในปี 2549 คาดว่าสหกรณ์สามารถรวบรวมข้าวเปลือกจากสมาชิกได้ประมาณ 960 ตัน สหกรณ์ต้องจ้างโรงสีเอกชนสีในอัตราค่าจ้าง กก. ละ 1 บาท คาดว่าในปีงบประมาณ พ.ศ.2550 สหกรณ์ได้รับการพิจารณาอนุมัติสนับสนุนงบประมาณของจังหวัดแบบบูรณาการ ตามยุทธศาสตร์จังหวัดสุรินทร์ (CEO) โครงการจัดตั้งโรงสีชุมชนและอุปกรณ์การตลาดเพื่อก่อสร้างโรงสีกำลังขนาดผลิต 8 เกวียน/วัน พร้อมโรงคลุมขนาด 15x18 เมตร จำนวน 1 แห่ง เมื่อมีโรงสีสหกรณ์จะได้ดำเนินการเองตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นไป อนึ่ง สหกรณ์จะรวบรวมข้าวเปลือกจากสมาชิกในปีการผลิต 2548/49 เพื่อทำการแปรรูปในปีบัญชีสิ้นสุด 30 เมษายน 2549 ปีการผลิต 2549/50 เพื่อทำการแปรรูปในปีบัญชีสิ้นสุด 30 เมษายน 2550 ปีการผลิต 2550/51 เพื่อทำการแปรรูปในปีบัญชีสิ้นสุด 30 เมษายน 2551 และ ปีการผลิต 2551/52 เพื่อทำการแปรรูปในปีบัญชีสิ้นสุด 30 เมษายน 2552 ตามลำดับ

3. แผนการตลาด

ตารางที่ 4.15 แผนการตลาด สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ล่วงหน้า 3 ปี

ที่	กิจกรรม	ปี 2549	ปี 2550	ปี 2552	ปี 2552
1	สหกรณ์คาดว่าจะจำหน่ายข้าวสารดังนี้				
	1.1 ข้าวขัดขาว 100% ชั้น 1				
	ภายในประเทศ				
	ปริมาณ (ตัน)	104.000	118.030	162.733	216.878
	มูลค่า (บาท)	2,288,000	2,569,66	3,580,316	4,815,316
	ต่างประเทศ				
	ปริมาณ (ตัน)	280,000	335.932	439.980	586.375
	มูลค่า (บาท)	7,840,000	9,406,069	12,319,440	16,418,500
	1.2 ข้าวที่ 3				
	ภายในประเทศ				
	ปริมาณ (ตัน)	134.400	158.887	210.950	281.138
	มูลค่า (บาท)	873,600	1,032,766	1,371,175	1,827,397
	1.3 ปลายข้าว				
	ปริมาณ (ตัน)	67.200	79.443	105.745	140.569
	มูลค่า (บาท)	369,600	436,937	581,598	773,130
	1.4 รำ, แกลบ				
	ปริมาณ (ตัน)	374.400	442.613	587.545	783.171
	มูลค่า (บาท)	898,560	1,062,270	1,410,348	1,879,610
2	ขายข้าวเปลือก				
	ปริมาณ (ตัน)	-	756.604	645.764	502.033
	มูลค่า (บาท)		9,835,852	8,394,932	6,526,429

4.4 ความเข้าใจต่อระบบการค้าเสรี (FTA)

4.4.1 ความเข้าใจต่อระบบการค้าเสรี (FTA) กลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิทุ่งรวงทอง จังหวัดพะเยา

เมื่อสอบถามคณะกรรมการ (ยกเว้นประธานซึ่งมีความเข้าใจอยู่แล้ว) มีความเห็นว่าเป็นเรื่องที่เราต้องผลิตสินค้าให้มีคุณภาพ และเช่นเดียวกัน สินค้าของเขาไม่ดี ก็จะไม่ส่งมา

ความคิดเห็นต่อผลกระทบในระบบการค้าเสรี (FTA) กลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิทุ่งรวงทอง จังหวัดพะเยา

จากการเก็บข้อมูลพบว่า เมื่อสอบถามถึงผลกระทบ มีความเห็นด้านดีว่า จะบังคับให้เกษตรกรต้องปรับปรุงสินค้าให้ดี ปลอดภัย ส่วนในด้านลบ มีความคิดเห็นว่าจะเป็นไปในลักษณะของความเข้มงวดต่อการตรวจสอบคุณภาพของสินค้า และถ้าส่งสินค้าไปไม่ดีพอ สินค้าจะย้อนกลับมา เสียชื่อ อีกทั้งมีความเห็นว่าจะมีสินค้าเข้ามาตีตลาด โดยขายถูกกว่า

4.4.2 ความเข้าใจต่อระบบการค้าเสรี (FTA) สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จุดอ่อน

- จะถูกกีดกันการค้าจากกลไกเงื่อนไขการนำเข้ามาก / เสียเปรียบไม่เท่าทันเขา
- ไม่ค่อยรู้เรื่องกลไกมาตรฐานการตรวจสอบของแต่ละประเทศ ขั้นตอน / ต้นทุนค่าธรรมเนียมต่างๆ
- ดำเนินการผ่านกลไกคนกลางซึ่งควบคุมไม่ได้ อาจเกิดข้อผิดพลาด
- ไม่รู้ปัญหา FTA วิเคราะห์ไม่ได้ ยังไม่ค่อยเข้าใจ ยังขาดข้อมูลข่าวสารโดยเฉพาะชาวบ้าน

จุดแข็ง

- พันธุ์ข้าวหอมมะลิหลากหลายสมาชิกมีองค์ความรู้การผลิตมายาวนาน
- เจ้าหน้าที่สหกรณ์ / พาณิชย ช่วยเพิ่มช่องทางตลาด ดูแลการจัดการ
- สมาชิกไว้วางใจสหกรณ์และกระบวนการกลุ่ม การช่วยเหลือกัน
- มีรู้เรื่องสหกรณ์และมีประสบการณ์
- มีหลักประกันรับรองมาตรฐานตรวจสอบย้อนหลังให้ลูกค้าไว้วางใจได้

อุปสรรคและข้อจำกัด

- ไม่มีผู้จ้างของตนเอง / โรงสีตนเอง

- กรรมการยังไม่มีวามเข้มแข็ง ความรู้ด้านสหกรณ์ โดยมากมอบหมายให้ภาคธุรกิจไปแทนแล้วแบ่งส่วนตลาดแก่สหกรณ์มากขึ้น
- การมีเป้าหมาย ลดการใช้สารเคมีแต่สวนทางกับนโยบายระดับประเทศ
- ต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอก / ขาดเงินทุนหมุนเวียน แก่สมาชิก
- ขาดเงินทุนหมุนเวียนซึ่งซื้อข้าวจากสมาชิก
- กฎระเบียบเปลี่ยนกรรมการครั้งหนึ่งบ่อยเกินไปขาดความต่อเนื่อง
- ต้นทุนในระดับสมาชิก / กลุ่มในการแปรรูป ยังค่อนข้างสูง
- กรรมการไม่ซื่อสัตย์ มาเพื่อหวังประโยชน์ ทำให้แตกแยก
- การแข่งขันจากภาคเอกชนในการสร้างเครือข่ายมีเงินพิเศษสนับสนุน / ตั้งกลุ่มเฉพาะกิจหรือรับซื้อข้าวจากภายนอกมาขายในนามกลุ่มสหกรณ์

แนวทางการพัฒนาและโอกาสในการพัฒนา

- มีโรงปุ๋ยชีวภาพผลิตเองจำหน่ายแก่สมาชิกกลุ่ม
- เพิ่มเงินทุนหมุนเวียนซื้อผลผลิต (ปัจจุบัน 4 ล้าน ทรัพย์สิน 2 ล้าน)(หรือทุนรับซื้อข้าว)
- หาผู้จ้าง / โรงสีตนเอง อยู่ในงบ CEO คาดว่าจะได้ในปี 50
- เพิ่มขีดความสามารถกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์
- ต้องการให้สหกรณ์กู้เงินหมุนเวียนการผลิตแก่สมาชิก 260 คน
- ป้องกันแก้ไขการแอบอ้างจากบุคคลอื่น โดยใช้โลโก้สหกรณ์ผลิต / บรรจุ
- จัดหาลานตากและจัดให้มีห้องบรรจุหีบห่อเป็นของตนเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอเบื้องต้นรูปแบบความสำเร็จของผลิตภัณฑ์ OTOP ในการผลิตข้าวและผลิตภัณฑ์ต่อเนื่องเพื่อการรับมือกับการเปิดการค้าเสรี

จากการศึกษาจังหวัดต้นแบบ 2 พื้นที่ตัวแทนเพื่อศึกษาสภาพในปัจจุบันและผลกระทบของแต่ละพื้นที่ โดยเลือกพื้นที่และศึกษากรณี สำรวจพื้นที่ทั้งจังหวัดต้นแบบโดยเลือกผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นที่ตัวอย่าง เพื่อการสำรวจรูปแบบและกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดเป็นสินค้า รวมทั้งหาองค์ประกอบของผลกระทบที่เกิดกับสินค้านี้ดังกล่าวนั้น ได้ข้อสรุปของการศึกษาดังนี้

5.1 รูปแบบความสำเร็จของผลิตภัณฑ์ OTOP ในการผลิตข้าวและผลิตภัณฑ์ต่อเนื่อง

จากการศึกษาพบว่า แม้ว่าทั้งสองพื้นที่มี “ความแตกต่าง” ในเรื่องของ “พันธุ์ข้าว” ที่ปลูกอยู่เดิมสำหรับขายก่อนการเข้าสู่กระบวนการของโอท็อป เนื่องจากในขณะที่ชุมชนทุ่งรวงทอง จังหวัดพะเยาประสบปัญหาการปลูกข้าวพื้นเมืองที่ไม่ได้ราคา ขณะที่กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปลูกข้าวหอมมะลิ แต่มีการใช้สารเคมีเพื่อบำรุงรักษาข้าวในระดับที่มากจนเป็นอันตรายทั้งต่อตัวเกษตรกรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน แต่ทั้งสองพื้นที่ มีจุดร่วมของรูปแบบ-กระบวนการที่ไม่แตกต่างกันในการในลำดับขั้นดังนี้

- “ละทิ้งการปลูกข้าวที่ปลูกอยู่เดิม” มาเป็นการใช้พันธุ์ข้าวใหม่ที่ทางราชการแนะนำให้ร่วมกับวิธีการเพาะปลูกใหม่ (เกษตรกรอินทรีย์) ซึ่งมีที่มาทั้งจากการแนะนำของผู้นำชุมชน และหน่วยงานราชการ
- หลังจากเปลี่ยนพันธุ์ข้าวที่ปลูกและรวมถึงวิธีการที่ปลูกแล้ว จะมีระดับผลผลิตที่ดีขึ้น แต่จะพบปัญหาการนำผลผลิตข้าวที่ได้เข้าสู่ตลาดได้คุ้มกับต้นทุนในการเพาะปลูก ปัญหาการไม่สามารถแปรูปผลผลิตข้าวของตนเองในระดับเบื้องต้นคือการสีข้าวได้เอง หรือปัญหาด้านกลไกราคาที่ไม่เป็นธรรม ปัญหาพ่อค้าคนกลาง
- มีความพยายามรวมกลุ่มเพื่อสร้างผลประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชนที่มีลักษณะร่วมกันคือต่างก็มาจากแรงผลักดันของผู้นำในชุมชนนั่นเอง
- ขณะที่ปัจจัยภายนอกชุมชนไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ ภาคเอกชนจะเป็นปัจจัยที่เข้ามาได้ผลได้ก็ในลักษณะของการให้การสนับสนุนข้อมูล ความรู้ และการสร้างช่องทางทางการเจริญเติบโตของกลุ่ม ก็ต่อเมื่อมีการรวมกลุ่มในชุมชนที่เข้มแข็งในระดับหนึ่ง

แล้วเท่านั้น แต่ปัจจัยภายนอกเหล่านี้จะไม่สามารถมีผลในการสร้างความสามารถในการรวมกลุ่มให้กับชุมชนได้ตั้งแต่ในระดับเริ่มต้น

- หลังจากเกิดการรวมกลุ่มที่ชัดเจนแล้วปัญหาที่พบตามมาคือ กลุ่มมักขาดแรงผลักดันภายในในกลุ่มเอง หากไม่มีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากปัจจัยภายนอก คือส่วนราชการหรือองค์กรเอกชน อันเป็นปัญหามาจากระบบการคิด การจัดการปัญหาที่มีลักษณะแตกต่างกันระหว่างฐานคติ ระหว่างชุมชน และ ส่วนอื่นที่เป็นปัจจัยภายนอกที่มีลักษณะเป็นรูปแบบองค์กรชัดเจน โดยกรณีตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนคือการไม่สามารถต่อยอดผลผลิตของชุมชนเองได้ แม้ได้รับการอบรมจากส่วนราชการต่างๆที่เข้ามาสนับสนุนแล้ว และการขาดการพัฒนาและเชื่อมโยงความรู้ที่แตกต่างกันเข้าด้วยกัน เช่น ความรู้ทางกฎหมายหรือระเบียบทางการค้าสินค้าเกษตรระหว่างประเทศ กับความรู้ต่อวิธีการเพาะปลูกข้าวรวมถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน ที่ไม่สามารถผสมเข้ากันได้ จากฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งชุมชน และหน่วยงานต่างๆ
- ความเข้าใจต่อแนวความคิดพื้นฐานที่สำคัญของ OTOP ที่เกี่ยวกับ “ผลิตภัณฑ์” ของทั้งชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่มี ความชัดเจน และไม่ตรงกัน มักมอง “ผลิตภัณฑ์” ในกรอบคิดที่ตายตัวจากฐานความรู้ทางการผลิตเดิม และยังไม่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เท่าที่ควรจะเป็น เช่น ปลูกข้าว ก็พัฒนามาเป็นการปลูกข้าวอินทรีย์ และสีข้าวขายเอง ทำบรรจุภัณฑ์เอง ซึ่งอาจส่งผลให้ไม่สามารถสร้างความเข้มแข็งของผลผลิตที่ได้ในระยะยาว เนื่องจากปัจจุบันตลาดการค้าข้าวมีการแข่งขันกันสูงมาก ทั้งในและนอกประเทศที่แต่ละประเทศที่ปลูกข้าวได้ต่างก็เร่งพัฒนาคุณภาพของพันธุ์ข้าวและการสร้างผลิตภัณฑ์ต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา
- การรวมกลุ่มกันเป็นโอบอ้อมนั้นช่วยแก้ไขปัญหาในเรื่องผลตอบแทนทางการค้าของผลผลิตของเกษตรกรและชุมชนจาก กลไกทางการตลาดได้ในระดับขั้นต้นที่ใกล้เคียงกับวิถีชีวิตของชุมชนได้ เช่น การลดขั้นตอนของพ่อค้าคนกลาง การลดต้นทุนด้วยการมีโรงสีของชุมชน และการส่งผลผลิตออกสู่ตลาดด้วยตนเอง แต่ยังไม่สามารถสร้างรูปแบบที่ชัดเจนและแน่นอนได้ต่อการตอบสนองการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของเกษตรกรและชุมชนในระดับที่มีการแข่งขันทางการค้าที่สูงไปกว่าระดับชุมชน

5.2 ความเข้าใจต่อระบบการค้าเสรี (FTA)

กลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิทุ่งรวงทอง จังหวัดพะเยา

ส่วนใหญ่ของเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลนั้นยังไม่มีภาพความเข้าใจที่ชัดเจนต่อเรื่องของเขตการค้าเสรีว่าคืออะไร และมีความสำคัญต่อการชานาและการค้าข้าวอย่างไร โดยมีความเห็นว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการที่จะต้องผลิตสินค้าแต่ละประเภทให้มีคุณภาพ เพื่อค้าขายกันระหว่างประเทศ เป็นเรื่องของการควบคุมคุณภาพของสินค้า

ขณะที่ความคิดเห็นต่อผลกระทบในระบบการค้าเสรี (FTA) จากกลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิทุ่งรวงทอง จังหวัดพะเยานั้นพบว่า กลุ่มเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลไม่เห็นว่ามีผลกระทบใดๆที่ชัดเจนต่อการค้าขายข้าวทั้งของชุมชนของตนเอง และของผู้ประกอบการอื่นๆในประเทศ โดยมองเพียงว่าเป็นการเปิดโอกาสให้มีสินค้าให้เลือกมากขึ้นเท่านั้นและอาจมีสินค้าที่ราคาถูกลงกว่าเข้ามาตีตลาดบ้าง แต่สำหรับสินค้าข้าวไม่น่าจะส่งผลกระทบ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงรสนิยม และพฤติกรรมผู้บริโภคของคนในประเทศได้ โดยไม่มีภาพชัดเจนว่าจะส่งผลต่อการค้าข้าวระหว่างประเทศอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะกับข้าวของไทย เนื่องจากมีความเชื่อมั่นในคุณภาพของข้าวที่ปลูกว่ามีคุณภาพที่ดีกว่าข้าวจากพื้นที่อื่น

กลุ่มสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่มีข้อมูลและความรู้ต่อเรื่องของเขตการค้าเสรี หรือ FTA แต่อย่างใด แต่เชื่อว่าน่าจะส่งผลเสียต่อเกษตรกรรายย่อยอย่างแน่นอน เนื่องจากมองว่า FTA เป็นเรื่องที่ซับซ้อน เข้าใจยาก มีกฎระเบียบยุ่งยาก ซึ่งจะกลายเป็นข้อเสียเปรียบ และเป็นภาระแก่เกษตรกรรายย่อยในการนำผลผลิตข้าวที่ได้เข้าแข่งขันในตลาดข้าว เนื่องจากหากจะเข้าสู่ FTA เกษตรกรรายย่อยจำเป็นต้องอาศัยคนกลาง หรือขั้นตอนที่จำเป็นต้องพึ่งพิงผู้อื่นในการค้าข้าว โดยที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และอาจกลายเป็นการเพิ่มต้นทุนและลดกำไรจากการขายข้าวโดยไม่จำเป็น

ขณะเดียวกันเนื่องจากการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีของไทยกับประเทศต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการเปิดตลาดการค้าข้าวนั้น ณ ช่วงเวลาที่ทำการศึกษายังไม่มีความคืบหน้าที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจนต่อผลกระทบของตลาดการค้าข้าวมากจนมีนัยยะสำคัญ เพราะฉะนั้นสามารถสรุปได้ในเบื้องต้นพบว่า ผลกระทบจากสนาการค้าขนาดใหญ่อย่างเขตการค้าเสรี โดยเฉพาะต่อเรื่องของ “ข้าว” นั้นยังไม่มีผลกระทบมาถึงชาวบ้าน เกษตรกรและกลุ่มชุมชนที่เข้าร่วมโครงการโอบอปปแต่อย่างใด

ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ รวมถึงการไม่รับรู้ต่อการเข้ามาของเขตการค้าเสรี (FTA) ด้วยเช่นกัน แต่การไม่มีผลกระทบนี้เชื่อว่าจะคงอยู่เพียงแค่ระยะหนึ่งเท่านั้น เพราะในที่สุดการแข่งขันทางการค้าในปัจจุบันซึ่งมีปัจจัยที่ส่งผลสำคัญต่อการได้เปรียบเสียเปรียบกันด้วยจำนวนผลผลิต ด้วยขนาดที่ใหญ่กว่าหรือระดับที่เหนือของผลผลิต เพื่อความสามารถในการทำการตลาดด้วยราคาและอัตราการแลกเปลี่ยน ก็จะสร้างผลกระทบต่อเกษตรกรรายย่อยในที่สุด ทั้งเรื่องของต้นทุนการเพาะปลูก การพึ่งพิงพันธุ์ข้าวที่ยังหาความแน่นอนในการปกป้องไม่ได้ รวมถึงพันธุ์ข้าวที่ชาวนายังไม่สามารถสร้างพันธุ์เองได้ และผลกระทบจากการแข่งขันกันในเรื่องของราคา ที่หลายประเทศปลูกข้าวอยู่แล้ว และต่างก็พัฒนาพันธุ์ข้าวและการทำการตลาดของตนเองอยู่ เช่น จีน และเวียดนาม

5.3 ข้อเสนอเบื้องต้น

จากผลการศึกษาดังที่กล่าวมา ถึงสภาพที่เกษตรกรผู้เพาะปลูกข้าว และรวมกลุ่มกันผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต่อเนื่องจากข้าวออกส่งขายรูปของผลิตภัณฑ์โอท็อป OTOP ยังไม่ทราบถึงรายละเอียดที่สำคัญของการเกิดขึ้นของเขตการค้าเสรี FTA รวมทั้งไม่สามารถคาดการณ์ได้ถึงผลกระทบที่จะติดตามมาทั้งในระยะสั้นและระยะยาวในการเข้ามาของ FTA ขณะเดียวกันการรวมกลุ่มกันผลิตสินค้าออกมาในรูปแบบของสินค้าโอท็อปของชุมชนที่เป็นพื้นที่การศึกษาในครั้งนี้ ก็แสดงให้เห็นถึงสภาวะที่ยังไม่สามารถสร้างความเข้มแข็งอย่างแท้จริงของกลุ่ม และยังไม่สามารถสร้างความแตกต่างในการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรของตนเองได้ เพราะเป็นช่วงของการเริ่มต้นในการรวมกลุ่มและเปลี่ยนแปลงวิธีการเพาะปลูกและผลิตสินค้าเกษตรของตน เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับครอบครัวและชุมชนเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกัน เชื่อว่าในระยะเวลาดังกล่าว การเกิดขึ้นของเขตการค้าเสรี FTA จะต้องส่งผลกระทบต่อเกษตรกรไทยอย่างแน่นอน โดยเฉพาะในการค้าขายข้าวระหว่างประเทศที่ไทยมีคู่แข่งทางการค้าอยู่มาก โดยที่แม้ไทยจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ผลิตข้าวที่มีคุณภาพที่ดีที่สุด แต่คู่แข่งทางการค้าข้าวในแต่ละประเทศก็กำลังพัฒนาผลผลิตของประเทศตนให้มีคุณภาพมากขึ้นเรื่อยๆ ขณะที่ไทยเองยังไม่สามารถแก้ไขการมีความสามารถในการผลิตต่อพื้นที่ต่ำกว่าประเทศคู่แข่งได้ จึงขอเสนอข้อเสนอเบื้องต้นจากการศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรผู้ปลูกข้าวของไทย โดยเฉพาะที่รวมกลุ่มกันเป็นชุมชนที่เข้าร่วมโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ โอท็อป และผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ส่วนเกษตรกร

- ในระยะยาว เกษตรกรและหรือชาวนาที่เข้าสู่ระบบการจัดการของ โอทอป จึงไม่ใช่เพียงแค่การเปลี่ยน เมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก หรือวัตถุดิบที่ใช้ในการดูแลบำรุงรักษาผลผลิต แต่ต้องเป็นการเปลี่ยน “สถานะ” ด้วยเช่นกัน คือการเปลี่ยนจากเพียงเกษตรกร มาเป็นผู้ผลิตรายย่อยที่ครบวงจร หรือลดการพึ่งพิงส่วนอื่นให้เหลือน้อยที่สุด โดยมีจุดขายที่เป็นของตัวเอง รู้จักตลาด และรู้จักสภาพชุมชน และมีองค์ความรู้ของตนเองด้วย จึงจะรอดพ้นจากการถูกกดทับด้วยเรื่องของ “ขนาด” ทางทุน เทคโนโลยี และความสามารถในการแข่งขันทางราคา ดังนั้นการได้ประโยชน์ของเกษตรกรจากรูปแบบของโอทอปจึงไม่ใช่การ “ลดขนาด” ของ “ภาวะผู้ประกอบการ” ในกระแสการค้าแบบกระแสหลักที่องค์กรธุรกิจใหญ่ใช้อยู่ มาเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กให้เกษตรกรใช้เพื่อแข่งขันในรูปแบบวิธีการเดียวกันเท่านั้น แต่เกษตรกรอย่างชาวนา หรือเกษตรกรในผลิตภัณฑ์อื่นจะได้ประโยชน์จากการผลิตสินค้าเกษตรในรูปแบบของ “โอทอป” ในการพัฒนาองค์ความรู้ของตนเอง ต่ออาชีพและชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่ออยู่รอดได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งเศรษฐกิจกระแสหลัก ไม่ใช่ “การลดขนาด” แต่เป็น “การสร้างรูปแบบผสมผสานระหว่างการผลิตกับวิถีชีวิตสำหรับชุมชน” สำหรับผู้ที่อยู่ในระดับต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่า ที่จะอยู่ได้ เช่นการเกษตรแบบอินทรีย์ที่แม้จะยังไม่สามารถทำผลกำไรได้สูงสุด แต่ก็ลดภาระต้นทุนเรื่องค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยเคมี อีกทั้งมีผลดีต่อระบบนิเวศของชุมชนด้วย
- เกษตรกรจะต้องปรับกระบวนการผลิตสินค้าให้ได้คุณภาพปลอดภัยจากสารพิษและสามารถตรวจสอบกระบวนการผลิตได้ในทุกขั้นตอนการผลิตด้วยการบันทึกขั้นตอนการผลิตเป็นต้น
- การสร้างตราสินค้าที่สื่อความหมายถึงคุณภาพของสินค้าได้อย่างชัดเจน สร้างความแตกต่างจากสินค้าคู่แข่ง การเพิ่มมูลค่าโดยการสร้างตราสินค้าเป็นสินค้าปลอดสารพิษ ที่ได้รับการรับรองจากสถาบันที่เชื่อถือได้ และสร้าง (VALUE CREATION) จากมาตรฐานระบุแหล่งกำเนิดสินค้า ขั้นตอนการผลิต (กรณีที่เป็นเกษตรกรรายย่อยก็ต้องรวมกลุ่มกันสร้างกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ร่วมกัน)
- กลยุทธ์รวมกลุ่มเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้, ข้อมูลข่าวสาร, เทคโนโลยีและ ปัญหาอื่น ๆ ระหว่างเกษตรกรในกลุ่ม ระหว่างกลุ่มเครือข่าย และภาครัฐ เพื่อสร้างกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ร่วมกัน ให้สามารถเดินทางไปถึงเป้าหมายได้หรืออย่างน้อยก็สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเอง กลุ่มและชุมชนจากผลกระทบ ของ FTA ได้

ส่วนภาครัฐ

- กำหนดนโยบาย งบประมาณ และหน่วยงานที่รับผิดชอบที่ชัดเจน ต่อเนื่องในการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการทำการเกษตรแบบธรรมชาติ หรือ เกษตรอินทรีย์
- กำหนดนโยบาย งบประมาณ และหน่วยงานที่รับผิดชอบที่ชัดเจน ต่อเนื่องในการให้การสนับสนุนโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง
- นำ นโยบาย FOOD SAFETY ของรัฐบาล มาดำเนินการให้เกิดผลในทางปฏิบัติ กรมส่งเสริมการเกษตรและกรมวิชาการเกษตรและต้องร่วมกันผลักดันให้บรรลุเป้าหมาย เป็นเป้าหมายหลักของกรม โดยร่วมกับกระทรวงสาธารณสุขที่ทำหน้าที่สร้างกระแสการบริโภคสินค้าปลอดภัย สารพิษและสินค้าสุขภาพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

สิ่งพิมพ์

1. คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท. 2545. หมู่บ้านชนบทไทย จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2ค) ปี 2544. กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
2. โครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย (TTMP). (2549). ประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์ สถานการณ์และแนวโน้มประเทศไทย ในรอบปี 2548 โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
3. จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ. (2546). เศรษฐกิจชุมชน หมู่บ้านภาคเหนือตอนล่าง ลักษณะ พัฒนาการ และการปรับตัว. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
4. บริบูรณ์ สมฤทธิ์ และ ปัทมา ศิริธัญญา ข่าวลูกผสม: สถานภาพข่าวลูกผสมในนานาประเทศ-มีนาคม-2550-สุขุมวิทมีเดีย-กรุงเทพ
5. ยศ สันตสมบัติ. (2546). พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา: เศรษฐกิจชุมชน ภาคเหนือและการปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม. เชียงใหม่: วิทอินดี ไชน์.
6. สมคิด พรหมจ้อย และคณะ. (2546). เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้: ความอยู่รอดของชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
7. สอง FTA โลกย้อนดู FTA ไทย 6 เดือนเว้นวรรคขีดแข่งขันหล่นวูบ! (ฐานเศรษฐกิจ) Posted at September 05, 2006 หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ (03 ก.ย. - 06 ก.ย. 2549)
8. อรอนงค์ นัยวิกุล /ข่าว: วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 2547
9. มูลนิธิข้าวไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.2547.ข้าว ขวัญของแผ่นดิน .กรุงเทพฯ
10. หยาดฝน ธีชญิติกานต์.2546.ข้าวอินทรีย์ organic rice ข้าวที่ดีที่สุดต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ.บ.ที่ ซี จี ฟรินดิง.
11. ข้อมูลแหล่งน้ำระดับ หมู่บ้านปี 2535 กองประสานการพัฒนาชนบท สศช.

อินเทอร์เน็ต

(สุพาณี ธนีวุฒิ, เปิดเสรีสินค้าเกษตร: เกษตรกรกับความบอบซ้ำที่ซาจีน, 22 มีนาคม 47
แหล่งที่มา <http://www.ftawatch.org/cgi-bin/content/update/show.pl?00027>)

1. คลังความรู้เรื่องข้าว.2548 : <http://kubag.lib.ku.ac.th>)
2. <http://www.dtn.moc.go.th> กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ (2547)
3. เสรี พงษ์พิศ (2550 : <http://www.phongphit.com>)
4. เสวนา "ข้าวของแผ่นดิน มองอนาคตข้าวไทยบนเส้นทางการค้า" วันที่ 29 มิถุนายน 2548 ณ ศูนย์ประชุมใหญ่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มา <http://www.biothai.net/cgi-bin/content/news/show.pl?0882> ชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน, โครงการศึกษาและปฏิบัติการงานพัฒนา (ไฟกัส), เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก, องค์กรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย (ไบโอไทย), มูลนิธิข้าวขวัญ และมูลนิธิสายใยแผ่นดิน เสวนา
5. Razeen Sally (2005). Thailand's New FTAs and Its Trade Policies Post-Asian Crisis: An Assessment. Proceedings of International Conference on From WTO to Bilateral FTAs. London School of Economics. 29th Aug., 2005
6. แหล่งที่มา : <http://www.phayao.go.th/> สำนักงานจังหวัดพะเยา ศาลากลางจังหวัดพะเยา
7. แหล่งที่มา : <http://www.surin.go.th/mainsurin.htm> สำนักงานจังหวัดสุรินทร์
8. แหล่งที่มา : <http://www.moc.go.th/opscenter/su/su26.htm> (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์)
9. แหล่งที่มา : http://surin.doae.go.th/frammer_basic.asp
10. แหล่งที่มา : <http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=560205>
11. แหล่งที่มา : <http://www.thailocaladmin.go.th> กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
12. แหล่งที่มา : http://www.thaiknowledge.org/board/board-show.php?brd_id=17&bdt_id=692
13. (วิทยาลัยการจัดการสังคม)
14. แหล่งที่มา :
http://www.wiszanu.com/index.php?option=com_content&task=view&id=295
15. แหล่งที่มา : (กลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชน. 2550: www.ftawatch.org)
16. แหล่งที่มา : <http://www.prachatai.com> (ข่าวประชาไท)

17. แหล่งที่มา : <http://www.biothai.net/cgi-bin/content/news/show.pl?0882>
18. แหล่งที่มา :
19. <http://sunrisetrans.is.in.th/?md=content&ma=show&id=4&PHPSESSID=a5e772cd1a8c7495050ad1d6a93cf898>
20. แหล่งที่มา :
<http://www.thaishipper.com/content/content.asp?Archives=true&ID=15532>
21. แหล่งที่มา : <http://www.moc.go.th/opscenter/su/su26.htm> (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์)
22. แหล่งที่มา : <http://www.rakbankerd.com>
23. TDRI. (2003). "Thailand-US Free Trade Agreement", submitted to Thailand-US Business Council
24. American, Chamber of Commerce, US-ASEAN Business Council. แหล่งที่มา:
<http://www.info.tdri.or.th/>

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย